

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

İSLÂM TARİHİ BİLİM DALI

İSLÂM SİYASİ TARİHİNDE ŞÜRAHBİL BİN HASENE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hatice DOKGÖZ

BURSA 2019

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

İSLÂM TARİHİ BİLİM DALI

İSLÂM SİYASİ TARİHİNDE ŞÜRAHBİL BİN HASENE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hatice DOKGÖZ

Danışman

Prof. Dr. Âdem APAK

BURSA 2019

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim/ İslam Tarihi Bilim Dalı'nda 701622002 numaralı Hatice Dokgöz'ün hazırladığı "İslam Siyasi Tarihinde Şurahbil bin Hasene" konulu Yüksek Lisans Tezi ilgili tez savunma sınavı, 11/07/ 2019 günü 13:00-14:15 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin .....(başarılı / ~~başarısız~~) olduğuna .....(oybirliği / ~~oy çokluğu~~) ile karar verilmiştir.

Üye

Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı

Prof. Dr. Adem APAK

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Salih PAY

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Cahit KÜLEKÇİ

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih:01/07/2019

Tez Başlığı / Konusu: İslam Siyasi Tarihinde Şürahbil b. Hasene

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 90sayfalık kısmına ilişkin, 01/07/2019. tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %19 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

01.07.2018

Adı Soyadı: Hatice Dokgöz
Öğrenci No: 701622002
Anabilim Dalı: İslam Tarihi ve Sanatları
Programı: Yüksek Lisans
Statüsü: Y.Lisans Doktora

Danışman
Prof. Dr. Adem APAK

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “*İslam Siyasi Tarihinde Şürahbil bin Hasene*” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

11/07/2019

Adı Soyadı: Hatice Dokgöz

Öğrenci No: 701622002

Anabilim Dalı: İslam Tarihi ve Sanatları

Programı: İslam Tarihi

Statüsü: Yüksek Lisans Doktora

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Hatice Dokgöz
Üniversite	: Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: İslâm Tarihi ve Sanatları
Bilim Dalı	: İslâm Tarihi
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans
Sayfa Sayısı	: xii/78
Mezuniyet Tarihi	: 2019
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Âdem Apak

İSLÂM SİYASÎ TARİHİNDE ŞÜRAHBİL BİN HASENE

İslâm Siyasi Tarihinde Şürahbîl bin Hasene isimli çalışmamızda Şürahbîl b. Hasene'nin hayatı ve siyasi kimliğinin araştırılması hedeflenmiştir.

Erken dönemde İslâma giren sahâbî, ailesiyle birlikte hicret ettiği Habeşistan'dan hicrî 7 yılında son kabileyle dönmüştür. Hicretten dönüş yolunda Resûlullah'ın Habeşistan'dayken evlendiği eşi Ümmü Habîbe'ye eşlik etmiştir. Resûlullah'ın kâtipliğini yapmış ve elçilik görevi için Mısır'a gönderilmiştir.

Hiz. Ebû Bekir'in halifeliği döneminde ilk kumandanlık görevini Ridde savaşlarında yapmıştır. Kumandanlık görevine Şam fetihleri için gönderilen orduda devam etmiştir. Pekçok bölgenin fethine katılan Şürahbîl, Ürdün bölgesinin tamamını fethederek "Ürdün Fatihisi" sıfatını almıştır.

Hicrî 18 yılında Amvâs Tâunu'nda vefat eden Şürahbîl b. Hasene adına inşa edilmiş muhtelif bölgelerde 4 adet kabir bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şürahbîl b. Hasene, Sahâbî, Kâtiplik, Fetih, Kumandan, Şam Fetihleri, Ürdün, Kilis

ABSTARCT

Mane and Surname : Hatice Dokgoz
University : Bursa Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : Islamic History and Arts
Branch : Islamic History
Degree Awerded : Master
Page Number : xii/78
Degree Date : 2019
Supervisor (s) : Prof. Dr. Âdem Apak

SURAHBIL BIN HASENE IN POLITIC ISLAMIC HISTORY

In our work called *Surahbîl bin Hasene in Politic Islamic History* it is aimed to research life of Surahbîl b. Haseneand his political identity.

The companion of proğhet Mohammed who became the muslim in early age, returned from Ethiopia where he immigrate with his family in hijri seventh years with the last group on the way of returning from immigration he guided.

Mohammed' (a.s) wife Ümmü Habibe who he got married in Ethiopia. He was the clerk of the Hz. Mohammed and he was sent to Egypt as on ambassandor.

He first became commander in the Ridde war in the term of when Hz. Ebû Bekir was caliph. He continued his duty as a commander in the military that was sent to conquest of Şam. Surahbîl attended the conquest of a lot of region, He conquer the whole Jordan and he gained name of "Conqueror of Jordan".

He died in hijri 18th and there are four tombs in different region that was built on the behalf of Surahbil b. Hasene.

Key words: Surahbil b. Hasene, Companion of Mohammed, Clerk, Conquest, Commander, Conquest of Şam, Jordan, Kilis

ÖNSÖZ

Şahıs merkezli çalışmalar olan biyografi araştırmaları, tarihin her döneminde insanların ilgisini çekmiştir. Farklı alanlarda öncülük yapmış şahısların hayatlarının ele alındığı eserlerden bahsedildiğinde akla ilk olarak ansiklopedik bilgileri ihtiva eden kitaplar gelse de aslında bu çalışmalar, o şahsın aktif rol aldığı olayların da detaylı bir incelemesidir. Bu tür çalışmalar sayesinde sınırlı bir dönem değil bilakis daha uzun süreci içine alan bir devir incelenmiş ve pek çok olaya dair bilgiler elde edilmiş olmaktadır. Bu sayede araştırmacı, uzun bir sürece dair araştırmalar yaparken çok sayıda kaynak ile de tanışmaktadır.

Resûlullah'ın vefatını takip eden yıllarda Onun hayatını ihtiva eden “Siyer” kitapları kaleme alınmış, ilerleyen süreçte biyografi yazımı bir ilim haline dönüşmüş ve “Tabakât” ismi verilen Resûlullah'ın hayatının yanı sıra sahâbîlerin de hayatlarını aktaran kitaplar yazılmaya başlanmıştır. İslâm tarihinde biyografi yazma geleneği hadis râvilerinin hayatlarının araştırılmasıyla yeni bir hale bürünmüştür. Günümüzde yapılan biyografi çalışmaları ise ilk dönemlerde yazılan eserlerin aksine daha geniş çaplı yapılan araştırmaları ihtiva etmektedir. Mesela; Şürahbîl b. Hasene hakkında tabakât kitaplarında birkaç sayfalık sınırlı bilgiler mevcut olsa da Şürahbîl b. Hasene'nin merkeze alınıp etrafında cereyan eden olayların incelenmesi yapılıp, araştırmanın çapı genişletildiğinde elde edilen verilerin çoğaldığı görülmektedir.

İslâm tarihine dair yaptığımız araştırmalara bir biyografi çalışması ile başlamış olmak bizim için büyük önem arz etmektedir. Bu çalışma sayesinde İslâm öncesi dönemden başlayıp ikinci halife Hz. Ömer döneminin ilk yıllarını ihtiva eden dönemde vuku bulan muhtelif olaylara dair bilgiler edinilmiştir. *İslâm Siyasi Tarihinde Şürahbîl bin Hasene* isimli çalışmamızda Şürahbîl b. Hasene'nin hayatının yanında aktif rol oynadığı olaylar da incelenmiştir. Ürdün Fatihi olarak anılan sahâbînin komutanlık görevi vesilesiyle ilk Şam fetihleri de analiz edilmeye çalışılmıştır.

İslâm tarihinin önemli şahsiyetlerinden biri olan Şürahbîl b. Hasene hakkında muasır dönem tarihçiler tarafından detaylı bir çalışma yapılmamış olması bizi bu çalışmayı hazırlamaya itmiştir. Araştırma boyunca elde edilen veriler analiz edilmiş, doğru bilgilere ulaşılmaya çalışılmak suretiyle tezi yazmak için çaba sarf edilmiştir.

Bu vesile ile tezin konusunun belirlenmesinden araştırmanın tamamlanmasına kadarki süreçte tecrübe, tenkit ve tavsiyelerinden faydalandığım saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Âdem Apak'a, çalışmanın kaynak araştırması kısmında kütüphanesini benimle paylaşan Doç. Dr. Cahit Külekçi hocama, çalışmaya başladığım ilk günden son güne kadar yanımda olup bana destek olan ve araştırmanın son okumalarını yapan ağabeyim Fatih Dokgöz'e ve değerli arkadaşım Sena Delikurt'a teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Hatice Dokgöz
Bursa 2019

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	viii
1.1 Araştırmanın Kapsamı ve Metodu.....	viii
1.2 Araştırmanın Kaynakları	x
BİRİNCİ BÖLÜM	1
ŞÜRAHBÎL b. HASENE’NİN HAYATI	1
1.1 SOYU VE AİLESİ	1
1.1.1 Babası.....	2
1.1.2 Annesi	3
1.1.2.1 Annesine Nispet Edilmesi.....	5
1.1.3 Kardeşleri	7
1.1.4 Eşi ve Çocukları	8
1.2 KABİLESİ.....	9
1.3 MÜSLÜMAN OLMASI	14
1.4 HABEŞİSTAN HİCRETİ	15
1.4.1 Habeşistan’dan Dönüşü ve Ümmü Habîbe’yi Getirmesi.....	16
1.5 RESÛLULLAH’TAN RİVAYET ETTİĞİ HADİSLER	17
İKİNCİ BÖLÜM	19
ŞÜRAHBÎL b. HASENE’NİN KİŞİLİĞİ	19
2.1 RESÛLULLAH’IN KÂTIPLIĞINI YAPMASI	19
2.1.1 Resûlullah’ın Eyle Halkı İçin Şürahbîl’e Yazdırdığı Mektup	20
2.2 MISIR’A ELÇİ OLARAK GÖNDERİLMESİ	21
2.3 HZ. EBÛ BEKİR DÖNEMİ.....	22
2.3.1 Ridde Savaşları.....	23
2.3.1.1 Yemâme’de Müseylime ile Olan Savaş.....	24
2.3.2 İlk Şam Fetihleri.....	25
2.3.3 Busrâ’nın Fethi.....	29
2.3.4 Ecnadeyn Savaşı	30
2.4 HZ. ÖMER DÖNEMİ	30
2.4.1 Ürdün’ün Fethi	31

2.4.1.1	Fihl Savaşı	32
2.4.1.2	Beysân'ın Fethi	33
2.4.1.3	Taberiye'nin Fethi	33
2.4.1.4	Akkâ'nın Fethi	34
2.4.1.5	Sûr'un Fethi	34
2.4.2	Dımaşk'ın Fethi.....	35
2.4.3	Yermûk Savaşı	36
2.4.4	Kınnesrîn'in Fethi	37
2.4.5	Meks Âmilliği	38
2.4.6	Görevden Azli	39
	ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	41
	VEFATI ve KABRİNİN YERİ	41
3.1	ŞÜRAHBÎL B. HASENE'NİN VEFATI	41
3.1.1	İslâm Tarihindeki Tâunlar ve Amvâs Tâunu	42
3.2	ŞÜRAHBÎL B. HASENE'NİN KİLİS'TE BULUNAN KABRİ.....	44
3.2.1	Arşiv Vesikalarında Şürahbîl Zaviyesi	47
3.2.2	Evliya Çelebi Seyahatnâmesinde Şürahbîl b. Hasene ve Kilis'teki Kabri	49
3.3	ŞÜRAHBÎL B. HASENE'NİN IRAK'TA BULUNAN KABRİ.....	52
3.4	ŞÜRAHBÎL B. HASENE'NİN SURİYE'DE BULUNAN KABRİ	53
3.5	ŞÜRAHBÎL B. HASENE'NİN ÜRDÜN'DE BULUNAN KABRİ	53
	KAYNAKLAR	57
	RESİMLER	68

KISALTMALAR

b.	İbn (oğlu)
bkz.	Bakınız
bnt.	Bint (kızı)
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
b.y.y.	Basım Yeri Yok
C.	Cilt
Çvr.	Çeviren
DİA	Diyanet İslâm Ansiklopedisi
Edt.	Editör
h.	Hicrî
Hız.	Hazreti
s.	Sayfa Numarası
S.	Sayı
Thk.	Tahkik Eden
t.y.	Tarih Yok
Yay.	Yayımları/ Yayımevi

GİRİŞ

Geçmişin bilinmesi zamanın anlaşılması ve geleceğin planlanması açısından insanlar için büyük önem arz etmektedir. Çünkü toplumların gelenekleri, kültürleri ancak tarih ile açıklanabilir. Tarih, sadece belli bir dönemde cereyan etmiş olaylar bütününden ibaret olmayıp olayları kavrama ve yorumlama, yaşamın kurallarını keşfetme olarak anlamlandırılmalıdır. Başka bir deyişle tarih geçmiş zamanla ilgili unutulmuşları ortaya çıkarma çabasıdır. Tarihin tahrifine en az maruz kalmış bilgilerle tarafsız olarak geçmişi geleceğe taşıma görevi ise tarihçilere düşmektedir.

Hazırlamaya çalıştığımız araştırmanın yazımı ile alakalı birkaç hususun belirtilmesini zaruri görmekteyiz. Kaynakların tanıtımı başlığı altında belirtilen eserlerin künyeleri tam olarak verilirken bu başlık altında zikredilmeyen kaynaklar ise ilk verilen dipnotta tam künyesi ile yazılmıştır. Kaynakların ilk kullanımından sonraki atıflarda müellifin meşhur ismi ve kitabın isminin kısaltması kullanılmıştır.

Kur'an-ı Kerim'den verilen dipnotlarda sure ismi verildikten sonra kaçınıcı sure olduğu/ayet numarası şeklinde yazılmıştır.

Bir dipnotta birden fazla eser verilmişse müelliflerin vefat tarihlerine göre sıralanmıştır.

Bir kaynaktaki belirli sayfalar arasından faydalanılmış ise dipnotta sayfa numaralarının arasında (–) kullanılmış, birbirinden bağımsız farklı sayfalardan dipnot verilmişse sayfa numaralarının arasına virgül (,) eklenmiştir.

Özel isimlerin yazılmasında Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi temel alınmıştır.

Araştırmamızda tarihler Hicrî/Miladî şeklinde yazılmıştır.

Arşiv vesikalarının dipnotta verilmesi, dosyanın bulunduğu Başbakanlık Osmanlı Arşivi sistemindeki kurumun ismi, dosya numarası ve gömlek numarası şeklindedir.

1.1 Araştırmanın Kapsamı ve Metodu

Çalışmamız hazırlanırken mümkün olduğunca tarafsızlık ilkesi çerçevesinde tüm olayları aktarma çabası içine girilmiştir. Sahabenin de beşer olduğu ve hata yapabileceği gerçeği göz önünde bulundurulurken Resûlullah'ın arkadaşları olmaları hasebiyle de

kullanılan ifadelerde daha dikkatli olunmuştur. Araştırmamız bir biyografi olmakla birlikte çalışmamız kaleme alınırken sadece Şürahbîl b. Hasene'nin hayatıyla sınırlı kalınmamış, ayrıca onun aktif rol aldığı tarihî olaylar da değerlendirilip yorumlanmıştır.

Çalışmamız araştırmanın metodu ve kaynaklarının tanıtıldığı giriş bölümü haricinde üç bölümden oluşmaktadır. İslâm tarihi için önem arz eden Şam fetihlerinin önemli komutanlarından biri olan Şürahbîl b. Hasene'nin Resûlullah dönemindeki rolüne ve İslâm öncesi hayatına dair kaynaklardaki bilgilerin kısıtlı olmasının yanı sıra rivayetlerin birbiriyle çelişmesi, bilgilerin tahlil edilerek yorumlanması zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir. Birinci bölümde Şürahbîl b. Hasene'nin hayatı ele alınıp sınırlı sayıdaki bilgiler çerçevesinde soyu ve kabilesi tespit edilmeye çalışılmıştır. Onun annesine nisbet edilme konusu incelenirken annesine nisbetiyle meşhur olan diğer sahâbîlerden de örnekler verilmiştir. Resûlullah ile birlikte fazla zaman geçiremediğinden dolayı sadece dört tane hadis rivayetinde bulunan sahâbînin rivayetleri birinci bölümün sonunda verilmiştir.

İkinci bölümde siyasî kimliği incelenmiş ve bu bilgiler aktarılırken önceki bölümde ortaya çıkan rivayetlerin azlığı problemiyle bu bölümde karşılaşılmamıştır. Resûlullah'ın kâtipleri ve vahiy kâtiplerinin birbirinden ayırt edilememesi sebebiyle ortaya çıkan karışıklık neticesinde Şürahbîl'in de vahiy kâtibi olarak anılması meselesi ele alınarak başlanan ikinci bölümde onun özellikle komutanlık görevi üzerinde durulmuştur. Şam fetihlerinin tamamı detaylı bir şekilde ele alınmamış sadece Şürahbîl'in aktif rol üstlendiği olaylar incelenmiştir. Ürdün'ün fethiyle vazifelendirilmiş olması hasebiyle bu bölgenin fethi diğer yerlerin fethine nispeten daha detaylı aktarılmıştır. Muasır tarihçiler, magazinselleştirilen Hâlid b. Velîd'in görevden azli meselesini aktif bir şekilde sürekli tartışma haline getirirlerken, Şürahbîl b. Hasene'nin görevden alınmasından neredeyse hiç bahsetmemektedirler. Araştırmamızın ikinci bölümün son konusu olarak Şürahbîl'in görevden azli ele alınmış bu meseleye dair haberler değerlendirilmiştir.

Üçüncü bölümde vefatı ve kabri meseleleri incelenmiştir. Vefatı başlığı altında tâun konusu ele alınmış, ayrıca veba hastalıklarının İslâm fetihleri sürecindeki siyasi etkilerine de değinilmiş ve kabri konusunda muhtelif bölgelerde tespit ettiğimiz dört farklı kabirden bahsedilmiştir. Ülkemiz sınırları içinde Kilis ilinde bulunan kabrine diğer yerlerdeki kabirlerine göre daha fazla yer verilmiştir. Kabri görmek ve incelemek

için Kilis'e gidilmiş, Kilis halkının Şürahbîl ve kabrine dair efsanevi anlatıları dinlenmiş ve çalışmada bu bilgilere de yer verilmiştir. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivleri'nde yaptığımız araştırmalar neticesinde bu kabirden bahseden belgeler tespit edilip incelenmiştir. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nde yaptığımız okumalar sonucunda da Osmanlı dönemi meşhur seyyahlarından Evliya Çelebi'nin Seyahatnâme'sinde Kilis'teki Şürahbîl b. Hasene'nin kabrinden bahsettiği kısımlar keşfedilip orijinal el yazmasıyla birlikte bu bölümlere çalışmamızda yer verilmiştir.

1.2 Araştırmanın Kaynakları

Çalışmamız Resûlullah döneminden başlayıp Hulefâ-yi Râşidîn döneminin ilk yıllarını kapsayan bir süreci ele aldığından dolayı pek çok eserden yararlanılmıştır. Yararlanılan kaynakların tamamının bu başlık altında aktarılması mümkün olmadığı için alanında ilk akla gelen kitaplardan en çok başvurulanlar zikredilecektir. Araştırmamız bir biyografi çalışması olmasından dolayı tabakât kitaplarına sıkça başvurulmuş, bunun yanı sıra Şürahbîl b. Hasene'nin kumandanlık kimliği sebebiyle de fütûhât kitapları çalışmamızın ana kaynakları arasında yerini almıştır.

Şürahbîl b. Hasene'nin Şam fetihlerinin önemli komutanlarından biri olmasına rağmen hakkında muasır dönem araştırmacıları tarafından yapılmış sadece bir adet çalışma mevcuttur. Çalışmamız esnasında Muammer Bayraktutar tarafından telif edilen *Temel Kaynaklardaki Yeri ve Hayatı Bağlamında Kilis'te Tanıdık Bir Sahâbî; Şürahbîl b. Hasene* isimli makaleye başvurulmuştur.¹ Yaptığımız araştırmalarda Ürdün Yermuk Üniversitesi Kütüphanesinde Seyfettin el-Kâtib tarafından telif edilen *Şürahbîl b. Hasene, Ürdün Fatihi* isimli bir esere rastlanılmıştır. Bu eseri incelediğimizde yazarın rivayetleri herhangi bir değerlendirmeye tabi tutmadan sadece Şürahbîl hakkındaki bilgileri vermekle yetindiğini görmekteyiz.²

Resûlullah döneminde vuku bulan olayları aktardığımız bölümlerde ilk başvurduğumuz kaynak İbn İshâk'ın *es-Sîre*'si ve İbn Hişâm'ın *es-Sîretü'n-Nebeviyye*³

¹ Muammer Bayraktutar, "Temel Kaynaklardaki Yeri ve Hayatı Bağlamında Kilis'te Tanıdık bir Sahâbî; Şürahbîl b. Hasene", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014

² Seyfettin el-Kâtib, *Şürahbîl b. Hasene, Fatihü'l-Ürdün*, Beyrut, Dâr-u İkra, t.y.

³ Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. Hıyâr el-Muttalibî el-Kureşî el-Medenî İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Ahmed Ferid el-Mezidi, 1. b., Beyrut-Lübnan, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2004; Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyeri el-Meâfirî el-Basrî el-Mısırî İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Ömer Abdusselam Tedmuri, 3. b., Beyrut, Dâru'l-Kütübü'l-Arab, 1990

eserleri olmuştur lakin bu kaynaklarda Şürahbîl hakkında çok kısıtlı bilgiler bulunmaktadır. Tabakât kitapları, sahâbînin hayatının anlatıldığı birinci bölümde sık sık başvurulan kitap türlerinden biri olmuştur. İbn Sa'd'ın *et-Tabakâtü'l-Kübra*'sı⁴ biyografisine dair rivayetlerin aktarılmasında baş müracaat eseri olarak kullanılmıştır. Şürahbîl ve çalışmada ismi geçen diğer sahâbîlerden bahsedilen bölümlerde biyografi bilgileri için Belâzürî tarafından kaleme alınan *Ensâbu'l-Eşrâf*⁵, bunun yanında İbn Abdilber'in *el-İstiâb*'i⁶, İbnü'l-Esîr'in *Üsdü'l-Gâbe*'si⁷, İbn Hacer'in *el-İsâbe*⁸'si sıkça başvurulan kaynaklar arasındadır.

Dımaşk bölgesinin fethinde görev alan şahıslar hakkında detaylı bilgiler veren İbn Asâkir'in *Târîhu Medîneti Dımaşk*⁹ adlı eseri çalışmamızın her bölümünde sıkça yararlandığımız kaynaklardan birisi olmuştur. Bu eserde Şürahbîl hakkındaki genel rivayetlerin toplu olarak verilmiş olması araştırma esnasında büyük kolaylık sağlamıştır. Umumî tarih kitaplarından Taberî'nin *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*,¹⁰ İbnü'l-Esîr'in *el-Kâmil fi't-Târih*¹¹ ve İbn Kesîr'in *el-Bidâye ve'n-Nihâye*¹² adlı eserleri araştırma boyunca sık sık müracaat ettiğimiz kaynaklardandır. Bu eserlerde fetihlere dair detaylı rivayetlerin mevcudiyeti özellikle ikinci bölümde aktardığımız Şam fetihleri konusunun yazımında çok yardımcı olmuştur.

Çalışmamızda Şürahbîl b. Hasene'nin komutan olarak görevlendirildiği savaşların anlatıldığı bölümlerde fütûhât kitaplarından, fethedilen bölge hakkındaki bilgiler için ise coğrafya kitaplarından istifade edilmiştir. Fütûhât kitapları denilince ilk akla gelen eser Belâzürî'nin *Fütûhu'l-Büldân*¹³'üdür. Vâkıdî tarafından kaleme alındığı iddia edilen,

⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, thk. Ali Muhammed Ömer, 1. b., Kahire, Mektebetü'l-Hancı, 2001

⁵ Ahmed b. Yahya b. Câbir el-Belâzürî, *Ensâbu'l-Eşrâf*, 1. b., Beyrut, Dârü'l-Fikr, 1992

⁶ Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber en-Nemerî, *el-İstiâb fi Ma'rifeti'l-Ashâb*, 1. b., Amman, Dârü'l-A'lam, 2002

⁷ İzzuddîn b. el-Esîr Ebî'l-Hasen Alî b. Muhammed el-Cezerî, *Üsdü'l-Gâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe*, thk. Ali Muahmmmed Muavviz- Ahmed Abdülmecid, 1. b., Beyrut, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiye, 1996

⁸ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *el-İsâbe fi Temyizi's-Sahabe*, 1. b., Beyrut-Lübnan, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiye, 1853

⁹ İbn Asâkir Ebü'l-Kâsım Alî b. Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh el-Şâfîi, *Târîhu Medîneti Dımaşk*, thk. Muhibbuddîn Ebî Sa'id el-'Umerî, 1. b., Beyrut, Dârü'l-Fikr, 1995

¹⁰ Ebü Ca'fer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrahim, 5. b., Beyrut, Dârü'l-Mearif, 1992

¹¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, thk. Ebü'l-Fidâ Abdullah Kâdî, 1. b., Beyrut, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiye, 1987

¹² İmâdüddîn İsmail b. Şihâbüddîn Ömer b. Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk. Abdullah b. Abdulmuhin, 1. b., Dârü'l-Esâsu'l-Arabiyye, 1999

¹³ Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, 10. b., Beyrut, Mektebetü'l-Mearif, 1987

Şam fetihlerini detaylı bir şekilde anlatan *Fütûhu'ş-Şam*¹⁴ ve Ezdî'nin¹⁵ aynı isimdeki eseri de başvurduğumuz kaynaklar arasındadır. Coğrafya kitaplarından Yâkût el-Hamevî'nin *Mu'cemü'l-Büldân*¹⁶ ve Yakubî'nin *Kitâbü'l-Büldân*¹⁷ adlı eserlerinin verdiği bilgilerden çokça faydalandık. Araştırma yazılırken özel isimler hakkındaki açıklamalar için İbn Manzûr'un Arapça sözlüğü *Lisânü'l-Arab*¹⁸ sürekli elimizin altında bulunan kaynaklardan birisi olmuştur.

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi çalışmamız boyunca başvurduğumuz kaynaklar arasında olup bu ansiklopedide yazılı maddeler bir yol gösterici olarak da kullanılmıştır. Yök Tez Merkezinde yayımlanan yüksek lisans ve doktora tezleri de başvurduğumuz güncel kaynaklardandır.

---

¹⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkîd el-Vâkîdî el-Eslemî el-Medenî, *Fütûhu'ş-Şâm*, thk. Abdullatîf Abdurrahman, 1. b., Beyrut, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiye, 1997

¹⁵ Ebû İsmail Muhammed b. Abdillâh el-Ezdî, *Fütûhu'ş-Şam*, Kalküta, Baptist Mission Press yay., 1854

¹⁶ Ebû Abdullah Şihâbeddîn Yâkût b. Abdullah Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, Beyrut, Dârü's-Sadr, 1977

¹⁷ Ebü'l-Abbâs b. Ebü Ya'kûb İshâk b. Ca'fer b. Vehb b. Vâzih el-Ya'kûbî, *Kitâbü'l-Büldân*, thk. Muhammed Ali Beyzûn, 1. b., Beyrut, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiye, t.y.,

¹⁸ Ebü'l-Fazl Cemâlidün Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, thk. Emin Muhammed Abdulvehâb, Muhammed es-Sadık el-Ubeydî, 3. b., Beyrut-Lübnan, Dâr'ul- İhyâü't-Terasü'l-Arabiyye, 1999

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞÜRAHBİL b. HASENE'NİN HAYATI

1.1 SOYU VE AİLESİ

Annesine nisbetiyle meşhur olan Şürahbîl b. Hasene'nin bilinen en meşhur künyesi Ebû Abdullah¹⁹ olup bununla birlikte kendisinin Ebû Abdurrahman²⁰ ve Ebû Vaile²¹ künyeleriyle de tanındığı bilinmektedir. Kaynaklarda hangi yılda doğduğuna dair herhangi bir bilgi mevcut değilse de ölüm tarihinden yola çıkılarak onun 570 veya 572 yılında doğduğu bilgisine ulaşılabilmektedir.²² Seyfeddin el-Kâtib, *Şürahbîl b. Hasene* isimli kitabında Resûlullah'tan 3 sene sonra doğmuş olduğu bilgisini aktarırken,²³ muasır dönem araştırmacıları tarafından 573 veya 574 yılında doğduğu bilgisi verilmektedir.²⁴ Şürahbîl'in kabilesi hakkında farklı rivayetler mevcut²⁵ olduğu gibi soy kütüğünde de farklılıklar bulunmaktadır. Rivayetler arasındaki en kısa soy kütüğü silsilesi Şürahbîl b. Abdillâh b. Muta' b. Amr el-Kindî şeklinde verilmektedir.²⁶ Bu konudaki diğer bir rivayet Şürahbîl b. Abdillâh b. Muta' b. Abdiluzzâ b. Gatan b.

¹⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, C.IX, s.397; Belâzürî, *Ensâb*, C.I, s. 214; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, C.XXII, s. 464; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, C.II, s. 620; Ahmed Sa'id Hevaş, "Şürahbîl b. Hasene" el-Mevsû'atu'l-Arabiyye, Dimaşk, el-Cumhuriyetu'l-Arabiyyetu's-Sûriye, 2005, C. XI, s. 630

²⁰ Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Hudeyde, *el-Misbâhu'l-mudî fi küttâbi'n-Nebî*, 2. b., Beyrut, Âlemu'l-Kütüb, 1985, C.I, s. 106

²¹ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, C. XXII, s. 464

²² Şürahbîl b. Hasene, hicrî 18/639 yılında vuku bulan Amvâs Tâununda, 67 veya 69 yaşında iken vefat ettiği rivayet olunmaktadır. Detaylı bilgi "Vefatı" başlığı altında verilecektir. İbn Sa'd, *Tabakât*, C.IX, s.397; Belâzürî, *Fütüh*, s. 190; İbn Abdilber, *el-İstiâb*, s. 330; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, C.II, s. 620; İbn Hacer, *el-İsâbe*, C.III, s. 199

²³ Seyfettin el-Kâtib, *Şürahbîl b. Hasene*, s. 17

²⁴ Mehmet Efendioğlu, *Şürahbîl b. Hasene*, DİA, 2010, C. XXXIX, s. 268

²⁵ Bu rivayetler "Kabilesi" başlığı altında değerlendirilecektir.

²⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, C.IX, s.397; Belâzürî, *Ensâb*, C.I, s. 214; Taberî, *Târîhu'l-Ümem*, C. 11, s.559; Hevaş, "Şürahbîl b. Hasene", s. 630

Ğavs b. Mürr şeklindedir.²⁷ Tabakât kitaplarının çoğunda zikredilen ve soy kütüğünün daha uzun bir şeklinin verildiği rivayette onun soyu Şürahbîl b. Abdillâh b. Muta‘ b. Abdullâh b. Ğitrîf b. Abdülzâ b. Cessâme b. Mâlik²⁸ b. Melâzim b. Mâlik b. Ruhm b. Sa‘d b. Yeşkur b. Mübeşşir b. Ğavs b. Mürr²⁹ şeklinde zikredilmektedir. Taberânî, *el-Mu‘cemu‘l-Kebîr* eserinde isimlerde bazı telaffuz farklılıkları olmakla beraber aynı silsileyi şu şekilde vermektedir; Şürahbîl b. Abdillâh b. Muta‘ b. Abdullâh b. Ğitrîf b. Abdülzâ b. Cessâme b. Mâlik b. Belâdim b. Mâlik b. Duhm b. Sa‘d b. Leşker b. Münşir b. Ğavs b. Mürr.³⁰

1.1.1 Babası

Babasının isminin Abdillâh³¹ olduğuna dair kaynaklar -iki rivayet dışında- ittifak etmişlerdir. Farklı olan rivayetlerden ilki İbn Abdirabbih’in *İkdü‘l-Ferîd* isimli eserinde geçmektedir, diğer kaynaklarda Abdillâh olarak verilen isim, bu kaynakta Abdülzâ olarak zikredilir.³² Kaynakların ittifakından farklı olan ikinci rivayet ise Taberânî’nin *Mu‘cemu‘l-Kebîr*’inde olup müellif, Şürahbîl’in babasının ismini Şuf‘a olarak zikreder.³³ Oysa Şürahbîl b. Şuf‘a ile Şürahbîl b. Hasene aynı kişi olmayıp bilakis Şürahbîl b. Şuf‘a, Şürahbîl b. Hasene’nin râvilerinden birisidir.³⁴ Taberânî büyük ihtimalle bu iki kişiyi bir birine karıştırmış olmalıdır.

Babasının Şürahbîl daha küçük yaşta iken öldüğü rivayeti temel alındığında³⁵ onun Resûlullah’ın nübüvvetine yetişemeyip bu tarihten daha önce öldüğü için Müslüman olup olmadığı meselesini tartışmanın lüzumsuz olduğu düşünülmektedir.

²⁷ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, C.XXII, s. 464; İbn Hacer, *Tehzîbü‘t-Tehzîb*, thk. İbrahim ez-Zeybek, Adil Mürşid, Beyrut, Müessesetü‘r-Risale, t.y., C. II, s. 159

²⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C.III, s. 199

²⁹ İbn Abdilber, *el-İstiâb*, s. 330; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, C.XXII, s. 467; İbnü‘l- Esîr *Üsdü‘l-Gâbe*, C.II, s.620

³⁰ Ebû‘l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b.Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu‘cemü‘l-Kebîr*, thk. Hamdî Abdulmecîd es-Selefi, 2. b., Kahire, Mektebet-ü İbn Teymiyye, 1983, C.VII,s. 364

³¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, C.I, s. 355; İbn Sa‘d, *Tabakât*, , C.IX, s.397; Taberî, *Târîhu‘l-Ümem*, C.XI, s. 559; İbn Abdilber, *el-İstiâb*, s. 330

³² Ebû Ömer Şihabüddîn Ahmed b. Muhammed b. Abdirabbih b. Habîb el-Kurtubî el-Endelüsî, *el-İkdü‘l-Ferîd*, thk. Abdulmecîd et-Terhîni, 1. b., Beyrut-Lübnan, Dârü‘l-Kütübü‘l-İlmiye, 1983, C.III, s. 297

³³ Taberânî, *el-Mu‘cemü‘l-Kebîr*, C. VII, s. 364

³⁴ İbn Hacer, *Tehzib*, , C. II, s. 159

³⁵ Hevaş, “Şürahbîl b. Hasene”, C. XI, s. 630

Yemenli olan Abdullah b. Muta'nın³⁶ Mekke'ye ne zaman ve nasıl geldiğine dair herhangi bir bilgi mevcut değilse de, Kinde kabilesine mensup olduğu ve Benî Zühre kabilesinin de halîfi olduğu bilinmektedir.³⁷

1.1.2 Annesi

Şürahbîl'in annesinin ismi Hasene'dir. Hasene'nin soy kütüğü hiçbir kaynaktan zikredilmemekle birlikte sadece kendisinin Adevliyye ehlinden olduğu bildirilmektedir.³⁸ Bahreyn'in bir köyü olan Adevliyye'nin ismi bu bölgede yapılan gemilerle birlikte anılmaktadır. Adevliyye'nin bir erkek ismi olduğu rivayet edilse de Yâkût el-Hamevî bunun doğru olmadığını iddia etmektedir.³⁹ Adevliyyeliler herhangi bir kabileye bağlı olmayıp, kendilerini müstakil bir millet olarak tasvir etmektedirler.⁴⁰ İbn Hişâm, Habeşistan hicretinden dönenlerin isimlerini ve kabilelerini yazdığı bölümde, Hasene'nin ismini "Yabancı Araplar" diye ayrı bir başlık altında ele almaktadır.⁴¹ İbn Hişâm'ın Hasene'yi bu başlık altında zikretmesinin sebebi Adevliyyelilerin kendilerini bu şekilde tasvir etmelerinden kaynaklanıyor olabilir.

Hasene'nin Yemen'li olduğuna dair rivayetler⁴² mevcutsa da bu rivayetlerdeki bilgide sadece "Yemen sahilindeki Adevliyye ehlindedir"⁴³ denilmektedir. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Adevliyye Bahreyn'in bir köyüdür, dolayısıyla bu rivayetlerin doğru olmadığı düşünülmektedir.

Hasene, Ma'mer b. Habîb b. Vehb b. Huzâfe el-Cumahî'nin mevlâsıdır.⁴⁴ Mevlâ, sadece köle anlamında kullanılmayıp aynı zamanda azatlı köle ve anlaşma yapılan taraflar için kullanılan bir kelime olduğundan dolayı bazı yanlış anlaşılmaları beraberinde getirmiştir.⁴⁵ Mevlâ kelimesinin anlamındaki farklılıklar sebebiyle

³⁶ Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm b. el-Muğire el-Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, thk. Muhammed Abdulmuid Han, Beyrut, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1986, C.IV s. 248; İbn Asâkir, *Târihu Dimaşk*, C. XXII, s. 471; Hevaş, "Şürahbîl b. Hasene", C.XI, s. 630; Bayraktutar, *Şürahbîl b. Hasene*, c.1, S.1, s.49,

³⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, C.IV, s.119; Taberî, *Târihu'l-Ümem*, C.XI, s. 559

³⁸ Taberî, *Târihu'l-Ümem*, C. XI, s. 559; İbn Asâkir, *Târihu Dimaşk*, C. XXII, s. 467

³⁹ Yâkût el-Hamevî, *Mu'cem*, C.IV, s.90

⁴⁰ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, C.IX, s.87

⁴¹ İbn Hişâm *es-Sîre*, C.III, s. 315

⁴² Buhari, *et-Târihu'l-Kebir*, C. IV, s. 247

⁴³ İbn Asâkir, *Târihu Dimaşk*, C.XXII, s.465

⁴⁴ İbn Abdilber, *el-İstiâb*, s. 330; İbn Asâkir, *Târihu Dimaşk*, C.XXII, s. 467; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, C.II, s.620

⁴⁵ Şükrü Özen, *Velâ*, DİA, 2013, C. XXXXIII, s. 11

Hasene'yi Ma'mer b. Habîb'in kızı olarak aktaran rivayetler de mevcuttur.⁴⁶ Ma'mer b. Habîb'in yanında yaşayan Hasene, Ma'mer tarafından Abdullah ile evlendirilmiş,⁴⁷ Şürahbîl'in babası olan eşi Abdullah'ın ölümünden sonra Mekke halkından Süfyân b. Ma'mer ile evlendirilmiştir.⁴⁸ Muhammed b. Ömer'den gelen bir rivayette ise Hasene'nin Süfyân'ın karısı değil, annesi olduğu dolayısıyla da Süfyân ile Şürahbîl'in anne bir kardeş olduklarından bahsedilmektedir.⁴⁹ Ancak bu bilgi sadece bir râvi tarafından nakledilmiş olup bu konuda başka herhangi bir rivayete rastlanılmamıştır.

Câbir b. Süfyân ve Cünâde b. Süfyân, Hasene'nin Süfyân b. Ma'mer ile olan evliliğinden doğan çocuklarıdır.⁵⁰ İbn İshâk, bu çocukların isimlerini Hâlid ve Cünade olarak zikreder.⁵¹ Tarihî kaynaklarda bazı harf hataları veya telaffuz değişikliklerinden dolayı bu şekildeki farklılıklara sıkça rastlanmaktadır. Süfyân'ın Hâris isminde bir çocuğundan daha bahsedilse de annesinin Hasene olduğuna dair herhangi bir bilgi mevcut değildir.⁵²

Hasene'nin eşi Süfyân'ın Ma'mer b. Habîb'in oğlu olduğu bilgisi aktarılmaktadır,⁵³ bu haberden farklı olarak Süfyân'ın annesinin ümmü veled olduğu⁵⁴ ve Ma'mer b. Habîb tarafından evlat edinildiğine⁵⁵ dair rivayetler de mevcuttur. Bunun yanı sıra Süfyân'ın Ensar'dan biri olup Hazrec Kabilesinin bir kolu olan Benî Züreyk'e⁵⁶ mensup olduğu ve Mekke'ye yerleşip Ma'mer b. Habîb tarafından evlat edinildiği⁵⁷ de kaynaklarda geçen farklı rivayetlerden bir tanesidir. Ma'mer b. Habîb'e nisbet edilmesinden dolayı onun oğlu olduğu rivayeti daha evla gözükmektedir. Hz. Ömer'in hilafeti döneminde vefat eden Süfyân,⁵⁸ Cemil b. Ma'mer'in kardeşidir ve

⁴⁶ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, C.XXII, s. 470

⁴⁷ Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endulusî, *Cemheret-ü Ensâbu'l-Arab*, thk. Abdusselam Muhammed Harun, 5. b., Kahire, Dârü'l-Mearif, 1982, s. 162; İbn Abdilber, *el-İstiâb*, s. 296

⁴⁸ İbn Abdilber, *el-İstiâb*, s. 124

⁴⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, C.IV, s. 188; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, C.XXII, s. 467

⁵⁰ İbn İshâk, *es-Sîre*, s.258; İbn Hişâm *es-Sîre*, C. I, s. 355; İbn Abdilber, *el-İstiâb*, s. 330

⁵¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, C.IV, s. 189; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, C.XXII, s. 467

⁵² İbn Hazm, *Cemhere*, s. 161

⁵³ İbn Abdilber, *el-İstiâb*, s. 115; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, C.II, s.500; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, C.XXII, s.471

⁵⁴ İbn Abdilber, *el-İstiâb*, s. 296; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, C.II, s.500

⁵⁵ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, C.II, s.500; İbn Hacer, *el-İsâbe*, C.III, s. 108

⁵⁶ Ahmet Önkâl, *Hazrec*, DİA, İstanbul, 1998, C. XVII, s.143

⁵⁷ İbn Abdilber, *el-İstiâb*, s. 115; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, C.II, s.500

⁵⁸ İbn Hişâm *es-Sîre*, C.III, s.311; İbn Abdilber, *el-İstiâb*, s. 296; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, C.II, s.620

İslâm'ın erken döneminde Mekke'de Müslüman olmuştur.⁵⁹ Cemil b. Ma'mer ise kardeşine nisbeten daha geç bir dönemde (630) İslâm'ı kabul etmiştir.⁶⁰ Süfyân'ın Resûlullah dönemindeki olaylarda aktif rol oynayıp ön plana çıkan sahâbîlerden biri olmadığı ve hakkında detaylı bilgi bulunmadığı için ilk dönem tarihçilerinin rivayetlerinin birbirinden farklı olması normal karşılanmalıdır.

Resûlullah'ın sahâbîleri arasında ismi zikredilen Hasene, İslâm'ın ilk yıllarında Müslüman olmuş ve ikinci Habeşistan hicretine katılmıştır.⁶¹

1.1.2.1 Annesine Nispet Edilmesi

Bireylerin yasal bağlarla birbirine bağlı olduğu, mahrem ilişkilerle çevrili bir grup olan aile, tarihî süreç içerisinde değişimlere maruz kalsa da toplumun temel yapı taşı olarak varlığını korumaya devam etmektedir.⁶² Aile, hâkimiyetin babanın otoritesine dayandığı ataerkil⁶³ ya da annenin otoritesine dayandığı, soyun anneye göre belirlendiği anaerkil⁶⁴ olarak iki farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Medeniyetlerin ve kültürlerin oluşum sürecinde de bu farklılıkların etkisi görülmektedir.

İslâm öncesi Araplarda aile, bağımsız bir yapı olarak değil kabilenin varlığıyla kabul gören bir birimdir. İslâmiyet'in zuhur ettiği dönemde Araplarda aile yapısı, ataerkil şeklinde görünse de daha erken dönemlerde anaerkil aile yapısına sahip oldukları iddia edilmektedir.⁶⁵

Arapların yaşadığı coğrafya itibariyle hayat şartlarının zor olduğundan dolayı fizikî olarak daha güçlü olan erkek, aileye yük olduğu düşünülen kadından daha üstün tutulmuş ve akrabalık bağları da erkeğin hısımları (asabe) esas alınarak belirlenmiştir.⁶⁶ Bu bilgiler ışığında yola çıkıldığında İslâm öncesi dönemde kadınların ailenin bir parçası olarak görülmediği hatta kendi çocuğu üzerinde söz söyleme hakkına dahi sahip

⁵⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C.III, s. 108

⁶⁰ İsmail Lütfü Çakan, *Cemil b. Ma'mer*, DİA, 1993, C.VII s. 328

⁶¹ İbn İshâk, *es-Sîret*, s. 258; İbn Hişâm *es-Sîre*, C. I, s. 355; İbn Sad, *Tabakât*, C. X, s.272

⁶² Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, çevr. Osman Akınhay, Derya Kömürçü, Ankara, Bilim ve Sanat, 1999, s. 7

⁶³ Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, s. 47

⁶⁴ Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, s. 22

⁶⁵ Mehmet Akif Aydın, "Aile", DİA,1989, C.II, s.198

⁶⁶ Âdem Apak, *İslâm Öncesi Arab Târîhi ve Kültürü*, 1. b., İstanbul, Ensar Neşriyat, 2012, s. 146-147; Şinasi Gündüz, "İslâm Öncesi Dinlerde ve Medeniyetlerde Aile", *Küreselleşen Dünyada Aile 2009 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu*, s.59

olmadığı anlaşılmaktadır. Babalar sadece soy açısından değil, din-inanç açısından da temel teşkil etmektedir.⁶⁷ Resulûllah'ın İslâm'a daveti karşısında müşriklerin "Babalarımızın dini bize yeter." şeklindeki tepkileri de bunun bir göstergesidir.⁶⁸

Arapların ataerkil aile yapısına haiz olmaları hasebiyle çocukların babaya nisbet edildiği bilinmekle birlikte nadiren de olsa anneye nisbeti de mevcuttur. Annesine nispet edilen sahâbîlerden birkaç örnek verecek olur isek:

Muâz b. Afrâ⁶⁹, Muavviz b. Afrâ,⁷⁰ Avf b. Afrâ,⁷¹ Avz b. Afrâ,⁷² Haris b. Rifâa el-Ensârî'nin oğullarıdır. Bu sahâbîler babalarının ismiyle değil anneleri Afrâ'ya nispet edilerek anılmışlardır.

Bilâl b. Hemâme;⁷³ Habeş asıllı olduğu için Bilâl-i Habeşî ismiyle meşhur olan sahâbinin babasının ismi Rebâh'tır lakin babası ile değil annesi Hemâme'ye nisbetiyle bilinir.

Süheyl b. Beyzâ⁷⁴, Sehl b. Beyzâ⁷⁵, Safvan b. Beyzâ⁷⁶; Vehb b. Rebîa'nın oğullarıdır. Anneleri Beyzâ Da'd bnt. Cahdem'e nisbet edilirler.

Sa'd b. Habte; annesine nisbet edilen sahâbîlerden birisidir. Babası Beheyr b. Muaviye olmasına rağmen ismi annesi Habte bnt. Havvat ile birlikte zikredilir.⁷⁷

Muhammed b. Hanefiyye⁷⁸; tabiin neslinden olan Muhammed b. Hanefiyye, Ali b. Ebû Tâlib'in oğludur. Siyasî sebeplerden dolayı annesi Havle bnt. Ca'fer el-Hanefiyye'ye nisbeti ile meşhur olmuştur.

Şürahbîl b. Hasene de annesi Hasene'ye nisbet edilmiştir.⁷⁹ Kaynaklarda annesine nisbet edilmesinin sebebine dair farklı rivayetler mevcuttur.

⁶⁷ Şemsettin Günaltay, "İslâm Öncesi Arablar Arasında Kadının Durumu, Aile ve Nikâh Şekilleri", *Marife*, y. I, S. 3, s. 191

⁶⁸ Onlara "Allah'ın indirdiğine ve Peygambere gelin" denildiğinde "Babalarımızın üzerinde bulunduğu din bize yeter" derler. Peki ya babalarınız bir şey bilmiyor ve doğru yolu bulmamış olsalar da mı? Maide Suresi 5/104

⁶⁹ Bkz. İbn Abdilber, *el-İstiâb*, s. 655

⁷⁰ Bkz. İbn Abdilber, *el-İstiâb*, s.689

⁷¹ Bkz. İbn Abdilber, *el-İstiâb*, s. 572

⁷² Bkz. İbn Abdilber, *el-İstiâb*, s. 586

⁷³ Bkz. İbn Abdilber, *el-İstiâb*, s. 71

⁷⁴ Bkz. İbn Abdilber, *el-İstiâb*, s. 314

⁷⁵ Bkz. İbn Abdilber, *el-İstiâb*, s. 307

⁷⁶ Bkz. İbn Abdilber, *el-İstiâb*, s. 342

⁷⁷ Bu liste Şehrezûrî'nin *Ulumu'l-Hadis* kitabında verilmektedir. Ebû Amr Takıyyüddîn Osmân b. Salâhiddîn Abdirrahmân b. Mûsâ eş-Şehrezûrî, *Ulumu'l-Hadis*, thk. Nureddin Itr, Beyrut, Dârü'l-Fikr, 1986, s. 371-371

⁷⁸ Bkz. Mustafa Öz, *Muhammed b. Hanefiyye*, DİA, 2005, C. XXX, s. 537-539

⁷⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. IX, s.397; Taberî, *Târihu'l-Ümem*, C.XI, s. 559; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, C. VII, s. 364; İbn Asâkir, *Târihu Dimaşk*, C. XXII, s. 467

Babasının o küçük yaşta iken öldüğünden dolayı Şürahbîl'in annesine nisbet edildiği bu rivayetlerden biridir.⁸⁰ Diğer bir rivayet ise Hasene tarafından evlat edinildiği ve bundan dolayı da ona nisbet edildiği bilgisidir. Bu rivayette babası Abdullah'tan hiç bahsedilmemekle birlikte Hasene'nin Süfyân b. Ma'mer ile evli iken Şürahbîl'i evlat edindiğine vurgu yapılmaktadır.⁸¹ Böyle bir durumda dahi onun Hasene'ye değil, Süfyân b. Ma'mer'e nisbet edilmesi gerekmektedir. İslâm'ın zuhuru ile birlikte inen âyet⁸² gereğince de evlat edinilen çocukların kendi babalarına nisbet edilmeleri emredilmektedir. Zikredilen gerekçelerden dolayı bu rivayetin sahih olma ihtimali düşük gözükmemektedir.

1.1.3 Kardeşleri

Abdurrahman b. Hasene, annesi Hasene'ye nisbet edilmiştir. Onun Şürahbîl b. Hasene'nin kardeşi olduğuna dair rivayetler mevcuttur.⁸³ Kaynaklarda soy dizisi, Abdurrahman b. Muta' b. Abdullah b. el-Ğıtrîf⁸⁴ b. Abduluzza b. Cüsame b. Mâlik b. Müladim b. Malik b. Ruhm b. Yeşkur b. Mübeşşir b. Ğavs b. Mürr şeklinde verilmektedir.⁸⁵

İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe'de* Abdurrahman b. Hasene ve Abdurrahman b. Muta' olarak iki başlık altında inceler. Müellif, Abdurrahman b. Hasene başlığı altında, Abdurrahman ve Şürahbîl'in anne bir kardeş olduklarını, babalarının ve neseblerinin farklı olduğunu aktarır.⁸⁶ İbn Hacer ise babalarının farklı olduğu konusuna değinmeden sadece onların kardeş olduklarını yazmıştır. Lakin İbn Hacer'in verdiği soy dizisinde Abdurrahman b. Hasene, Muta'nın oğlu olarak zikredilmektedir. Bu durumda da Abdullah b. Muta'nın oğlu olan Şürahbîl'in kardeşi değil amcası olması gerekmektedir.

⁸⁰ Hevaş, "Şürahbîl b. Hasene", C. XI, s. 630

⁸¹ İbn. Abdilber, *el-İstiâb*, s. 330; İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, C. XXII, s. 469; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, C.II, s. 620; İbn Hacer, *el-İsâbe*, c. III, s. 108,

⁸² "Onları (evlat edindiklerinizi) babalarına nisbet ederek çağırın. Allah yanında en doğrusu budur. Eğer babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız, bu takdirde onları din kardeşleriniz ve görüp gözettiğiniz kimseler olarak kabul edin..." Ahzab Suresi 33/5

⁸³ Buharî, *et-Târîhu'l-Kebir*, C. IV, s. 247; İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, C. XXII, s. 464; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, C.III, s. 433

⁸⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. IV, s. 182

⁸⁵ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, C.III, s. 489

⁸⁶ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, C.III, s. 433

İbn Hacer'in râvisi Askerî ve İbn Ebû Hayseme, Abdurrahman ve Şürahbîl'in kardeş olduklarını kabul etmemektedir.⁸⁷ Kaynaklarda hakkında detaylı bilgi olmadığı için hangi bilginin sahih olduğuna dair yorum yapılamamaktadır. Ne zaman Müslüman olduğu bilinmeyen Abdurrahman'ın Şürahbîl ve annesi Hasene'nin katıldığı Habeşistan hicretine katılanlar arasında da ismi zikredilmemektedir.

Abdurrahman'ın ismi kaynaklarda Resûlullah'tan rivayet ettiği tuvalet adabı ile ilgili bir hadiste geçmekte, bundan başka herhangi bir olayda ismi anılmamaktadır.⁸⁸

Şürahbîl'in anne bir kardeşleri olan Câbir ve Cünâde ise Hasene'nin Süfyân b. Ma'mer'den olan çocuklarıdır.⁸⁹ Mekke'de erken dönemde Müslüman olan kardeşler, Şürahbîl ve ailesiyle birlikte ikinci Habeşistan hicretine de katılmış ve Hz. Ömer döneminde vefat etmişlerdir.⁹⁰

1.1.4 Eşi ve Çocukları

Şürahbîl b. Hasene, Şifâ bnt. Abdullah ismiyle bilinen, Mekke'de erken dönemde İslâma girmiş ve birinci kabile ile Habeşistana hicret etmiş olan sahâbîlerden Leylâ bnt. Abdullah'ın kızı ile evlenmiştir.⁹¹ Onun eşi hakkında başka herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Kaynaklarda Şürahbîl b. Hasene'nin 4 oğlu ve 1 kızının ismi geçmektedir. Oğullarının isimleri Abdullah, Abdurrahman ve Rebîa'dır.

Şürahbîl b. Hasene'nin en büyük oğlu olan Abdullah b. Şürahbîl, Ebû Alkame diye künyelenir. Resûlullah döneminde yaşamış Onu görüp iman etmiş ve babası Şürahbîl gibi İslâm ile şereflenmiştir.⁹² Babası Şürahbîl'den hiç rivayette bulunmayan Abdullah, hicrî 90 yılında vefat etmiştir.⁹³

⁸⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. IV, s. 182

⁸⁸ İbnü'l- Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, C.III, s. 433

⁸⁹ İbn İshâk, *es-Sîre*, s.258; İbn Hişâm *es-Sîre*, C. I, s. 355; İbn Abdilber, *el-İstiâb*, s. 330,

⁹⁰ İbn Abdilber, *el-İstiâb*, s. 296; İbnü'l- Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, C.I, s. 487,

⁹¹ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, C.VII, s.162; İbn Hacer, *el-İsâbe*, C.VIII, s. 120; Aynur Uraler, *Şifâ bnt. Abdullah*, DİA, 2010, C. XXXIX, s. 139,

⁹² İbnü'l- Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, C. III, s. 277

⁹³ Salahuddin Halil b. Aybek es-Safedî, *Kitâbü'l Vâfi bi'l-Vefeyât*, thk. Helmut Ritter, 2. b., Beyrut, Dâr-u Sâdir, 1991, C. XVII, s. 208

Şürahbîl b. Hasene'nin diğeri bir oğlu olan Abdurrahman b. Şürahbîl, Resûlullah'ı görmüş, Onun sohbet halkasına dâhil olmuş ve hadis rivayetinde bulunmuştur. Amr b. el-Âs'ın ordusunda Mısır'ın fethine katılmıştır.⁹⁴

Mısır'ın fethine katılan sahâbilerden biri olan Rebîa b. Şürahbîl de Şürahbîl b. Hasene'nin oğullarındandır. Rabîa'ya Amr b. el-Âs tarafından Mısır'da bazı görevler verildiği ve vali olarak atandığı rivayet olunmaktadır.⁹⁵ Kaynaklarda Amr b. el-Âs tarafından verilen bu görevin ne zaman olduğu ve nereye vali olarak atandığına dair herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Urve b. Zübeyr'in birlikte ilim öğrendiği arkadaşlarından olan Abdurrahman b. Misver'in⁹⁶ annesi, Şürahbîl b. Hasene'nin kızıdır.⁹⁷ H. 90 yılında vefat eden İbn Misver'in annesinin ismi Emetullah olarak zikredilmekle birlikte⁹⁸ bu ismi Nesime⁹⁹ olarak aktaran rivayetler de mevcuttur.

1.2 KABİLESİ

Kaynaklarda Şürahbîl b. Hasene'nin kabilesi hakkında ittifak söz konusu değildir. Benî Ezd,¹⁰⁰ Benî Kureyş¹⁰¹, Benî Cumah,¹⁰² Benî Hindif¹⁰³ Benî Sehm,¹⁰⁴ Benî Selem,¹⁰⁵ Benî Temim¹⁰⁶ ve Benî Kinde¹⁰⁷ kabilelerinin isimleri zikredilmektedir. İbn Asâkir, Kureyşli olduğu rivayetini aktardıktan sonra bu bilginin Benî Zühre'nin

⁹⁴ İbnü'l- Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, C. III, s. 455; İbn Hacer, *el-İsâbe*, C.V, s. 70

⁹⁵ İbnü'l- Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, C. II, s. 263; İbn Hacer, *el-İsâbe* c.II, s.216

⁹⁶ İrfan Aycan, *Urve b. Zübeyr*, DİA, 2012, C. XLII, s. 184

⁹⁷ Ebû Muhammed Abdillâh b. Müslüm b. Kuteybe ed-Dîneverî, *el-Me'arif*, thk. Servet Ukkâşe, 4. b., Kahire, Dârü'l-Me'arif, 1981, s.429

⁹⁸ Şemsuddîn Ebû'l-Hayr Muhammed b. Abdirrahmân es-Sehâvî, *et-Tuhfetu'l-Latife fi Tarihi'l-Medîneti's-Şerife*, Kahire, Dâr-u Neşru'l-Sikâfe, 1979, C. II, s. 542

⁹⁹ Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *Kıtabü's-Sikât*, thk. Muhammed AbdulMuit Han, 1. b., b.y.y., Dairetü'l-Mearifu'l-Osmanî, 1973, s.101

¹⁰⁰ Taberî, *Târihu'l-Ümem*, C. III, s. 406

¹⁰¹ Buharî, *et-Târihu'l-Kebîr*, C. IV, s. 247; İbn Asâkir, *Târihu Dimaşk*, C. XXII, s.469; İbn Abdilber, *el-İstiâb*, s.330; İbn Hudeyde, *el-Misbâh*, C. I, s. 106; Muhammed Mustafa el-A'zamî, *Küttâbü'n-Nebî*, 3. b., Beyrut, el-Kütübü'l-İslâmî, 1978, s. 66

¹⁰² İbn Abdilber, *el-İstiâb*, s.330

¹⁰³ Belâzürî, *Fütüh*, s. 663

¹⁰⁴ Ebû Zekeriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref en-Nevevî, *Tehzibu'l-Esma ve'l-Lugat*, Beyrut, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiye, t.y., C.I, s.243

¹⁰⁵ Seyfeddin el-Kâtib, *Şürahbîl b. Hasene*, s.9

¹⁰⁶ İbn Asâkir, *Târihu Dimaşk*, C. XXII, s.466; İbnü'l- Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, C. II, s. 620; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, C.IV, s. 171

¹⁰⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, C.IX, s. 397; Belâzürî, *Ensâb*, C. I, s. 214; İbn Abdilber, *el-İstiâb*, s.330; İbn Asâkir, *Târihu Dimaşk*, C. XXII, s.465

antlaşmalısı olduğundan dolayı ortaya çıkan bir yanlış anlaşılma olduğunu zikreder.¹⁰⁸ Şürahbîl'in annesi Hasene'nin eşi Süfyân b. Ma'mer, Cumah kabilesinin antlaşmalısıdır. Şürahbîl de onlarla birlikte yaşadığından dolayı Süfyân ölünceye kadar Cumah kabilesi ile antlaşmalı olmuştur.¹⁰⁹ Cumah kabilesine mensup oluşuna dair rivayet de bundan kaynaklanmaktadır. Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*'ın Resûlullah'ın vahiy kâtiplerinin isimlerini zikrettiği bölümünde Şürahbîl'in Benî Mudar'ın bir kolu olan Hındîf¹¹⁰ kabilesinden olduğunu yazar ve ismi Şürahbîl b. Hasene et-Tâbihî olarak verir. Daha önceki konularda Şürahbîl'den bahsederken ise onun Kinde kabilesinden olduğunu zikretmiştir.¹¹¹ Yapılan araştırmalar Şürahbîl b. Hasene isminde başka sahâbî bulunmadığını göstermektedir. Belâzürî, Şam fetihlerinin komutanlarından bahsettiği bölümde diğer râvilerin verdiği bilgidен farklı olarak el-Kelbî'den naklettiği rivayette, komutanın ismini Şürahbîl b. Rebi'a et-Ta' olarak aktarır. Bu kumandanın Ğavs b. Mürre b. Üdd b. Tâbiha'dan olan Sûfeoğullarının mensubu olduğunu da ekler. Belâzürî'nin vahiy kâtibi olarak verdiği isimde bu iki Şürahbîl'i birbirine karıştırmış olması muhtemeldir. Kureyş'in bir kolu olan Sehm¹¹² kabilesinden olduğuna dair rivayet sadece Nevevî'nin *Tehzibu'l-Esma* kitabında zikredilmektedir. Seyfeddin el-Kâtib'in *Şürahbîl b. Hasene* isimli kitabında ise Nevevî'nin kabile ismini yazarken harf hatası yaptığı, السهمي (Sehm) değil السلمى (Selem) kabilesi olması gerektiği aktarılmaktadır. Temim ve Kinde kabilesine aidiyeti rivayeti ise kaynaklarda birlikte zikredilmektedir. Muasır dönem tarihçiler tarafından Kinde kabilesi mensubu oluşuna dair rivayet kabul görmüştür.¹¹³ Yemenli olduğu rivayeti çerçevesinden bakıldığında da Kindeli olma ihtimali daha yüksektir.

Şürahbîl b. Hasene İslâm tarihinin önemli bir komutanı olup kabilesiyle değil şahsi olarak gerçekleştirdiği eylemlerle anılmıştır. Onun komutan olmasında da kabilesinin siyasî gücünün etkisi olmadığı düşünülmektedir ki bu durumdan dolayı kabilesi ile ön plana çıkmamıştır. Mensup olduğu kabileye dair farklı bilgilerin olması da bu sebepten dolayı olabilir.

¹⁰⁸ İbn Asâkir, *Târihu Dimaşk*, C. XXII, s.469

¹⁰⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. IV, s.119; İbn Asakir, *Târihu Dimaşk*, C. XXII, s. 472; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, C.II, s.620

¹¹⁰ Mustafa Sabri Küçükbaşçı, *Mudâr*, DİA, 2005, C. XXX, s. 358.

¹¹¹ Belâzürî, *Fütûh*, s. 663.

¹¹² İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, C.VI, s. 414

¹¹³ Efendioğlu, "Şürahbîl b. Hasene", DİA, C. XXXIX, s. 268

Şürahbîl, Kureyşli Benî Zühre'nin müttelikidir.¹¹⁴ Bu ittifak hakkında kaynaklarda şöyle bir rivayet geçmektedir: Şürahbîl b. Hasene, babasının vefatından sonra annesi Hasene ile evlenen Süfyân b. Ma'mer'in yanında yaşadığı için Süfyân'ın antlaşmalısı Benî Cumah ile hilf halinde olmuştur.¹¹⁵ Süfyân'ın Hz. Ömer döneminde ölümünden sonra Cumah oğulları ile hilfini bozmuş Benî Zühre ile antlaşma yapmıştır. Cumahoğullarının lideri tarafından sert bir tepkiyle karşılanan bu davranış, dönemin halifesi Hz. Ömer'e şikâyet edilmiş, halife tarafından, Şürahbîl'in kendi isteğiyle değil, Süfyân b. Ma'mer'den dolayı Benî Cumah'ın anlaşmalısı olduğu ve onlar ölünce de istediği kabile ile antlaşma yapabileceğine karar verilmiştir.¹¹⁶

Şürahbîl b. Hasene'nin mensubu olduğu Kinde kabilesinin ismi, Ufeyr b. Adıyy b. Hâris b. Mürre b. Üded b. Zeyd b. Yeşcüb b. Üryeb b. Kehlân b. Sebe'nin oğullarından olan Sevr'den gelmektedir. Soy ağacındaki Adıyy b. Hâris, Lâhm, Âmile ve Cüzâm kabilelerinin de atasıdır. Bundan dolayı bu kabileler Kinde ile aynı atadan gelmektedirler.¹¹⁷ Sevr'in lakabı olan Kinde kelimesi nimete karşı nankörlük etmek, şükretmemek vs. manalarına gelmektedir.¹¹⁸ Kur'ân-ı Kerîm'de de Kinde kelimesi ile aynı kökten gelen “كنود” kelimesi nankör anlamında kullanılmıştır.¹¹⁹

Kökene çok eskiye dayanan Kinde kabilesinin Kahtân oğullarından¹²⁰ olduğu rivayetinin yanı sıra Adnânîlerin yaşadığı bölgelerde varlık gösterdiği için Adnânî olduğu rivayetleri de mevcuttur. Bu durumda Kinde, Kahtânî ve Adnânî Araplarının karışımı olarak düşünülebilir.¹²¹ Nesebin kime dayandığına dair olan ihtilafların sebebi Kindelilerin Arap yarımadasında çok geniş bir coğrafyaya yayılmış ve muhtelif bölgelerde yaşamış olmalarından dolayıdır.¹²² Hicaz ve Yemen bölgesi krallığı olan Kinde kabilesinin başlıca yerleşim yerleri arasında Hadramut, Dammûn, Karyetü'l-Fevt, Cened, Batn-u Âkil, Ğamru zi-Kinde Dûmetü'l-Cendel, Filistin, Bahreyn, Yemame

¹¹⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. IX, s.119; Taberî, *Târihu'l-Ümem*, C. XI, s. 559

¹¹⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. IV, s.119

¹¹⁶ İbn Asâkir, *Târihu Dimaşk*, C. XXII, s. 472; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, C.II, s.620

¹¹⁷ Ebü'l-Münzir Hişâm b. Muhammed b. Sâib el-Kelbî, *Nesebü Ma'ad ve'l-Yemeni'l-Kebir*, thk. Nâci Hasan, 1. b., Beyrut, Âlemü'l-Kütub, 1988, C. I, s. 136; Ebü'l-Abbas Muhammed b. Yezid b. Abdülekkber Müberred, *Nesebü Adnân ve Kahtân*, Kâhire, Lecnetü't Telif ve't-Terceme, 1936, s.20

¹¹⁸ Ebü Abdurrahman Halîl b. Ahmed b. Amr Ferahidî Halîl b. Ahmed, *Kitâbü'l-Ayn*, thk. Mehdi Mahzumî, İbrâhim Semerrâî, Beyrut, Müessesetü'l-A'lemi li'l-Matbuât, 1988, C.5, s.331; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, C. XII, s. 164

¹¹⁹ Âdiyat Suresi, 100/6, “ان الانسان لربه لکنود”

¹²⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. VI, s. 230

¹²¹ Küçüktaşcı, *Kinde*, DİA, 2002, C. XXII, s. 37

¹²² Mahmut Kelpetin, *İslâm Öncesi Güney ve Kuzey Arabistan*, 1. b., İstanbul, Kuramer, 2016, s.185

sayılabilir.¹²³ Kinde kabilesi geniş bir coğrafyada varlık gösterdiği için Cevad Ali tarafından *el-Mufassal* isimli eserinde toprağı çok ve kişi sayısı fazla olan bir kabile olarak zikredilmektedir.¹²⁴ Kinde kabilesinin yerleşim yerlerinden olan Hadramut, Yemen'in güneyinde yer alan bir bölgedir ve bu bölge orada varlık gösteren Kinde, Tucîb, Hadramut ve Sadîf kabilelerin reisleri tarafından yönetilmektedir.¹²⁵ Şürahbîl b. Hasene'nin Yemenli olduğu bilgisi temel alındığında Hadramut'ta yaşayan Kindelilerden olması kuvvetle muhtemeldir.

İslâm öncesi dönemde Araplar için ticarî ve siyasî önem arz eden, takvimde ayların yerlerini değiştirmek, seneye fazladan bir ay eklemek şeklinde gerçekleştirilen nesî¹²⁶ uygulamasını ilk yapan kabile Kindedir. Ezrakî'nin Kelbî'den aktardığı rivayete göre; Kuzey Arabistan'da Mudar ve Rebîa kabilelerinden önce nesî uygulamasını Kinde kabilesi gerçekleştiriyordu. Bu görev Kinâne kabilesinden Mâlik b. Kinâne'nin Kinde reisinin kızıyla evlenmesi sonucunda da Kinde kabilesinden çıkıp Kinâne'ye geçmiştir.¹²⁷

Kültürel olarak yüksek bir seviyede bulunan Kinde kabilesinin Arap yarımadasında yazının yayılmasındaki etkisi küçümsenmeyecek derecededir. Kinde emirlerinden olan Ukeydir b. Abdilmelik b. Abdilcinn el-Kindî, Hirelilerden öğrendiği yazıyı Mekkelilere öğretmiştir.¹²⁸ Resûlullah'ın kâtipleri arasında ismi zikredilen Şürahbîl b. Hasene'nin o dönemde Mekke'deki sınırlı sayıda okuma yazma bilenler arasında sayılmasında kabilesi büyük bir etkiye sahiptir.¹²⁹ Ayrıca Kinde lehçesi Araplar arasında yaygın olarak kullanılan lehçelerden biridir. Kur'an-ı Kerim'de de Kinde lehçesinden bazı kelimeler bulunmaktadır. Hûd suresi 36. âyetteki ve Yusuf suresi 69. âyetteki فلا تبتئس (Üzülme) kelimesi, Enbiya suresi 31. âyetteki فجاجا (yollar) kelimesi, Saffat suresi 147. âyetteki او يزيدون (veya daha fazla) kelimesi, Vâkıa suresi 4.

¹²³ Ömer Rıza Kehhale, *Mu'cemü Kabâili'l-Arabi'l-Kadîme ve'l-Hadîse*, 8. b., Beyrut, Müessesü'r-Risâle, 1998, C.III,s 998-999; Detaylı bilgi için bkz. Ömer Aras, *İslâm Öncesinden Hz. Muhammed'in Vefatına Kadarr Kinde Kabilesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015, s. 20-35

¹²⁴ Cevad Ali, *el-Mufassal fi Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm*, 2. b., Bağdat, Saidet Camia Bağdat,1993, C.3, s.318

¹²⁵ Hüseyin Algül, *Hadramut*, DİA, İstanbul, 1997, C. XV, s. 65

¹²⁶ Detaylı bilgi için bkz. Mustafa Fayda, *Nesî*, DİA, İstanbul, 2006, C. XXXVI, 578-579

¹²⁷ Ebû'l-Velîd Muhammed b. Abdillâh b. Ahmed el-Ezrakî, *Ahbâru Mekke Mâ Cae Fi-ha Mine'l-Asâr*, 2. b., Kahire, Mektebetü's-Sekâfetü'd-Diniyye, 2005, s. 143.

¹²⁸ Belâzürî, *Fütûh*, s. 659

¹²⁹ Bu konu vahiy kâtipliği başlığı altında incelenecektir.

âyetteki بست الجبال بسا (dağlar serpiştirildikçe serpiştirildi) Kur'an'daki Kinde lehçesinde olan kelimelerdir.¹³⁰

Mekke döneminde Resûlullah tarafından İslâm'a davet edilen Kindelilerin kabileler arası üstünlük yarışının da etkisiyle İslâm ile şereflenmeleri Medine döneminin sonlarında vuku bulmuştur.¹³¹ Hicretin 10. yılında kalabalık bir grup Kindeli, başkanları Eş'as b. Kays ile birlikte Resûlullah'ın yanına gelerek İslâm'ı kabul etmişler ve Müslüman olmuşlardır.¹³² Cahiliye döneminde Kâbe'yi tavaf ederken söyledikleri telbiyeye bakıldığında da açık bir şirk ifadesi görülmemektedir.¹³³ İslâm'a girmeden önce farklı inançlara sahip olan kabilede Mazdekîlik,¹³⁴ Yahudilik,¹³⁵ Hıristiyanlık ve Putperestlik¹³⁶ farklı dönemlerde yaygın olarak görülmüştür. Kinde kabilesinde varlık gösteren bu inançlardan hiç biri krallığın resmi dini haline gelmemiştir.¹³⁷

Büyük bir kabile olan Kinde, Kureyş'in hâkimiyetine girmeyi kabullenememiş ve Resûlullah'ın vefatının akabinde h. 11 yılında dine ve devlete karşı başlatılan isyanlara karışmışlardır. Hz. Ebû Bekir'in emriyle Hâlid b. Velîd'in komutasındaki ordular isyan edenlerin üzerine gönderilmiş ve bu mücadele Müslümanların zaferi ile sonuçlanmıştır.¹³⁸

Uzun yıllar hüküm süren bir krallığın neferleri olan Kindeliler, içlerinde bulunan iktidar sevdasının etkisiyle Resûlullah'ın vefatından sonra meydana gelen siyasi olayların neredeyse tamamına katılmış, h. 129 yılında Hadramut'ta İbâzîliği¹³⁹ yayma faaliyetlerin de ise aktif rol oynamıştır.¹⁴⁰

Yüzyıl civarında süren Kinde krallığının pek çok hükümdarı olmuştur, bu hükümdarlarının isimleri sırasıyla şu şekildedir:

¹³⁰ Detaylı bilgi için bakınız. Aras, *Kinde Kabilesi*, s. 93

¹³¹ İbn İshâk, *es-Sîre*, s. 264; Küçükaşçı, *Kinde*, DİA, 2002, c. XXII, s. 37-38

¹³² İbn Sa'd, *Tabakât*, c.VI, s. 231

¹³³ Ya'kûbî, *Târîhu'l-Yakubî*, thk. Abdülemir Muhina, 1. b., Beyrut, Şirketü'l-Âlami'l-Metbuat, 2010, C.I, s.309

¹³⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C.I, s.395; Kinde kabilesinin o dönemki lideri Hâris b. Amr, Sâsâniler ile yakınlaşmak için bu dini benimsemiştir. Kelpetin, *Güney ve Kuzey Arabistan*, s. 197

¹³⁵ İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif*, s. 621

¹³⁶ Küçükaşçı, *Kinde*, DİA, C. XXII, s. 37-38

¹³⁷ Kelpetin, *Güney ve Kuzey Arabistan*, s. 197

¹³⁸ Kehhale, *Mu'cemü Kabâili'l-Arab*, C.III, s. 999

¹³⁹ Hâriciliğin en mutedil kolu olan İbâziyye, Ebû Ubeyde Müslim b. Ebû İkrime tarafından İbâzîlik propagandası için görevlendirilen Ebû Hamza eş-Şârî'nin h. 129 yılında Kindeli bir grubun daveti ile gittiği Hadramut'ta kısa sürede yayılmıştır. Firkanın bu bölgeyi hızlı bir şekilde etkisi altına almasında Ebû Hamza'nın imam ilan edip biat ettiği Abdullah b. Musa el-Kindî'nin rolü büyüktür. Ethem Ruhi Fığlalı, *İbâziyye*, DİA, 1999, C. XIX, s. 256-261

¹⁴⁰ Halife b. Hayyât, *Târîhu Halife b. Hayyât*, 2. b., Riyad, Dâr-u Taybe, 1985, s. 384

Hucr b. Amr
Amr b. Hucri
Muaviye b. Hucri
Hâris b. Amr
Hucri b. Hâris
Seleme b. Hâris
Şûrahbîl b. Hâris
Ma'dikerib b. Hâris
İmruülkays b. Hucri
Amr b. Seleme
Kays b. Seleme
Yezîd b. Seleme¹⁴¹

1.3 MÜSLÜMAN OLMASI

Şûrahbîl b. Hasene'nin kaynaklarda net olarak hangi tarihte Müslüman olduğundan bahsedilmeyip sadece erken dönemde Mekke'de Müslüman olduğu¹⁴² rivayet olursa da onun 573 veya 574 yılında doğduğunu aktaran Efendioğlu, otuz beş yaşlarında Müslüman olduğunu zikretmektedir.¹⁴³ Farklı bir rivayette ise Resûlullah'ın nübüvvetinin başladığı yıl Şûrahbîl'in 37 yaşında olduğunu belirtilmektedir ki¹⁴⁴ bu rivayet baz alındığı takdirde 35 yaşında Müslüman olması söz konusu değildir.

Şûrahbîl b. Hasene'nin, nübüvvetin 5. yılında gerçekleşen ilk Habeşistan hicretinden bir süre sonra giden ikinci kabile¹⁴⁵ ile hicret ettiği bilinmektedir. Dolayısıyla 616 yılından önce Müslüman olduğu söylenebilir. Mekke'de annesi ve kardeşleriyle birlikte tüm aile topluca Müslüman olmuşlardır.¹⁴⁶

Müslüman olmadan önceki hayatına dair herhangi bir bilgi mevcut olmadığı için daha önce hangi inanca sahip olduğu da bilinmemektedir. İslâm öncesi Kinde Kabilesinde Mazdekîlik, Putperestlik, Hıristiyanlık ve Yahudilik inançlarının yaygın

¹⁴¹ Kelpetin, *Güney ve Kuzey Arabistan*, s. 248

¹⁴² İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, C.II, s.620,

¹⁴³ Mehmet Efendioğlu, *Şûrahbîl b. Hasene*, DİA, 2010, C. XXXIX, s.268

¹⁴⁴ Seyfettin el-Kâtib, *Şûrahbîl b. Hasene*, s. 17

¹⁴⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C. I, s. 596

¹⁴⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. IX, s.397; İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, C. XXII, s. 470; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, C.II, s.620; Hevaş, "Şûrahbîl b. Hasene", C. XI, s. 630

olduğu bilinmektedir.¹⁴⁷ Bundan dolayı Şürahbîl'in de bu inançlardan birini kabul etmiş olması muhtemeldir.

1.4 HABEŞİSTAN HİCRETİ

Hicret kelimesi, ح-ج-ر kök harflerinden türemektedir ve “insanın herhangi bir şeyden bedenle, dille veya kalp ile ayrılması” anlamına gelir.¹⁴⁸ Daha yaygın olarak ise “bir mekândan başka bir mekâna göç edilmesi” manasında kullanılır. Dini bir terim olarak ise Hz. Muhammed'in Mekke'den ayrılıp Medine'ye yerleşmesi olayı için kullanılmaktadır.¹⁴⁹ Kur'an-ı Kerim'deki muhtelif ayetlerden anlaşılmaktadır ki sadece Hz. Muhammed değil diğer pek çok Peygamber de hicret etmiştir.¹⁵⁰

Hz. Muhammed'in nübüvvetinden sonra Müslümanların ilk hicreti Habeşistan'a olmuştur.¹⁵¹ 615 yılında Resûlullah'ın amcası Hz. Hamza'nın iman etmesi, Müslümanlar için moral kaynağı olsa da müşriklerin zayıf Müslümanlara karşı eziyetlerinin ve baskılarının şiddetini de artırmıştır.¹⁵² Resûlullah, amcalarının himayesi altında olması sebebiyle işkenceye maruz kalmasa da kendisine iman edenlerin işkence altında olmasına daha fazla dayanamamış ve ashabına, “adil bir hükümdar” olarak nitelendirdiği Necâşî Ashame'nin yurdu Habeşistan'a hicret etmelerini önermiştir.¹⁵³

Habeşistan'a hicret eden ilk kafileden daha kalabalık bir grup Müslüman, Ca'fer b. Ebû Tâlib'in liderliğinde ikinci hicreti¹⁵⁴ gerçekleştirmişlerdir.¹⁵⁵ Hicret edenlerin sayısı hakkında kaynaklarda farklı rakamlar zikredilmesinin sebebi, birinci kabile ve ikinci kabile ile gidenlerin net olarak ayırt edilememesidir.

¹⁴⁷ Kinde kabilesine dair detaylı bilgi için bkz. Ömer Aras, *Kinde Kabilesi*

¹⁴⁸ Ragıp el-İsfahâni, *el-Müfredât*, çevr. Abdulkaki Güneş, Mehmet Yolcu, 4. b., İstanbul, Yarın yay. 2015, s. 1023

¹⁴⁹ Ahmet Önkal, “*Hicret*” DİA, 1998, C. XVII, s. 458

¹⁵⁰ Bkz. Ankebût 29/26, Yunus 10/90

¹⁵¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, C.I, s. 349; Taberî, *Târîhu'l-Ümem*, C.II, s. 329; İbnü'l- Esîr, *el-Kâmil*, C. I, s. 596

¹⁵² Âdem Apak, *İslâm Târîhi*, 8. b., İstanbul, Ensar Kitapevi, 2012, C.I, s.203

¹⁵³ İbn İshâk, *es-Sîre*, s. 247; İbn Hişâm, *es-Sîre*, C. I, s. 349; Levent Öztürk, *Etiyopya*, DİA, 1995, C. XI, s. 491-496

¹⁵⁴ Adnan Demircan, *Hicret* kitabında Habeşistan hicretinin sanılanın aksine iki kere değil, ilk kafileden sonra Müslümanların grup grup kabileler şeklinde hicret ettiği tezini savunmaktadır. Adnan Demircan, *Nebevî Direniş Hicret*, 3. b., İstanbul, Beyan yay., 2017 s. 55

¹⁵⁵ İbnü'l- Esîr, *el-Kâmil*, C. I, s. 598

Kaynaklarda muhacirlerin isimleri kabilelerine göre tasnif edilerek zikredilmiştir.¹⁵⁶ Şürahbîl b. Hasene'nin ismi de annesi ile evli olan Süfyân b. Ma'mer'den dolayı Benî Cumah kabilesinden hicret edenler arasında sayılmaktadır. Şürahbîl, annesi Hasene, ana bir kardeşleri Câbir ve Cünade, Hasene'nin kocası Süfyân b. Ma'mer ile birlikte ikinci kabile ile Habeşistan'a gitmiştir.¹⁵⁷

İbn Sa'd'ın ravîlerinden olan Ebû Ma'şer, Şürahbîl ve Hasene'yi hicret edenlerin içinde zikrederken Süfyân b. Ma'mer ve iki oğlunun isimlerini Habeşistan muhacirlerinin listesi içine almaz. Musa b. Ukbe ise bu aileden Şürahbîl de dâhil hiç kimsenin isimlerini bu listede zikretmemiştir.¹⁵⁸

1.4.1 Habeşistan'dan Dönüşü ve Ümmü Habîbe'yi Getirmesi

Habeşistan'a hicret eden Müslümanlardan bir grup, hicretten kısa bir süre sonra nübüvvetin 5. yılı Şevval ayında Mekke'ye geri dönmüşlerdir.¹⁵⁹ Mekke'ye geri dönen grup haricinde Habeşistan'da kalan muhacirler ise Medine döneminde iki gemi ile dönmüşlerdir. Ca'fer b. Ebû Tâlib'in de içinde bulunduğu bu grubun dönüşü hicretin 7. yılında Hayber'in fethinin gerçekleşmesinin akabinde olmuştur.¹⁶⁰ Şürahbîl b. Hasene ve ailesi de Ca'fer b. Ebû Tâlib ile birlikte dönenler arasındadır.¹⁶¹ Hasene'nin eşi Süfyân b. Ma'mer'i oğlu Hâris'in getirdiği¹⁶² rivayet olunmakta ise de bu haberde Süfyân'ın ne zaman döndüğü, tek başına mı yoksa ailesi ile birlikte mi geldiğine dair herhangi bir detay bulunmamaktadır.

Şürahbîl, Medine'ye döndüğünde ailesinin anlaşmalılarından olan Benî Züreyk kabilesinin topraklarına yerleşmiş ve Hz. Ömer'in hilafeti döneminde Süfyân ve oğulları Câbir ve Cünade'nin ölümüne kadar da o bölgede yaşamıştır.¹⁶³

Şürahbîl'in hicretten dönüşü sırasında zikredilmesi gereken önemli bir olay da Resûlullah'ın eşi Ümmü Habîbe'yi getirmesidir. Asıl ismi Remle bnt. Ebû Süfyân olan

¹⁵⁶ İbn İshâk, *es-Sîre*, s.256; İbn Hişâm, *es-Sîre*, C. I, s.349; Taberî, *Târîhu'l-Ümem*, C.II, s. 329; İbnü'l- Esîr, *el-Kâmil*, C. I, s. 598

¹⁵⁷ İbn İshâk, *es-Sîre*, s.258; İbn Hişâm, *es-Sîre*, C. I, s. 355; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. IX, s.397; İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, C. XXII, s. 467

¹⁵⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. IV, s.119; İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, C. XXII, s. 467

¹⁵⁹ İbnü'l- Esîr, *el-Kâmil*, C. I, s. 596

¹⁶⁰ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğazî*, thk. M. Jones, 3. b., Beyrut, Âlemü'l-Kütüb,1974, C.II, s. 683; İbn Abdilber, *El İstiâb*, s. 109

¹⁶¹ İbn Hişâm *es-Sîre*, C.III, s.311; İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, C.XXII, s. 471

¹⁶² İbn Abdilber, *el-İstiâb*, s.296; İbnü'l- Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, C. II, s. 499

¹⁶³ İbnü'l- Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, C. II, s. 620; İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, C.XXII, s. 472

Ümmü Habîbe eşi Ubeydullah b. Cahş ile birlikte Habeşistan hicretine katılmıştır. Habeşistan'da iken irtidat edip Hıristiyan olan Ubeydullah b. Cahş'ın Hıristiyan olarak orada öldüğü rivayet olunmaktadır. Resûlullah, Ubeydullah b. Cahş'ın ölümünden sonra Habeşistan'da bulunan Ümmü Habîbe ile evlenme isteğini Necâşî'ye yazdığı bir mektupla bildirmiş ve Habeşistan'da gıyabî nikâh töreni yapılmıştır. Necâşî, Resûlullah adına Ümmü Habîbe'ye 400 dinar mehir vermiştir. Resûlullah ile evlenen ve müminlerin annesi olan Ümmü Habîbe'yi Medine'ye getirme görevi Şürahbîl b. Hasene'ye verilmiştir.¹⁶⁴

Ümmü Habîbe, kendisini Medine'ye getiren Şürahbîl'e Medine'de bir ev hibe etmiştir. Daha sonra bu ev hicrî 161 yılında Halife Mehdî tarafından satın alınıp Mescid-i Nebevî'ye katılarak mescidin genişletilmesinde kullanılmıştır.¹⁶⁵ Ümmü Habîbe'nin bu davranışı Şürahbîl'e karşı hissettiği vefa borcu olarak nitelendirilmektedir.¹⁶⁶

1.5 RESÛLULLAH'TAN RİVAYET ETTİĞİ HADİSLER

Şürahbîl b. Hasene'nin ilmi yönü hakkında kaynaklarda bilgi bulunmadığı gibi, çok sayıda hadis rivayet eden sahabiler arasında da ismi geçmemektedir. İbn Asâkir sadece iki hadis rivayet ettiğini aktarır.¹⁶⁷ İbn Hacer ise Şürahbîl'in Amr b. Âs ile tartışırken rivayet ettiği tâun hadisinden başka hadis rivayetinden bahsetmemektedir.¹⁶⁸ Fazla hadis rivayet etmemesinin sebebi olarak Resûlullah'ın yanında çok fazla zaman geçirememiş olması söylenilebilir. Şürahbîl'in naklettiği hadislerin yanı sıra bazı rivayetlerde de ismi anılmaktadır.¹⁶⁹

Şürahbîl b. Hasene'nin rivayet ettiği hadisler şunlardır:

1) Abdurrahman b. Ğanem dedi ki; Şam'da veba ortaya çıktığında, Amr b. el-Âs insanlara hitaben şöyle dedi, "Bu tâun pis birşeydir. Bu vadi ve halkından kaçın." Şürahbîl b. Hasene'ye bu sözler ulaştığında, sinirlendi ve ayakkabısı eline alıp,

¹⁶⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, C.X. s. 95; İbn Abdilber, *el-İstiâb*, s. 116; İbnü'l- Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, C. VII, s. 116; Zehebî, Necâşî'nin verdiği mehri 4000 dinar olarak yazar. Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyer-u Alâmi'n-Nübelâ*, 2. b., Beyrut, Meessetü'r-Risâle, 1982, C. II, s.221

¹⁶⁵ Sehâvi, *et-Tuhfetu'l-Latife*, C.II, s, 217

¹⁶⁶ Bayraktutar, *Şürahbîl b. Hasene*, DİA, s. 54

¹⁶⁷ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, C.XXII, s. 470

¹⁶⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C.III, s. 199

¹⁶⁹ Detaylı bilgi için bkz. Bayraktutar, *Şürahbîl b. Hasene*, s. 65-66

elbisesini çekerek geldi ve şöyle dedi; O daha ailesinin merkebinden bile şaşkın bir halde iken ben Resûlullah'ın ashâbı arasında idim. Fakat o tâun Rabbinizin rahmetidir. Nebinizin duasıdır. Sizden önce de bu hastalıktan dolayı pek çok salih kimse öldü.¹⁷⁰

2) Şürahbîl b. Hasene, Resûlullah'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir. “Şayet bir yerde bulunduğunuzda siz oradayken tâun vuku bulursa, oradan çıkıp başka yere kaçıp gitmeyin. Zira ölüm boyunlarınızdadır. Şayet bir yerde de bu hastalık varsa oraya girmeyiniz, zira o insanların kalplerini yakan bir hastalıktır.¹⁷¹

3) Ebû Sâlih el-Eşarî'nin Ebâ Abdullah el-Eşarî'den dinleyip naklettiği rivayete göre; Resûlullah ashâbına namaz kıldırdı ve onlardan bir grup ile oturdu. Bir adam içeri girdi ve namaza durdu. Adam rükû yapmıyor, karganın gagalaması gibi hızlı hızlı secde yapıyordu. Bunun üzerine Resûlullah dedi ki; Şu adamı görüyor musunuz? Namazını bu şekilde kıldığı halde ölmüş olsaydı, İslâm dininde olmayan bir şey üzere ölmüş olurdu. Namazını karganın kanı gagalaması gibi kılıyor. Şüphesiz namaza durduğunda rükûyu düzgün yapmayan ve secdesini karganın gagalaması gibi yapan kimse, bir veya iki hurma yiyip de bir türlü doymayan kimse gibidir. Açlığına ne fayda eder ki? Abdesti düzgün bir şekilde alın. Ateşler içinde olan topukların vay haline. Namaz kılariken rükû ve secdeyi tam yapın. -Babam Abdullah'a dedim ki, Bu hadisi kimden duydun? Dedi ki; Ordu komutanı olan, Hâlid b. Velîd, Amr b. el-Âs, Şürahbîl b. Hasene ve Yezîd b. Ebû Süfyân. Onların hepsi de Resûlullah'tan işittiler.¹⁷²

4) Şürahbîl b. Hasene, Resûlullah'ın şöyle dediğini rivayette bulundu; “Kim İslâm'a girdikten sonra iyilikte bulunursa, Cahiliyye zamanında işlediği kötülükler bağışlanır. Her kimki Müslüman iken kötülük işlerse, öncesi hem de sonrası ile bu yaptığından sorumlu tutulur.”¹⁷³

¹⁷⁰ Ahmed b. Hambel, *Müsnedu'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Şu'ayb Arnavut, Adil Mürşîd, 1. b., Beyrut, Müessesetu'r-Risale, 1999, C.XXIX, s.288

¹⁷¹ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, C. XXII, s. 477

¹⁷² Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, C. IV, s. 248

¹⁷³ Ebû'l-Huseyn Abdalbâkî b. Kânî el-Bağdâdî, *Mu'cemü's-Sahâbe*, thk. Ebû Abdurrahman Salâh b. Sâlim, Medine, Mektebetu'l-Gurabai'l-Eseriyye, 1996, C.I, s.329

İKİNCİ BÖLÜM

ŞÜRAHBÎL b. HASENE'NİN KİŞİLİĞİ

2.1 RESÛLULLAH'IN KÂTIPLİĞİNİ YAPMASI

Resûlullah'ın bi'setinin başladığı yıllarda Arap yarımadasında okuma-yazma seviyesi oldukça düşüktü. Kureyş kabilesinden 17 kişinin okuma-yazma bildiğini aktarılırken diğer kabile mensubu şahıslar ve kadınlar bu sayıya eklendiğinde Mekke'deki okuma-yazma bilenlerin sayısı 43'e ulaşmaktadır.¹⁷⁴

Alak suresinin ilk âyetlerinde “oku” emrinin vurgulanması sebebiyle Müslümanlar arasında okuma-yazmaya önem verilmiştir. Okuma-yazma bilen sahâbîlerden Resûlullah'ın kâtipliği görevini üstlenenler antlaşmaları, İslâm'a davet mektuplarını, nazil olan vahiyleri yazıya geçirmekle görevlendirilmişlerdir.

Sözlü olarak vahyedilen Kur'an-ı Kerim'i yazıya geçirmekle vazifelenen sahâbîler “vahiy kâtibi” sıfatıyla anılmışlardır.¹⁷⁵ Kur'an-Kerim, Mekke döneminden itibaren bu vahiy kâtipleri tarafından yazıya geçirilmiş ve ilk vahiy kâtibi olarak ise Abdullah b. Sa'd b. Ebû Serh vazifelenmiştir.¹⁷⁶ Resûlullah'ın vahiy kâtiplerinin sayısı hakkında kaynaklar ihtilafa düşmüşler, birbirinden çok farklı rakamlar zikretmişlerdir. Resûlullah'ın kâtiplerini incelemek için müstakil eserler kaleme alınmıştır. Vahiy kâtiplerinin sayısını 14 olarak veren rivayetlerin yanı sıra¹⁷⁷ listeye farklı isimler de dâhil ederek bu sayıyı 47'ye çıkaran rivayetler de mevcuttur.¹⁷⁸ Vahiy kâtipliğine dair muasır dönemde yazılmış bir çalışmada vahiy kâtipliği yaptığı sabit olan 5 sahâbî olduğu bilgisi verildikten sonra bu sahâbîlerin Ali b. Ebû Tâlib, Osman b. Affân, Ubey b. Ka'b, Zeyd b. Sâbit ve Abdullah b. Sa'd b. Ebû Serh olduğu

¹⁷⁴ Belâzürî, *Fütûh*, s. 660; bkz. Hanefî Palabıyık, “Cahiliye Dönemi ve İslâm'ın İlk Döneminde Okuma-Yazma Faaliyetleri”, Erzurum, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.27, 2007

¹⁷⁵ M. Suat Mertoğlu, *Vahiy Kâtibi*, DİA, 2012, C. XXXXII, s. 447

¹⁷⁶ Belâzürî, *Fütûh*, s.662

¹⁷⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdûs b. Abdillâh el-Cehşiyârî, *Kitâbü'l-Vuzerâ ve'l Küttâb*, thk. Mustafa es-Sakâ, İbrahim el-Ebyârî, Abdulhafız Şelbî, Matua Musta el-Banî, 1. b., Kahire, Mustafa el-Babî, 1938, s. 12-15

¹⁷⁸ El-A'zamî, *Küttâbü'n-Nebi*, s. 115

aktarılmaktadır.¹⁷⁹ Kaynaklardaki bu ihtilafın sebebinin kimlerin kâtib, kimlerin sadece vahiy kâtibi olduğunun net olarak belirlenememesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Şürahbîl b. Hasene'yi Resûlullah'ın ilk vahiy kâtipleri arasında sayan kaynaklar vardır.¹⁸⁰ Şürahbîl'i vahiy kâtibi olarak sayan kaynakların tamamının isim listesinde, vahiy kâtipliği tartışmalı olan Muaviye b. Ebû Süfyân'ın isminin de zikredilmiş olması dikkat çekmektedir.¹⁸¹ Vahiy kâtipliği tartışmalı olan isimleri listesine dahîl eden rivayetlere ihtiyatla yaklaşılmalıdır.

Cehşiyârî, İslâm tarihindeki kâtipleri sistemli bir sınıflandırmaya tabi tuttuğu kitabı *Kitâbu'l-Vuzerâ*'nın Resûlullah'ın kâtiplerini incelediği bölümünde Şürahbîl b. Hasene'den bahsetmemiştir.¹⁸²

Şürahbîl b. Hasene tarafından yazıldığı kesin olarak bilinen tek belge, Resûlullah'ın Eyle halkına verdiği emannâmedir.¹⁸³

Yukarıda verilen bilgilerden yola çıkıldığında Şürahbîl'in Resûlullah'ın kâtibi olduğu kesin olmakla birlikte vahiyleri yazıya geçiren vahiy kâtipliği göreviyle vazifelendirilmediği söylenilebilir.

2.1.1 Resûlullah'ın Eyle Halkı İçin Şürahbîl'e Yazdırdığı Mektup

Resûlullah, hicretin 9. yılında bazı kabilelerin Müslümanlara saldırmak için ordu topladığı haberini alınca Tebük üzerine bir sefer düzenledi. Herhangi bir mücadele olmadan gerçekleşen sefer sonrasında Tebük halkı Resûlullah ile cizye vermek üzere anlaşma yapmışlardır.¹⁸⁴

Eyle Reisi Yuhanna b. Rü'be, Eyle halkı adına Resûlullah ile anlaşma yapmak istemiş ve Eyle halkının Müslümanlara her yıl 300 dinar cizye vermesi şartı ile bir

¹⁷⁹ Elçin Memmedzade, *Vahiy Kâtipliği ve Peygamber'in Vahiy Kâtipleri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1999, s. 47

¹⁸⁰ Ya'kûbî, *Târihu'l-Yakubî*, C.I, s. 400; Belâzürî, *Ensâb*, C. II, s. 193; İbn Abdürabbih, *el-İkdü'l-Ferîd*, C. IV, s. 250-251; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, C.VIII, s.121; Muhammed Abdul Hay b. Abdul Kebir el-Huseynî el-Kettânî, *Nizâmu'l- Hukûmeti'n-Nebeviyye et-Terâtibu'l-idâriyye*, thk. Abdullah el-Hâlidî, C. I, 3. b., Beyrut, Dârü'l- Erkâm b. Ebû Erkâm, 2013, s. 151

¹⁸¹ Muaviye b. Ebû Süfyân'ın vahiy kâtipliğine dair tartışmalar için bkz. İrfan Aycan, *Muaviye b. Ebû Süfyân*, 4. b., Ankara, Ankara Okulu yay. 2014, s.47-49

¹⁸² Cehşiyârî, *Kitâbü'l-Vuzerâ*, s. 12-15

¹⁸³ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğazî*, C.III, s. 1031

¹⁸⁴ Belâzürî, *Fütûh*, s. 69-70; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C. II, s. 149

emannâme hazırlanmıştır. Resûlullah tarafından Şürahbîl b. Hasene'ye yazdırılan emannâmenin metni şu şekildedir:

“Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla...

Bu, Allah'tan ve Resûlullah Muhammed'den Yuhanna b. Rü'be ve Eyle halkı için, onların gemileri, karada ve denizdeki vasıtaları için yazılmış güvencedir. Onlar için ve onlarla birlikte hareket eden Şam halkı, Yemen halkı ve deniz halkı için Allah ve Resûlü'nün güvencesi vardır. Dinde bir bidat çıkaran kimsenin malı onu kurtarmaz. Ayrıca onun malı, diğer insanlar için helaldir. Onlar istedikleri bir sudan, karadan ya da denizden gitmek istedikleri bir yoldan men edilemez. Bu mektubu, Resûlullah'ın izniyle Cüheym b. es-Salt ve Şürahbîl b. Hasene yazdılar.”¹⁸⁵

2.2 MISIR'A ELÇİ OLARAK GÖNDERİLMESİ

Resûlullah Medine site devletini kurup İslâm'ın devletleşme sürecini başlattıktan sonra komşu kabile reislerine ve devletlerin meliklerine elçiler gönderdi. Hudeybiye Anlaşması'ndan sonra hicrî 6. yılda gönderilen bu elçiler Resûlullah tarafından bir devlet reisi sıfatıyla mühürlenmiş olan İslâm'a davet mektupları götürüyorlardı.¹⁸⁶ Bu elçilerin isimleri ve gönderildikleri melikler kaynaklarda şu şekilde zikredilmektedir:

- 1) Amr b. Ümeyye ed-Damrî, ilk gönderilen elçi olup Habeş kralı Necaşi'ye İslâm'a davet mektubu götürmekle görevlendirilmiştir.
- 2) Dıhye b. Halife el-Kelbî, Rum (Bizans) kayserine İslâm'a davet mektubu götürmüştür.
- 3) Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî, başkanlığını yaptığı bir heyetle Fars (İran) kirasını İslâm'a davet için gönderilmiştir.
- 4) Hâtıb b. Ebû Beltea, İskenderiye (Mısır) Mukavkısı'nı İslâm'a davet için gönderilen elçidir.
- 5) Amr b. el-Âs, Uman meliki olan iki kardeş Ceyfer b. Cülende ve İyâz b. Cülende el-Ezdî'ye gönderilmiştir.

¹⁸⁵ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğazî*, C.III, s. 1031

¹⁸⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 222; Elçilerin gidiş Târihini hicrî 8. yıl olarak veren rivayetlerde mevcuttur. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C.II, s. 95

- 6) Selî b. Amr, Yemâme krallarından Sümâme b. Usâl ve Hevze b. Ali el-Hanefî için yazılan mektubu götürmüştür.
- 7) Âlâ b. el-Hadramî, Bahreyn kralı Münzir b. Sâvî el-Abdî'yi İslâm'a davet için gönderilen elçidir.
- 8) Şücâ' b. Vehb el-Esedî, Şam'daki Bizans valisi Hâris b. Ebû Şemir el-Gassanî'ye ya da Cebele b. Eyhem el-Gassânî'ye davet mektubu götürmekle görevlendirilmiştir.
- 9) Muhâcir b. Ümeyye el-Mahzûmî ise Yemen kralı Hâris b. Abdikülâl el-Himyerî'ye yazılan davet mektubunu götürmekle vazifelendirilmiştir.¹⁸⁷

Görüldüğü üzere Şürahbîl b. Hasene bu diplomatik elçiler arasında zikredilmemiştir. Lakin kaynaklarda geçen bazı rivayetlerde onun Mısır melikine elçi olarak gönderildiğinden bahsedilmektedir. Şürahbîl kendisine verilen bu elçilik görevini yerine getirip Mısır'dan döndükten sonra Resûlullah'ın vefat ettiği haberini öğrenmiştir.¹⁸⁸ Mısır'a gönderiliş nedeni hakkında ise herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Resûlullah'ın vefatından sonra Mısır'dan dönen Şürahbîl'in 9/630 yılında gerçekleşen Tebük Seferi'ne katıldığına dair rivayetler mevcuttur, bu durumda Hudeybiye Barış Antlaşması'ndan (6/628) sonra gönderilen elçilerle aynı dönemde gönderilmesi mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla Şürahbîl'in Mısır'a gönderilişinin Tebük seferinden sonra gerçekleşmiş olması muhtemeldir.

2.3 HZ. EBÛ BEKİR DÖNEMİ

Resûlullah'ın vefatının akabinde İslâm ümmetinin başına geçecek devlet başkanının seçimi için sahabe zaman kaybetmeden harekete geçmiştir. Ensar ve Muhacir arasında Benî Sâide'nin sakifesinde cereyan eden kısa süreli bir anlaşmazlık sebebiyle sancılı geçen seçim sürecinden sonra halife olarak Hz. Ebû Bekir'e biat edilmiştir.¹⁸⁹

¹⁸⁷ İbn Hişâm *es-Sîret*, C. IV, s. 253-254; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 222-227; bkz. Zeynep Şulul, *Hz. Peygamber Tarafından İslâm'a Davet İçin Gönderilen Elçiler*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, Şanlıurfa

¹⁸⁸ Ebû Nasr Alî b. Hibetillâh b. Alî el-İclî İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl fî ref'i'l-İrtiyâb 'anil-Mü'telif ve'l-Muhtelif fî'l-Esmâi ve'l-Küna ve'l-Ensâb*, thk. Abdurrahman b. Yahya el-Muallimî, 2. b., Kahire, Dârü'l-Kütübü'l-İslâmiyye, 1993, C. II, s.469; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, C. XXII, s. 471

¹⁸⁹ İbn Hişâm *es-Sîre*, C. IV, s.309; Taberî, *Târîhu'l-Ümem*, C. III, s. 223

2.3.1 Ridde Savaşları

Hız. Ebû Bekir'in halife seçiminden sonra gündeminde olan işlerden biri de irtidat hareketleridir.¹⁹⁰ Pek çok kabilenin katıldığı bu toplu isyanlar İslâm ümmeti için tehlike arz etmekteydi. Resûlullah'ın vefatından önce peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkan şahıslar, isyanların önderliğini yapmakta idiler. Esvedü'l-Ansî, Tüleyha ve Müseylime'nin peygamberlik iddiası ile başlattıkları bu isyan Ebû Bekir döneminde katlanarak devam etmiştir.¹⁹¹ Toplu olarak dinden çıkan kabilelerin yanı sıra İslâm'ın emri olan bütün ibadetleri yerine getirip sadece siyasî bir anlam yükledikleri zekâtı vermek istemeyen kabilelere de halifenin emriyle savaş açılmıştır.¹⁹² Hız. Ebû Bekir, zaman kaybetmeden mürtedlerle savaşması için ordular hazırlatmış ve muhtelif bölgelere gönderilmek üzere 11 sancak diktirmiştir. Bu sancakların komutanları ve gönderildiği bölgeler şu şekildedir:

- 1) Hâlid b. Velîd, önce Tuleyha b. Huveylid'in üzerine gitmesi daha sonra da Mâlik b. Nuveyre üzerine gitmek için Butah'a geçmesi yönünde görevlendirilmiştir.
- 2) İkrime b. Ebû Cehil, Müseylime ve ona tabi olanlarla savaşmak üzere Yemâme tarafına gönderilmiştir.
- 3) Şürahbîl b. Hasene, İkrime b. Ebû Cehil'in ordusuna yardımcı kuvvet olarak gönderilmiş ve bu görevden sonra ise Kudâalıların üzerine gitmek üzere vazifelendirilmiştir.
- 4) Muhâcir b. Ebû Umeyye'ye de bir sancak verilmiş ve Esvedü'l-Ansî'nin üzerine gönderilmiştir. Yemen bölgesindeki Ebnâ'ya Kays b. Mekşûh üzerine gitmesi daha sonra da Hadramut'a geçip irtidat eden Kindelilere karşı savaşması emredilmiştir.
- 5) Hâlid b. Saîd'in de ordusu ile birlikte Suriye tarafındaki Hamkateyn üzerine gitmesi emredilmiştir.

¹⁹⁰ د ر د bir şeyden vazgeçmek, dönmek anlamına gelen kelimedenden türeyen mürted, özelde İslâm'a girdikten sonra dinden çıkıp kafir olan kimseler için kullanılmaktadır. Bu kişilerle yapılan savaşlara da Ridde Savaşları denilmektedir. İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, C. V, s.184-185

¹⁹¹ Taberî, *Târihu'l-Ümem*, C. III, s. 187

¹⁹² Vâkıdî, *Kitab-u Ridde*, thk. Yahya el-Cebûrî, 1. b., Beyrut, Dârü'l-Garb'l-İslâmî,1990, s. 51

- 6) Amr b. el-Âs, Kudâa, Vedia, Hâris kabileleri ile mücadele etmek üzere Dumetü'l-Cendel'e yönelmiştir.
- 7) Huzeyfe b. Mihsan el-Gilfânî aldığı sancakla Debâ halkı ile savaşmak için Umman'a gitmiştir.
- 8) Arfece b. Herseme de ordusu ile Mehre tarafındaki irtidat edenlerle savaşmak için görevlendirilmiştir.
- 9) Ma'n b. Hâciz de Mekke'nin doğusundaki Süleymoğulları ve onlarla hilf halinde olan Hevazinliler üzerine savaşmak için gönderilmiştir.
- 10) Süveyd b. Mukarrin Yemen'deki Tihâme bölgesine gönderilen komutandır.
- 11) El-Alâ b. el-Hadramî de aldığı sancakla Bahreyn'e Münzir b. Numan üzerine gitmiştir.¹⁹³

2.3.1.1 Yemâme'de Müseylime ile Olan Savaş

Hz. Ebû Bekir, Hâlid b. Velîd'in başkomutanlığında İslâm ordularını muhtelif bölgelerdeki irtidat eden kabileler üzerine göndermiştir. İkrime b. Ebû Cehil komutasındaki ordu peygamberlik iddiasında bulunan Müseylime ile savaşmak için Yemâme'ye gitmiş ve yardımcı birlik olarak Şürahbîl b. Hasene komutasında bir ordu arkasından gönderilmiştir.

Müseylime'nin taraftarlarını oluşturan Benî Hanife'nin savaşçılarının sayısı 40.000 civarındadır ve Müslümanların sayısından çok fazladır bu sebepten İkrime b. Ebû Cehil, kendisine yardımcı birlik olarak gönderilen Şürahbîl b. Hasene'yi beklemeden gerçekleştirdiği Müseylime karşısındaki ilk atağı başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Takviye birlik olarak gönderilen Şürahbîl b. Hasene, yenilgi haberini alınca daha fazla ilerlememiş, emri altındaki ordu ile buldukları yere kamp kurmuş ve halifeden gelecek emri beklemiştir. Mektup yazılarak olaylardan haberdar edilen halife, Hâlid b. Velîd'i de Yemâme'ye yönlendirmiş, orada bulunan kumandanlara da Hâlid gelinceye kadar beklemelerini emretmiştir. Şürahbîl b. Hasene, zaferin kendi eliyle olması isteğiyle acele ederek halifenin emrine uymamış ve Hâlid'i beklemeden Müseylime üzerine saldırmıştır. İkrime'nin yaptığı hataya Şürahbîl de düşmüş ve İslâm

¹⁹³ Taberî, *Târîhu'l-Ümem*, C. III, s.249; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C.II, s.206-236; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, C. IX, s. 346; bkz. Mehmet Salih Arı, *Hz. Ebû Bekir ve Ridde Savaşları*, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 1995, s. 70

orduları Peygamberlik iddiasında bulunan Müseylime'nin taraftarları karşısında bir kez daha yenilgiyle karşı karşıya kalmışlardır.¹⁹⁴

Başkomutan Hâlid b. Velîd, Yemâme'ye ulaştığında İslâm ordularının içinde bulunduğu durum karşısında komutanı azarlamış ve dağılan orduyu tekrar bir araya toplamıştır. Hâlid'in birliği ile güçlenen İslâm ordusu ve Müseylime taraftarları arasında zorlu bir mücadele gerçekleşmiştir. Akraba Savaşı olarak isimlendirilen bu çarpışmanın sonucunda Hadîkatü'l-Mevt (ölüm bahçesi) ismi verilen bahçede Müseylime ve yandaşları öldürülmüş ve İslâm ordusu muzaffer olmuştur.¹⁹⁵

Şürahbîl b. Hasene'nin acele ederek yapmış olduğu hata elbetteki İslâm ordularını zor durumda bırakmıştır. Lakin ilk komutanlık görevi olan savaşta kendisine verilen bu vazifeyi hakkıyla yerine getirme heyecanı ve ilk görevinde zafer elde etmiş bir kumandan olma isteğiyle hareket etmiş olan sahâbînin, İslâm tarihinin yenilmez komutanlarından olan Hâlid b. Velîd ile aynı kefeye konup ağır eleştiriler yapılmasının da uygun olmadığı düşünülmektedir.

2.3.2 İlk Şam Fetihleri

Hız. Ebû Bekir, mürtedlerle gerçekleşen Ridde Savaşları'nda elde edilen zafer sonrası hicrî 13 yılı Safer ayında Hac dönüşü Medine'de Müslümanları mescitte toplamış ve topluluğa hitaben yaptığı konuşmada, Resûlullah'ın vefat etmeden önce Şam bölgesinin¹⁹⁶ fethedilmesini arzuladığını, bu durumu kendisine söylediğini aktarmış ve kendisinin bu bölgeye ordular göndermek istediğini eklemiştir. Orada bulunanlardan aldığı olumlu tepkinin akabinde bu vazifeyi yerine getirme arzusuyla Yemen, Mekke, Taif halkına birer mektup göndererek Şam'ı fethetmek için giden ordulara katılmalarını istemiştir. Halifenin orduya katılmaları için çağırdığı Müslümanlar, Muharrem ayında gelip Medine'nin dışında kamp kurmuşlar ve gelecek savaş emrini beklemeye başlamışlardır.¹⁹⁷

¹⁹⁴ Taberi, *Târîhu'l-Ümem*, C. III, s. 281; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C.II, s. 219; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, C. IX, s. 465-466

¹⁹⁵ Vâkıdî, *Ridde*, s. 115-130, Belâzürî, *Fütûh*, s. 92-103

¹⁹⁶ Târîhte Suriye, Lübnan, Filistin ve Ürdün'ü içine alan coğrafi bölge Bilâdüşşâm olarak isimlendirilmektedir. Cengiz Tomar, *Şâm*, DİA, 2010, C. XXXIX, s. 320

¹⁹⁷ Vâkıdî, *Fütûhu's-Şâm*, C.I, s. 5-6; Belâzürî, *Fütûh*, s. 149

Hz. Ebû Bekir, h. 13 yılı Safer ayında fetih için orduları hazırlayıp kumandanlarını tayin etmiştir. Kaynaklarda bu ordu kumandanlarının isimlerine ve sayılarına dair farklılıklar mevcuttur. Meselâ Belâzürî, Şam fetihleri için sancak dikilen kumandanların isimlerini Amr b. el-Âs, Hâlid b. Saîd ve Şürahbîl b. Hasene olarak vermektedir. Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh için de sancak dikilmek istendiğini fakat Ebû Ubeyde'nin istemediğini aktaran müellif, akabindeki rivayette Şam fetihlerinin başkomutanı olarak Ebû Ubeyde'nin ismini zikretmektedir.¹⁹⁸ Şam fetihlerine dair rivayetlerde Ebû Ubeyde'nin isminin sık sık zikredilmiş olması göz önünde bulundurulduğu zaman onun da bir birliğin komutanı olarak veya başkomutan olarak fetihlere katılmış olması kuvvetle muhtemeldir. Kaynaklarda zikredilen diğer bir rivayette ise ordu kumandanlarının isimleri Amr b. el-Âs, Yezid b. Ebû Süfyân, Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh, Şürahbîl b. Hasene olarak zikredilmektedir.¹⁹⁹ Ezdî, *Fütûhu 'ş-Şam* isimli eserinde ordu komutanların isimlerini aktarırken diğer kaynaklardan farklı olarak Muâz b. Cebel'in ismini de listeye ekleyip kumandanları Yezîd b. Ebû Süfyân, Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh, Muâz b. Cebel ve Şürahbîl b. Hasene olarak verir.²⁰⁰ Görüldüğü üzere kaynakların Şam'a giden komutanlara dair ittifak ettiği tek isim Şürahbîl b. Hasene'dir.

İlk sancak Hâlid b. Saîd b. el-Âs için dikilmiş olsa da ordu daha hareket etmeden Hz. Ömer'in isteği ile Hâlid b. Saîd'in kumandanlık görevinden azledildiği, ordusunun Yezid b. Ebû Süfyân'ın emrine verildiği, kendisinin de Şürahbîl b. Hasene'nin emri altında savaşmak üzere fetihlere katıldığı rivayet olunmaktadır.²⁰¹

Kaynaklar, Şam fethine giden orduların başkomutanının kim olduğuna dair bir isim üzerinde ittifak edememişlerdir. İbn Hibbân, başkomutan olarak Hâlid b. Saîd'in atandığını Hz. Ömer'in isteği üzerine azledildiği için yerine Yezîd b. Ebû Süfyân'ın atandığını rivayet eder.²⁰² Hâlid b. Saîd'in görevden azli diğer kaynaklarda aktarılmasına rağmen başkomutan olduğu bilgisi verilmemektedir. Belâzürî birbirinden farklı isimleri ihtiva eden rivayetler aktarmaktadır. Müellifin Ebû Mihnef'ten aktardığı

¹⁹⁸ Belâzürî, *Fütûh*, s. 149-150,

¹⁹⁹ Halife b. Hayyât, *Târîhu Halife b. Hayyât*, s. 119; Taberî, *Târîhu'l-Ümem*, C. III, 387; Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*, thk. Said Kerîm, b.y.y., Dâ-u İbn Halzun,t.y., s, 256

²⁰⁰ Ezdî, *Fütûhu 'ş-Şâm*, s. 4

²⁰¹ Belâzürî, *Fütûh*, s. 150; Taberî, *Târîhu'l-Ümem*, C. III, s. 387; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, C. XXII, s. 472

²⁰² İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, s. 256

rivayette, başkomutan olarak Ebû Ubeyde'nin ismi bildirilirken onun olmadığı zaman Yezid b. Ebû Süfyân'ın başkomutan olacağına vurgu yapılmaktadır. Vâkıdî'den naklettiği rivayette ise savaşılan bölgenin valisi kim ise başkomutanın da o olduğu haber verilmektedir. Bir araya gelen ordulara namaz kıldırma görevi ise Amr b. el-Âs'a verilmiştir.²⁰³ Orduların başkomutanı olarak farklı isimler zikredilse de Hâlid b. Velîd'in Şam'a gelip başkomutan oluşuna kadar ki zamanda Ebû Ubeyde'nin başkomutan olduğu rivayeti tercihe şayandır.²⁰⁴

Amr b. el-Âs'ın Filistin'e, Şürahbîl b. Hasene'nin Ürdün'e, Yezîd b. Ebû Süfyân'ın Şam'a Hz. Ebû Bekir tarafından vali olarak atandığı bildirilmektedir.²⁰⁵ Ordu komutanlarının fethini gerçekleştirdiği bölgenin valisi olacağı bilgisi ile Vâkıdî'nin rivayetine paralel bakıldığında hangi komutanın nereyi fethetmekle görevli olduğu açık bir şekilde anlaşılmaktadır.²⁰⁶

Amr b. el-Âs, Eyle yoluyla Filistin'e, Şürahbîl b. Hasene, Yezid b. Ebû Süfyân ve Ebû Ubeyde ise Tebük yolunu takip ederek Belka'ya gitmek üzere harekete geçtiler.²⁰⁷ Ordular farklı yolları takip ederek ayrı zamanlarda hareket etmişler, ilk önce Yezid b. Ebû Süfyân onun ardından Şürahbîl, daha sonra Ebû Ubeyde en son olarak da Amr b. el-Âs yola çıkmıştır.²⁰⁸ Her bir komutanın emri altında ilk hareket ettiklerinde 3000 asker bulunmakta iken daha sonra yapılan takviyelerle birliklerdeki asker sayısı 7500'e çıkmıştır.²⁰⁹

Ezdî, *Fütûhü's-Şam* adlı eserinde Yezîd b. Ebû Süfyân'ın ordusunun hareketinin akabinde Şürahbîl b. Hasene ile Halife Hz. Ebû Bekir arasında geçen bir konuşmayı aktarmaktadır ki bu rivayette Şürahbîl b. Hasene gördüğü bir rüyayı halifeye anlatmaktadır. Şürahbîl b. Hasene, Şam'a gönderilen ilk orduyu yollayan halifenin yanına gelmiş ve o gece gördüğü rüyayı anlatmaya başlamıştır. “ Ey Resûlullah'ın halifesi, bir rüya gördüm ki bu rüyada Müslümanlardan büyük bir topluluk Şam'da idi, sen de bizimle birlikte bu topluluğun içindeydin. Yüksek tepelerden gelen ellerinde haçları olan Hıristiyanlar ve din adamlarıyla karşılaştık. Sel gibi akın eden düşmanı Lâ

²⁰³ Belâzürî, *Fütûh*, s. 150

²⁰⁴ Âdem Apak, *İslâm Siyaset Geleneğinde Amr b. el-Âs*, 3. b., Ankara, Ankara Okulu yay. 2017, s. 84

²⁰⁵ Belâzürî, *Fütûh*, s. 150

²⁰⁶ Apak, *Amr b. el-Âs*, s. 84

²⁰⁷ Belâzürî, *Fütûh*, s. 150; Taberî, *Târîhu'l-Ümem*, C. III, s. 387

²⁰⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, C. IX, s. 543

²⁰⁹ Belâzürî, *Fütûh*, s. 150

ilahe illalah, Hasbunallahu ve ni'me'l-vekil diyerek karşıladık ve onların kalelerini sağlarından, sollarından, arkalarından ve önlerinden kuşattık. Ellerinde ateş olan ve parmaklarından kıvılcımlar saçılan bir adam, yüksek bir tepeden bize doğru geldi ve Hıristiyanların kalelerine doğru yöneldi. Onların kaleleri kül oluncaya kadar alev alev yandı. Sonra bu Hıristiyanların din adamlarıyla birlikte bataklığa gömüldüklerini gördük. Onların başlarının ve ellerinin üzerinde Allah'a yükselen insanların Rablerine hamd ettiklerini gördüm.” Hz. Ebû Bekir, Şürahbîl'in rüyasını dinledikten sonra; “Gözün aydın! Bu gördüğün rüya Rabbi'nin bir müjdesidir. Şüphesiz Şam'ın fethi nasip olacaktır inşallah ve sen de bu komutanlardan biri olacaksın.” dedi. Şürahbîl b. Hasene'nin emrindeki birlik Yezîd b. Ebû Süfyân'ın ordusunun yola çıkışından üç gün sonra Şam'a doğru hareket etti.²¹⁰

Şam bölgesine ulaştığında Ürdün veya Busrâ'ya indiği rivayet olunan Şürahbîl b. Hasene'nin²¹¹ ordusunun sancaktarı Selim b. Hâlide Ebû Ömer ez-Zerki'dir.²¹² Sair komutanlar Yezid b. Ebû Süfyân Belka'ya, Amr b. el-Âs Arabe'ye, Ebû Ubeyde Câbiye'ye inmiştir.²¹³

Şam diyarında gerçekleşen ilk çarpışma Tebük yolundan giden Yezîd b. Ebû Süfyân'ın ordusu ile Rum askerleri arasında Gazze'nin bir köyü olan Dâsin'de vuku bulmuş ve Gazze patriğinin öldürüldüğü bu savaşta Müslümanlar muzaffer olmuştur.²¹⁴ Düşman ordusundan ele geçirilen ganimetler, Yezîd'in ordusunun Şam'a hareketinden sonra Medine'den ikinci birlik olarak çıkan ve çarpışma esnasında ordusu ile savaş meydanına gelen Şürahbîl b. Hasene'ye teslim edilmiş ve Şeddat b. Evs ile halife Hz. Ebû Bekir'e gönderilmiştir.²¹⁵

Araştırmanın bu bölümünde sadece Şürahbîl'in katıldığı fetihlerden bahsedilecek olup Şam fetihlerinin tamamı zikredilmeyecektir.

²¹⁰ Ezdî, *Fütûhü's-Şam*, s. 10-11

²¹¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C.II, s. 255; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, C. IX, s. 543

²¹² İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. III, s. 125

²¹³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C.II, s. 255; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, C. IX, s. 543

²¹⁴ Belâzürî, *Fütûh*, s. 151

²¹⁵ Vâkıdî, *Fütûhü's-Şam*, C. I, s. 11

2.3.3 Busrâ'nın Fethi

Şam Fetihleri için gönderilen orduların ilk fethettiği bölge²¹⁶ olan Busrâ, Bilâdüşşâm'ın Dımaşk bölgesinde, Yermük nehrinin kaynağına yakın bir yerde kurulan düz bir ovadır.²¹⁷ Hâlid b. Velîd tarafından fethedilen şehrin ilk kuşatmasını Şürahbîl b. Hasene emrindeki ordu gerçekleştirmiştir. Ebû Ubeyde'nin emriyle Busrâ'yı kuşatmak için giden Şürahbîl, şehrin idarecisi olan Rumas isimindeki patriğin halka hitaben bir konuşma yaptığı sırada şehre girmiştir. Şürahbîl, patrik ile bizzat görüşmüş ve Müslüman olmaları ya da kendilerine boyun eğip cizye ödemeyi kabul etmelerini yoksa onlarla savaşacaklarını şehir halkına bildirmesini istemiştir. Patrik Rumas tarafından İslâm ordusunun komutanının sözlerinin Busrâlılara aktarılması ile birlikte halk galeyana gelmiş ve Müslümanlarla savaş hazırlığı içine girmişlerdir. 12000 kişilik Rum ordusu 4000 kişilik İslâm ordusuna saldırmış ve şiddetli çarpışma öğle vaktine kadar devam etmiştir. Şürahbîl b. Hasene'nin komutasındaki ordu Rum askerleri karşısında zorlu bir mücadele verdiği esnada Hâlid b. Velîd'in ordusu savaş meydanına müdahil olmuştur. Şam ve Irak bölgesinin kritik noktası olarak nitelendirdiği Busrâ'yı küçük bir birlikle kuşatmanın yanlış olduğunu sert bir dille Şürahbîl'e söyleyen Hâlid, askerleri dinlendirmek için orduyu geri çekmiştir. Hâlid b. Velîd'in ordusu ile güçlenen İslâm ordusu ciddi bir hamle yaparak şehri kuşatmışlar ve herhangi bir çarpışma olmadan Rum askerlerini yenilgiye uğratıp şehri fethetmişlerdir.²¹⁸ Busrâ halkının cizye ödemek şartıyla Müslümanlarla sulh ettiği haberi Hâlid tarafından mektupla başkomutan Ebû Ubeyde'ye bildirilmiştir.²¹⁹

Şürahbîl b. Hasene, Busrâ'nın fethi için başkomutan Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh tarafından vazifelendirilmiştir. Hâlid b. Velîd tarafından şehri kuşattığı için hata yapmakla itham edilen komutan, emri başkomutandan aldığını belirtmiştir.²²⁰ Dolayısıyla Şürahbîl'in Yemâme Savaşında yaptığı hatayı tekrarladığı gibi bir yanlışlığa düşülmemelidir.

²¹⁶ İbn Hibban, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, s. 258; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C.II, s. 258; Hevaş, “Şürahbîl b. Hasene”, C. XI, s. 630

²¹⁷ Ya'kut el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, C.I, s. 208; Fayda, *Busrâ*, DİA, 1992, C. VI, s. 470

²¹⁸ Vâkîdî, *Fütûhu's-Şâm*, C.I, s. 25-27

²¹⁹ Vâkîdî, *Fütûhu's-Şâm*, C.I, s. 29; Belâzürî, *Fütûh*, s.155

²²⁰ Vâkîdî, *Fütûhu's-Şâm*, C.I, s. 29

Busrâ'yı fetheden ordunun kumandanının Yezîd b. Ebû Süfyân olduğuna dair rivayetler de mevcuttur.²²¹

2.3.4 Ecnadeyn Savaşı

Kaynaklarda Ecnadeyn savaşının tarihine dair farklı rivayetler mevcuttur. Genel kabul gören görüş, Busrâ'nın fethinden sonra h. 13 yılında²²² olduğu bilgisi olsa da h. 15 yılında vuku bulduğu da rivayet olunmaktadır.²²³

Busrâ'nın fethiyle Rumlara ilk darbeyi vuran İslâm orduları, emri altında buldukları 4 komutan Hâlid b. Velîd, Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh, Yezîd b. Ebû Süfyân ve Şürahbîl b. Hasene ile birlikte Amr b. el-Âs'a yardım için Filistin tarafına doğru harekete geçmişlerdir. Müslümanlara saldırmak için fırsat kollayan Rum ordusu Ecnadeyn'e konuşlanmıştı. Amr b. el-Âs'ın ordusu, kendisine yardım için gönderilen birliklerle Ecnadeyn yakınlarında buluşup Rum ordusu ile yapacakları savaş için hazırlık yapmışlardır.²²⁴ Müslümanlar ile Rumlar arasında Şam bölgesinde gerçekleşen ilk büyük savaş olan Ecnadeyn savaşı, şiddetli çarpışmalar neticesinde İslâm ordusunun zaferiyle sonuçlanmıştır.²²⁵

2.4 HZ. ÖMER DÖNEMİ

Hicrî 13 yılı Cemâziyelâhir ayında hastalanan Hz. Ebû Bekir, 15 günlük hastalık döneminin sonunda vefat etmiştir.²²⁶ Halife vefat etmeden evvel, daha önce Araplar arasında uygulanmamış bir yöntemle kendinden sonraki halifeyi Ömer b. el-Hattâb olarak belirlemiştir. 22 Cemâziyelâhir'de halifenin vefatıyla 2 yıl 3 ay süren Hz. Ebû Bekir'in hilafeti bitmiş Hz. Ömer'in halifelik süreci başlamıştır.²²⁷

Halifenin vefat haberi Şam'da bulunan komutanlara bildirilmiş ve Hz. Ebû Bekir döneminde başlayan İslâm dinini yayma stratejileri Hz. Ömer döneminde kaldığı yerden devam etmiştir.

²²¹ Belâzürî, *Fütûh*, s.155

²²² Belâzürî, *Fütûh*, s.157; İbn Hibban, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, 258; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C.II, s.265; Hakkı Dursun Yıldız, *Ecnâdeyn Savaşı*, DİA, 1994, C. X, s. 385

²²³ Taberî, *Târihu'l-Ümem*, C. III, s. 605; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C.II, s.266

²²⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C.II, s.265-266

²²⁵ Belâzürî, *Fütûh*, s.156; Taberî, *Târihu'l-Ümem*, C. III, s. 606

²²⁶ Belâzürî, *Fütûh*, s.157; Taberî, *Târihu'l-Ümem*, C. III, s. 419; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C.II, s. 267

²²⁷ Taberî, *Târihu'l-Ümem*, C. III, s. 432; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C.II, s. 273

2.4.1 Ürdün'ün Fethi

Kızıldeniz sahillerinde bulunan Ürdün, Suriye, Irak, Suudi Arabistan ve Filistin ülkeleriyle de komşudur.²²⁸ Günümüzdeki Ürdün ülkesi ile İslâm fetihleri kapsamında fethedilen Bilâdüşşâm'ın bir bölgesi olan Ürdün'ün sınırları birbirinden farklıdır. İslâm coğrafyasına dair eserler kaleme alan müelliflerin Ürdün şehirlerine dair rivayetleri farklılıklar arz etmektedir. Yâkût el-Hamevî, Ürdün şehirlerinin isimlerini Ğûr, Taberiye, Sûr ve Akkâ olarak verirken²²⁹ Ya'kûbî, Taberiye, Sûr, Cereş, Akkâ, Fihl, Kades olarak zikretmektedir.²³⁰ İbn Havkal, Ürdün'ün en büyük şehri olarak Taberiye'yi bildirdikten sonra Ğûr, Beysân, Sûr ve Akkâ şehirlerini zikreder.²³¹ Hemedânî, şehirleri Taberiye, Beysân, Fihl, Cereş, Akka, Sûr, es-Sâmire ve Kades olarak zikrederken²³² İbn Hurdâzbih ise diğer müelliflerin aktardığı şehirlerin isimlerini verdikten sonra Beytü Ra's, Ceder, Âbil, Sûsiye ve Saffûriyye'yi de ekler.²³³ Görüldüğü üzere İslâm tarihinde Bilâdüşşâm'ın merkezlerinden biri olan Ürdün bölgesinin sınırlarını net olarak belirleyebilmek mümkün gözükmemektedir.

Ürdün bölgesinin tamamı Ürdün Fatihisi olarak adlandırılan Şürahbîl b. Hasene tarafından fethedilmiştir. İslâm ordularının komutanı, Taberiye halkıyla sulh etmiş ve antlaşma yapmış, geri kalan bölgenin tamamını ise savaşarak fethetmiştir. Şürahbîl'in Ürdün'de fethettiği yerleri aktaran rivayette Beysân, Sûsiye, Efik, Beytü Re's, Cereş, Kades, Akkâ, Sûr, Saffûriyye ve el-Cevlân şehirlerinin isimleri zikredilmektedir.²³⁴

Ürdün bölgesini fetheden ve bu bölgede vefat eden Şürahbîl b. Hasene, fethedilen bölgenin valisi olmuş ve haracını toplama görevi ile de vazifelendirilmiştir.²³⁵

²²⁸ Cemlettin Şahin, *Ürdün*, DİA, 2012, C. XXXXII, s. 352

²²⁹ Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, C. I, s. 147

²³⁰ Ya'kûbî, *Kitâbü'l-Büldân*, s. 165

²³¹ İbn Havkal, *İslâm Coğrafyası*, çvr. Ramazan Şeşen, 2. b., İstanbul, Yeditepe yay. 2017, s. 170,183

²³² Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. İshâk b. İbrahim el-Hemedânî, *Kitâbü'l-Büldân*, thk. M. J. De Goeje, Leiden, 1885, s. 116

²³³ Ebû'l-Kâsım Ubeydullah b. Abdillâh b. Hurdâzbih, *Kitâbü'l-Mesâlik ve'l-Memâlik*, çvr. Murat Ağarı, İstanbul, Kitabevi yay., 2008, s. 73

²³⁴ Belâzürî, *Fütûh*, s. 159-160

²³⁵ Taberî, *Târîhu'l-Ümem*, C. IV, s. 58-62; İbn Hibban, *Es-Sîretü'n-Nebeyyye* s. 275; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C.II, s.401

Ürdün topraklarının fethi, hicrî 13 yılında -Şam bölgesindeki Hz. Ömer döneminde Bizanslılarla İslâm orduları arasındaki ilk mücadele olan- Fihl şehrinin fethi ile başlamıştır.²³⁶

Çalışmamızın bu başlığı altında Ürdün'ün bazı önemli şehirlerinin fethine dair bilgiler aktarılacaktır.

2.4.1.1 Fihl Savaşı

Araplar, sulanabilen tarımsal bölgeler veya yeşil alanlar için sevâd tabirini kullanmakta idiler²³⁷, Fihl şehri de Sevâd-ı Ürdün şehirleri arasında zikredilmektedir.²³⁸

Ecnadeyn'deki zaferden sonra İslâm orduları Ürdün topraklarındaki Fihl tarafına doğru ilerlemeye başladılar. Ordunun kumandanlığını Şürahbîl b. Hasene üstlenirken sol cenahtaki birliklerin başında Amr b. el-Âs, sağ cenahta Ebû Ubeyde, süvari birliklerinin başında Dırâr b. el-Ezver, piyadelerin başında İyâz b. Ganm bulunmaktaydı. Rum orduları ile Müslümanlar arasında Rum ordularının Müslümanlar gelmeden önce bataklık haline getirdikleri alan vardı. Rum askerleri gece vakti saldırarak Müslümanları gafil avlamak istiyorlardı lakin hesaba katmadıkları şey, gece ve gündüz her an tetikte bekleyen ordu komutanı Şürahbîl b. Hasene idi. Gece başlayan şiddetli çarpışmalar sonucunda Rum askerlerinin çoğu kendi kazdıkları kuyuya düşerek Müslümanlar için hazırladıkları bataklıkta boğuldular ve İslâm orduları muzaffer oldu.²³⁹ Kalelerine sığınan Fihl halkı cizye ödemeyi kabul edip eman istediler, bunun üzerine ordu komutanı Şürahbîl b. Hasene ile Fihlîler arasında, Müslümanların onların canlarını ve mallarını korunacağına ve duvarlarını yıkmayacaklarına onların da adam başı cizye ve toprakları için haraç ödeyeceklerine dair anlaşma imzalanmıştır. Bu savaş hicrî 13 yılında vuku bulmuştur.²⁴⁰ Dımaşk'ın fethinden önce olduğuna dair rivayetlerin²⁴¹ yanı sıra Dımaşk'ın fethinden sonra gerçekleştiğine dair de rivayetler mevcuttur.²⁴²

²³⁶ Taberî, *Târîhu'l-Ümem*, C.III, s.435

²³⁷ Mustafa Demirci, *Sevâd*, DİA, 2009, C. XXXVI, s. 576

²³⁸ Ya'kûbî, *Kitâbü'l-Büldân*, s. 166

²³⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C.II, s. 279; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, C. IX, s. 589

²⁴⁰ Belâzürî, *Fütûh*, s. 158

²⁴¹ Halife b. Hayyât, *Târîhu Halife b. Hayyât*, s. 126

²⁴² Ezdî, *Fütûhü's-Şam*, s. 97

2.4.1.2 Beysân'ın Fethi

Havrân ve Filistîn arasında bulunan Beysân şehri, Fihl savaşıdan sonra fethedilmiştir.²⁴³ Fihl'de Rumları hezimete uğrattıp halk ile antlaşma yapan Şürahbîl b. Hasene, Amr b. el-Âs ile Beysân'a doğru ilerlerken yanlarındaki birliklerin başlarında Hâris b. Hişâm ve Süheyl b. Amr vardı.²⁴⁴ Şürahbîl b. Hasene'nin emrindeki ordu Beysân şehrini günlerce muhasara altına almıştır. Günlerce süren bekleyişin ardından vuku bulan savaş İslâm ordusunun zaferiyle sonuçlanmıştır. Dımaşk halkı ile yapılan muahedenin aynısı Beysân halkı ile de yapılmıştır.²⁴⁵ Bu bilgiden yola çıkarak Beysân'ın fethinin Dımaşk'ın fethinden sonra vuku bulduğu söylenilebilir.

Dımaşk halkına verilen muahede metni şu şekildedir:

”بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ”

Bu Hâlid b. Velîd'in şehre girdiği zaman Dımaşk halkına verdiği antlaşmadır. O, canları, malları, kiliseleri, şehirlerinin surları, evlerinin yıkılmayacağı ve iskân edilmeyeceğine dair kendilerine eman vermiştir. Onlar, bu şartlarla Allah'ın ahdi ve O'nun elçisinin, halifelerinin ve Mü'minlerin zimmetindedirler. Onlara, eğer cizyelerini öderlerse, yalnızca iyilikle muamele yapılacaktır.”²⁴⁶

2.4.1.3 Taberiye'nin Fethi

Günümüzde Filistin ülke sınırları içerisinde bulunan Taberiye, Tûr Dağı'nın çevrelediği Teberiyeye Gölü yanına kurulmuş bir şehirdir.²⁴⁷

Şürahbîl b. Hasene, şehre ulaştıktan sonra bütün şehri muhasara altına almıştır. Günler süren muhasara sonrasında diğer Ürdün şehirlerinin fethinin aksine herhangi bir çatışma olmadan şehir halkı ile anlaşma yapılmış ve fetih bir mektupla Hz. Ömer'e

²⁴³ Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, C. I, s. 527

²⁴⁴ Taberî, *Târihu'l-Ümem*, C. III, s. 443

²⁴⁵ Taberî, *Târihu'l-Ümem*, C. III, s. 443; İbnü'l-Cevzî Cemalüddin Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ali Muahmed, *el-Muntazam fi Târihi'l-Mülük ve'l-Ümem*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata-Mustafa Abdulkadir Ata, I. b. Beyrut, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiye, 1992, C. IV, s. 144
Bütünlüğü bozmamak adına Ürdün şehirlerinin tamamının fethini bir başlık altında topladık. Dımaşk'ın fethini daha sonra aktaracağız.

²⁴⁶ Belâzürfî, *Fütüh*, s. 166

²⁴⁷ Ya'kübî, *Kitâbü'l-Büldân*, s. 165; Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, C. IV, s. 17

bildirilmiştir.²⁴⁸ Anlaşma şartları; Müslüman halk şehre yerleşecek, evlerinin ve ibadethanelerinin yarısı Müslümanlara verilecek, şehirde yaşayan her şahıs için cizye ödenecek, ekilebilir arazilerden ekilen ürüne göre buğday veya arpa verilecek şeklindedir.²⁴⁹ Fetihden sonra şehre Eş'ar²⁵⁰ ve Lahm²⁵¹ kabileleri yerleştirilmiştir.²⁵²

Hız. Ömer döneminde Taberiye halkı antlaşmayı bozmuş ve Rumlardan oluşan bir ordu ile Müslümanlarla savaş yapma hazırlığı içine girmişlerdir. Şürahbîl b. Hasene tarafından şehir daha önceki antlaşmanın aynı şartları ile tekrar fethedilmiştir. Diğer bir rivayete göre ikinci defa yapılan fethin komutanı Amr b. el-Âs'tır.²⁵³

2.4.1.4 Akkâ'nın Fethi

Ürdün'ün en güzel ve en kalabalık sahil şehri olan Akkâ günümüzde Filistin'in batı kıyısında yer almaktadır. Büyük kaleleri ve zeytin ormanları olduğu aktarılan şehir, tarihte Akkâ koyu olarak bilinen Hayfa koyunun kuzeyindedir.²⁵⁴

Diğer Ürdün şehirleri gibi Akkâ da Şürahbîl b. Hasene tarafından savaşarak fethedilmiştir.

Muaviye'nin halifeliği döneminde h. 49 yılında Akkâ'ya gemici ustaları ve marangozlar getirilerek bir tersane kurulmuştur.²⁵⁵

2.4.1.5 Sûr'un Fethi

Günümüzde Lübnan'ın bir şehri olan Sûr, tarihte Bilâdüşşâm bölgesinin bir bölümü olan Ürdün'ün sahil şehirlerindedir. Sûr, stratejik konumu itibarıyla ticarî anlamda öneme sahip bir liman şehridir.²⁵⁶

---

²⁴⁸ Belâzürî, *Fütûh*, s. 160

²⁴⁹ Taberî, *Târîhu'l-Ümem*, C. III, s. 444

²⁵⁰ Soyları Kahtân'a dayanan Arab kabilelerindedir. Cengiz Kallek, *Benî Eş'ar*, DİA, 1995, C. XI, s. 442

²⁵¹ Yemen'den Cüzâm, Tenûh ve Âmile kabileleri ile birlikte göç ederek Irak'a yerleşen Kahtân asıllı Arab kabilesidir. Mehmet Ali Kapar, *Lahmîler*, DİA, 2003, C. XXVII, s. 54

²⁵² Cengiz Tomar, *Taberiye*, DİA, 2010, C. XXXIX, s. 323

²⁵³ Belâzürî, *Fütûh*, s. 160

²⁵⁴ Ya'kûbî, *Kütübü'l-Büldân*, s. 165; Ferudun Emecen, *Akkâ*, DİA, 1989, C. II, s. 265

²⁵⁵ Belâzürî, *Fütûh*, s. 161

²⁵⁶ Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, C. III, s. 433; Ebru Altan, *Sûr*, DİA, 2009, C. XXXVII, s. 535

Şürahbîl b. Hasene'nin emrindeki ordu tarafından hicrî 17 yılında, barış yoluyla feth olunduğu aktarılsa da bu bilgi,²⁵⁷ Ürdün bölgesinin fethinde sadece Taberiye'nin sulh yoluyla fethedildiği, diğer şehirlerin savaşılarak elde edildiği rivayetiyle ters düşmektedir. Şürahbîl b. Hasene tarafından fethedilen şehrin halkı ile İslâm ordularının komutanı arasında bir anlaşma yapılmış olsa dahi bu muahede bir mücadele sonrasında gerçekleşmiş olmalıdır.

Hicrî 42 yılında Muaviye b. Ebû Süfyân'ın hilâfeti döneminde Ba'lebek,²⁵⁸ Antakya ve Hıms²⁵⁹ şehirlerinde yaşayan İranlılar Sûr ve Akkâ'ya yerleştirilmişlerdir.

Muaviye tarafından Akkâ'ya kurulan tersane, Hişâm b. Abdülmelik döneminde Sûr şehrine taşınmıştır.²⁶⁰

2.4.2 Dımaşk'ın Fethi

Bilâdüşşâm'ın en önemli şehirlerinden biri olan Dımaşk'ın fethine dair kaynaklarda farklı tarihler verilmektedir. Genel kabul gören görüş hicrî 14 yılı²⁶¹ olmakla birlikte fethin hicrî 13 yılında gerçekleştiği de rivayetler arasındadır.²⁶² Hâlid b. Velîd'in Dımaşk halkı ile yaptığı anlaşmanın tarihinin hicrî 15 yılı olması da ayrı bir tartışmayı birlikte getirmiştir. Hâlid'in bu antlaşmayı daha sonra yenilediği için bu tarihi attığını rivayet olunmaktadır.²⁶³

Fihl savaşında zafer elde eden İslâm orduları Hâlid b. Velîd'in başkomutanlığında Rum askerlerinin konuşlandığı Dımaşk'a doğru ilerlemişlerdir.²⁶⁴ Ebû Ubeyde ve Amr b. el-Âs, birliklerin birer cenahını komuta ederken, süvarilerin başında İyâz b. Ganm, piyadelerin komutası ise Şürahbîl b. Hasene de bulunmakta idi.²⁶⁵ Dımaşk'a ulaşan ordu komutanlarından Hâlid b. Velîd, doğu kapısına; Ebû Ubeyde, büyük Câbiye

²⁵⁷ Altan, *Sûr*, DİA, C. XXXVII, s. 535

²⁵⁸ Günümüzde Lübnan sınırları içinde bulunan, büyük mermer binalarıyla meşhur eski bir şehirdir. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, C.I, s. 453

²⁵⁹ Dımaşk ve Haleb arasında bulunan eski bir şehir. Günümüzde Suriye sınırları içinde bulunmaktadır. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, C. II, s. 302

²⁶⁰ Belâzürî, *Fütûh*, s. 161

²⁶¹ Belâzürî, *Fütûh*, s.168; Taberî, *Târihu'l-Ümem*, C. III, 435; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C.II, 281

²⁶² Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellam, *Kitâbü'l-Emvâl*, thk. Ebû ibn Seyyid b. Receb, I. b., Mısır, Dârü'l-Hâdî en-Nebî, 2007, C.I, s.312; İbnü'l-Cevzi, *Muntazam*, C.IV, s. 144

²⁶³ Belâzürî, *Fütûh*, s.168

²⁶⁴ Taberî, *Târihu'l-Ümem*, C. III, s.435; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C.II, s.282; İbnü'l-Cevzi, *Muntazam*, C.IV, s. 142-143; Taberî'nin râvilerinden Seyf b. Ömer, Fihl'in fethini Dımaşk'ın fethinden sonra olduğunu rivayet eder. Taberî, *Târihu'l-Ümem*, C. III, s. 442

²⁶⁵ Taberî, *Târihu'l-Ümem*, C. III, s. 438; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, C. IX, s. 578

kapısına; Yezîd b. Ebû Süfyân, Keysân diye bilinen küçük Câbiye kapısına; Amr b. el-Âs Tûma kapısına; Şûrahbîl b. Hasene el-Ferâdis kapısına inmişler ve buldukları bölgeyi muhasara altına almışlardır. Yetmiş gün süren muhasara ve şiddetli çatışmalar sonucunda Dımaşk halkı ile yapılan muahede ile fetih tamamlanmıştır.²⁶⁶

Bu savaş esnasında dönemin halifesi Hz. Ömer, Hâlid b. Velîd'i başkomutanlık görevinden azl edip yerine Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ı atamış ve bu haberi bildiren bir mektup yollamıştır. Ebû Ubeyde, bu haberi savaş sonuçlanana kadar komutanlardan ve savaşan birliklerden saklamıştır bu yüzden de anlaşma metninde Hâlid b. Velîd'in ismi yazmaktadır. Hâlid tarafından yazılan metinde Ebû Ubeyde, Yezîd b. Ebû Süfyân ve Şûrahbîl b. Hasene şahit olarak gösterilmiştir.²⁶⁷

2.4.3 Yermûk Savaşı

Kaynaklarda Yermûk savaşının tarihine dair iki farklı rivayet mevcuttur. Rivayetlerin birinde hicrî 13 yılında olduğu aktarılırken diğer rivayette hicretin 15. yılında vuku bulduğu bildirilmektedir. İbn Kesîr, Yermûk savaşını anlattığı bâbda önce savaşın tarihine dair olan rivayetleri değerlendirmeye tabi tutmaktadır. Kendisi ise bu savaşı hicrî 13 yılında vuku bulan olaylar arasında zikreder.²⁶⁸ İbnü'l-Esîr de Yermûk savaşının hicrî 13 yılında gerçekleştiğini kabul eden müellifler arasındadır.²⁶⁹ Belâzürî ise bu savaşın hicrî 15 yılı Recep ayında meydana geldiğini rivayet eder.²⁷⁰ Muasır tarihçilerimiz de Yermûk savaşının hicrî 15 yılında vuku bulduğu rivayetini kabul etmişlerdir.²⁷¹

Şam bölgesindeki topraklarının Müslümanlar tarafından teker teker ele geçirilmesi üzerine Bizans kralı kendisine tabî olan farklı milletlerden oluşan bir ordu hazırlayıp İslâm ordusuyla savaşmak üzere Yermûk şehrine göndermiştir.²⁷² Bizans ordusundan sayıca çok az olan İslâm ordularını başkomutan olarak bir araya getiren Hâlid b. Velîd, orduyu bölüklere ayırıp 4 komutanın emrine vermiştir. Ortadaki birliğin başına Ebû Ubeyde'yi, sağ cenahtaki birliklerin başına Amr b. el-Âs ve Şûrahbîl b. Hasene'yi,

²⁶⁶ Belâzürî, *Fütûh*, s.165; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C.II, s. 279; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, C. IX, s. 578

²⁶⁷ Belâzürî, *Fütûh*, s. 168-169

²⁶⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, C. IX, s. 546

²⁶⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C.II, s. 258

²⁷⁰ Belâzürî, *Fütûh*, s.186

²⁷¹ Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Fayda, *Yermûk Savaşı*, DİA, 2013, C. XXXXIII, s. 485

²⁷² Belâzürî, *Fütûh*, s. 184

soldaki birliklerin başına Yezîd b. Ebû Süfyân'ı, Irak'tan gelen orduların başına İkrime b. Ebû Cehil'i getirmiştir.²⁷³ İslâm ordularınının 4 kumandan tarafından yönetildiğini haber alan Bizans komutanı, aynı yöntemi kullanarak ordusunu 4 komutanı emri altında bölüklere ayırmış ve komutanları Theoderos'u Amr b. el-Âs üzerine, Cerece b. Tuzrâ'yı Yezîd b. Ebû Süfyân üzerine, Durâkus'u Şürahbîl b. Hasene üzerine, Fîkâr b. Nestûs'u Ebû Ubeyde üzerine göndermiştir.²⁷⁴ Şiddetli çatışmalar sonunda Bizans ordusuna büyük bir darbe vurulmuş ve İslâm orduları muzaffer olmuştur.²⁷⁵

İbn Kesîr, şiddetli düşman saldırıları neticesinde Şürahbîl b. Hasene, Amr b. el-Âs ve beraberindeki 4 kişinin savaş meydanından kaçtığına dair bir rivayet aktarmaktadır.²⁷⁶ İslâm tarihi için büyük önem arz eden, Şam fetihlerinin en büyüğü olarak nitelenebilecek bir savaş olan Yermûk savaşının sağ cenah komutanları olan, sadece bu savaşta değil pek çok önemli fetihde kumandanlık yapmış iki büyük komutanın savaş meydanından kaçması ciddi bir ithamdır. Böyle ciddi bir iddianın başka kaynaklar tarafından aktarılmamış olması rivayetin sahilliğine dair şüpheleri de beraberinde getirmektedir. İki büyük kumandanın savaş meydanından kaçıp kadınlar tarafından savaş meydanına geri dönderilmelerine dair bilgiye ihtiyatla yaklaşılmalıdır.²⁷⁷

2.4.4 Kınnesrîn'in Fethi

Kuruluşu milattan önce iki yüzlü yıllara dayanan Kınnesrîn, Bilâdüşşâm'ın askeri bölgelerinden olan Humus'a bağlı bir şehirdir.²⁷⁸

Yermûk'ten Hıms'a geçen Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh, orada işlerini bitirince Kınnesrîn'e yönelmiştir. Şehir halkı, İslâm orduları ile girdiği savaş neticesinde kalelerine sığınmış ve barış istemeye mecbur kalmışlardır. Başkomutan Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh, Kınnesrîn halkı ile yaptığı muahede sonrasında Haleb'e gitmek için harekete geçmiş ve yolda halkın anlaşmayı bozduğunu öğrenmiştir. Başkomutan tarafından görevlendirilen Şürahbîl b. es-Sımt komutasındaki ordu ihanet eden halkı muhasara

²⁷³ Taberî, *Târîhu'l-Ümem*, C. III, s. 395-396; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C.II, s. 259-260

²⁷⁴ Taberî, *Târîhu'l-Ümem*, C. III, s. 392; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, C. IX, s. 547

²⁷⁵ Belâzürî, *Fütûh*, s. 184

²⁷⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, C. IX, s.565

²⁷⁷ Bkz. Apak, *Amr b. el-Âs*, s. 89

²⁷⁸ İsmail Yiğit, *Kınnesrîn*, DİA, 2002, C. XXV, s. 419

altına almış ve şehri yeniden fethetmiştir. Farklı bir rivayette ise bu komutanın ismi es-Sımt el-Esved el-Kindî olarak verilmektedir.²⁷⁹ Abdurrahman b. Ganm, kumandanın savaş esnasında elde edilen ganimetin bir kısmını orduda birlikte savaştıkları Müslümanlara dağıttığını kalan kısmını ise ganimetlerin toplandığı yere koyduğunu rivayet eder.²⁸⁰ Taberanî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr* adlı eserinde Abdurrahman b. Ganm'dan aktardığı rivayette savaşın ganimetlerini dağıtan ordu komutanını Şürahbîl b. Hasene olarak haber vermektedir. Rivayet şu şekildedir:

“ Abdurrahman b. Ğanm el-Eş'arî dedi ki, Şürahbîl b. Hasene, Kinnesrîn'i fethettiğinde ganimet olarak orada sığır ve koyunları ele geçirdi. Onları insanlar arasında paylaştırdı. Geriye kalanını da satarak bedelini ganimet mallarına dâhil etti. –Ben bu durumu Muâz'a haber verdim.– Muâz cevap olarak şöyle dedi, Resûlullah Hayber'de ganimet olarak ele geçirilen hayvanları aramızda taksim etti. Onlardan geriye kalanları da satarak bedelini ganimet mallarına dâhil etti.”²⁸¹

Belâzürî ve İbnü'l-Esîr haricindeki müellifler Kinnesrîn'in ikinci defa fethinden bahsetmemekle birlikte komutanın ismi konusunda bu iki müellif de ittifak edememişlerdir. Dolayısıyla Kinnesrîn'i ikinci defa fetheden kumandanın Şürahbîl b. Hasene mi, Şürahbîl b. es-Sımt mı yoksa es-Sımt el-Esved el-Kindî mi olduğu net olarak belirlenememektedir.

2.4.5 Meks Âmilliği

İslâm öncesi dönemde uygulanan bir vergi türü olan meks, ticaret mallarından alınan bir gümrük vergisidir.²⁸² Bu dönemde gümrük hattı olmadığı için pazarlardan alınan vergi için de meks kelimesi kullanılmıştır. Pazara getirilmek için yola çıkan ticaret malı, muhtelif bölgelerden geçerken defalarca bu vergiyle muhatap olmak zorunda kalınca meks vergisi ağır bir külfet halini almaya başlamış bu durumdan dolayı da zorbalıkla alınan bir vergi olarak anılmıştır. Yapılan bu zorbalık, Resûlullah tarafından da sert bir dille eleştirilmiş ve “Meks tahsildarı cennete giremez.”

²⁷⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C.II, s. 342

²⁸⁰ Belâzürî, *Fütûh*, s. 197-198

²⁸¹ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, C,XX, s.70

²⁸² İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, C.XIII, s. 160

buyrulmuştur. Resûlullah'ın eleştirdiği meks cahiliye döneminde zorbalıkla alınan vergidir yoksa İslâm'ın gelişinden sonra da farklı alanlarda vergiler alınmaktadır.²⁸³

Meks âmilliğinin resmi olarak başlangıcı Emeviler döneminin ilk yılları ya da hemen öncesindedir. Amr b. el-Âs Mısır valiliği döneminde bu kurumu tesis etmiş ve bu göreve Şürahbîl b. Hasene'nin oğlu Rebîa'yı atamıştır.²⁸⁴ Diğer bir rivayette ise Amr b. el-Âs tarafından bu göreve getirilen kişi Şürahbîl b. Hasene'nin bizzat kendisi olarak haber verilmektedir. Amr'ın, Mısır'ı fetih için yola çıkış tarihi hicrî 19 yılıdır ki²⁸⁵ Şürahbîl b. Hasene'nin bu tarihten önce Amvâs Tâunu'nda vefat etmiş²⁸⁶ olmasından dolayı meks âmilliği görevini üstlenebilmesi mümkün değildir.

2.4.6 Görevden Azli

Resûlullah'ın sancağı altında savaşlara katılan Şürahbîl b. Hasene'nin komutan olarak ilk adının anılması Hz. Ebû Bekir'in hilafetinin ilk yıllarında dinden çıkanlara karşı gerçekleştirilen Ridde savaşlarındadır. Daha sonra Şam bölgesi fetihleri için sancak verilen komutanlardan birisi olmuş, Ürdün bölgesinin fethi ile vazifelendirilmiş ve fetihden sonra Ürdün Fatihi olarak anılmıştır. Hz. Ebû Bekir'in vefatının akabinde halifelik makamına gelen Ömer b. el-Hattâb döneminde de bu vazifesini halife tarafından görevden azledilene kadar devam ettirmiştir.

Şürahbîl b. Hasene'nin görevden azline dair Seyf b. Ömer'in aktardığı rivayet şu şekildedir: Halife, Câbiye'ye geldikten sonra emrindeki komutanların görevlerine dair bazı değişikliklerde bulunmuştur. Erzakları kışlık ve yazlık diye belirleyip askerin ihtiyaçlarını temin ettikten sonra Abdullah b. Kays'ı sahil bölgelerinin tamamının sorumlusu yapmış, Amr b. Abese'yi ambarlardan mesul tutmuş, Şürahbîl b. Hasene'yi görevinden azletmiştir. Halife ve Şürahbîl arasında şöyle bir konuşma geçmiştir:

- Ya Emirü'l Müminin ben aciz mi kaldım yoksa ihanet mi ettim? Beni neden görevden aldın?
- Hayır, sen aciz değilsin, ihanet de etmedin. Ben adamların en güçlüsünü istediğim için seni azlettim.

²⁸³ Cengiz Kallek, *Meks*, DİA, 2003, C: XXVIII, s. 583

²⁸⁴ Abdurrahman b. Abdullah b. Abdülhakem El-Kureşi El-Mısri, *Fütûh-u Mısır ve Ahbâruha*, Leiden, Metbuat-ı Beril, 1960, s. 109

²⁸⁵ Belâzürî, *Fütûh*, s. 298

²⁸⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. IX, s.397

- O zaman bunu halka da söyle.

Bu konuşmanın ardından Hz. Ömer halka Şürahbîl'i neden görevinden azlettiğini açıklamış ve yerine Muaviye b. Ebû Süfyân'ı atamıştır.²⁸⁷

Bu rivayette olayın ne zaman gerçekleştiği, halifenin neden Câbiye'ye geldiğinden bahsedilmemektedir. Taberî aynı rivayeti "Hâlid b. Velîd'in Görevden Azli" başlığı altında vermektedir.²⁸⁸

İbnü'l-Esîr, halifenin Amvâs Tâunu'ndan sonra İslâm ordusunun neferlerinden çok sayıda kayıp olduğunun bildirilmesi üzerine Hz. Ali'yi Medine'de yerine vekil bırakıp Şam'a geldiğini aktarır. Halife, hicrî 17 yılında gerçekleştirdiği bu ziyareti esnasında Muaviye'yi göreve getirip Şürahbîl b. Hasene'yi görevden azletmiştir.²⁸⁹

Şürahbîl b. Hasene'nin halife tarafından görevden alınması aktarıldıktan sonra yerine bir komutan atanmayıp ordusunun üçe ayrılıp diğer kumandanların emri altına verildiği bilgisini aktaran rivayetler de mevcuttur.²⁹⁰ Lakin bu bilgi Hz. Ömer tarafından Şürahbîl'e hitaben söylenen "Ben adamların en güçlüsünü istiyorum. Senden daha güçlüsünü bulduğum için seni görevden azlettim." sözü ile çelişmektedir. Dolayısıyla yerine bir komutan ataması yapılmış olması daha uygundur. Bundan dolayı Şürahbîl'in azledilip yerine Muaviye'nin atanmasına dair olan rivayet daha evla kabul edilebilir.

Şürahbîl b. Hasene'nin Amvâs Tâunu'nda vefat ettiği bilgisinden yola çıkılarak – Amvas Tâunu'nun hicrî 17-18 yıllarında meydana geldiği düşünülürse- hastalığa yakalanması ve bu sebepten dolayı gücünü kaybettiği için halife tarafından görevden azledilmiş olması muhtemeldir.

---

²⁸⁷ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, C.XXII, s. 474

²⁸⁸ Taberî, *Târîhu'l-Ümem*, C. IV, s. 65

²⁸⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C.II, 402

²⁹⁰ Ebû Bekr Muhammed b. Müslim b. Ubeydillâh İbn Şihab ez-Zuhrî, *el-Meğazi en-Nebeviyye*, thk. Süheyl Zekkâr, Dımeşk, Daru'l-Fikr, 1981, s. 151-152; İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, C.XXII, s. 473

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VEFATI ve KABRİNİN YERİ

3.1 ŞÜRAHBİL B. HASENE'NİN VEFATI

Şürahbîl b. Hasene'nin vefatına dair tarihçiler birbirinden farklı rivayetler aktarmaktadır. İbn Hacer'in râvisi İbn Yûnus'un aktardığı rivayette Resûlullah tarafından gönderildiği Mısır'da -bu görevden geri dönmeden- vefat ettiği bilgisi aktarılmaktadır.²⁹¹ Hâkim en-Nîsâburî'nin *el-Müstedrek* isimli eserinde geçen rivayette Yermûk savaşında vefat ettiği aktarılmaktadır.²⁹² Bu iki rivayet de sadece bu eserlerde aktarılmaktadır. Şam fetihleri esnasında Amvâs'ta vuku bulan tâunda vefat ettiği rivayeti²⁹³ genel kabul gören bilgi olmuş ve muasır tarihçiler tarafından da bu rivayet daha evla görülmüştür.²⁹⁴

Resûlullah tarafından gönderildiği elçilik görevinden dönmeden Mısır'da vefat ettiği rivayeti kabul edildiğinde, Şam fetihlerine katılmış olması mümkün değildir lakin bu fetihlerde Şürahbîl b. Hasene'nin ismi ordu komutanı olarak sıkça zikredilmektedir. Yermûk savaşında vefat ettiği rivayetinde bu olayın hicrî 18 yılında vuku bulduğu aktarılmaktadır Yermûk savaşının tarihine dair farklı rivayetler olsa da verilen en geç tarih hicrî 15 yılıdır. Hicrî 15 yılında gerçekleşen Yermûk savaşında vefat etmesi de olası gözükmemektedir çünkü hicrî 15 yılından sonra gerçekleşen pek çok olayda Şürahbîl b. Hasene'nin ismi rivayet olunmaktadır.

Şürahbîl b. Hasene'nin vefat yılı h. 17 veya h. 18 olarak rivayet olunmaktadır²⁹⁵ ki bu farklılığın sebebi Amvâs Tâunu'nun bu yıllarda gerçekleşmiş olduğu rivayetinden dolayıdır.

²⁹¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. III, s. 199

²⁹² Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Nîsâburî el-Hâkim, *el-Müstedrek ala's-Sahîhayn*, 1. b., Kahire, Dârü'l-Harameyn, 1997, C.III, s.335

²⁹³ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. IX, s.397; Halife b. Hayyât, *Târih-u Halife b. Hayyât*, s. 138; İbn Abdilber, *el-İstiâb*, s. 330; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, C.II, s.513

²⁹⁴ Efendioğlu, *Şürahbîl b. Hasene*, DİA, 2010, C. XXXIX, s.268

²⁹⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. IX, s.397; Halife b. Hayyât, *Târih-u Halife b. Hayyât*, s. 138; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, C.VII, s.365; İbn Abdilber, *el-İstiâb*, s. 330; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, C.II, s.513

Şürahbîl'in vefat yaşı da kaynakların ittifak edemediği konulardan biridir. Rivayetlerde 64²⁹⁶, 67²⁹⁷, 69²⁹⁸ ve 77²⁹⁹ yaşında vefat ettiği bilgileri mevcuttur.

3.1.1 İslâm Tarihindeki Tâunlar ve Amvâs Tâunu

Bir tür bulaşıcı hastalık olan tâun, hava ile yayılarak insanlara bulaşan, veba hastalığıdır.³⁰⁰

Resûlullah tâun hastalığının baş gösterdiği yere karantina uygulanmasını söylemiş, hastalığın ortaya çıktığı yere kimsenin girmemesini ve oradan da kimsenin ayrılmamasını ashabına tavsiye etmiştir.³⁰¹

Resûlullah'ın nübüvvetinden itibaren tarihî süreç içerisinde gerçekleşen beş büyük tâundan bahsedilebilir.

1) Şîrûye Tâunu: Bu hastalığın ne zaman vuku bulduğuna dair iki farklı görüş mevcuttur. Resûlullah'ın hicretinin altıncı yılında ortaya çıktığını aktaran rivayetin³⁰² yanı sıra Hz. Ömer döneminde vuku bulan Amvâs Tâunu ile Şîrûye Tâunu arasında uzun zaman olduğunu ve Şîrûye Tâunu'nun daha sonra vuku bulduğu da rivayet olunmaktadır.³⁰³ Bu tâun Irak'ın Medâin şehrinde baş göstermiştir.³⁰⁴

2) Amvâs Tâunu: İslâm Tarihindeki ikinci büyük tâun Amvâs bölgesinde başlayıp Şam'a yayıldığı için bu bölgenin ismiyle anılmıştır. Ömer b. Hattâb'ın hilafeti döneminde hicrî 17 veya 18 yılında vuku bulan tâunda 20-25000 Müslüman hayatını kaybetmiştir. Resûlullah'ın ashabından pek çok kimse de vefat etmiştir. Vefat edenler arasında Şam'ın fethi ile vazifelendirilmiş olan ordu komutanları da vardır. Şam ordularının başkomutanı Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh ve Şürahbîl b. Hasene bu tâunda aynı

²⁹⁶ İbn Kuteybe, *el-Me'arif*, s. 325

²⁹⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. IX, s.397; İbn Abdilber, *el-İstiâb*, s. 330; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, C.II, s.513; İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. III, s. 199

²⁹⁸ Belâzürî, *Fütûh*, s. 190

²⁹⁹ Muhammed b. Ebû Bekir b. Abdullah b. Mûsâ el-Ensârî, *el-Cevhere fî Nesebi'n-Nebi ve Ashâbi'l Aşera*, thk. Mahmud Tûnûsî, Riyad, Dârü'r-Rıfâî, 1983, C. I, s. 69

³⁰⁰ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, C. VIII, s. 169

³⁰¹ Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî, *Sünen-i Tirmizî*, thk. Muhammed Fuad Abdalbaki, 2. b., 1968, C. III, s. 369

³⁰² Muhammed Ali b. Muhammed Allân b. İbrâhîm el-Bekrî es-Siddîkî, *Fütûhâtü'r-Rabbâniye*, thk. Abulmumin Halîl İbrâhîm, Beyrut, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiye, t.y., C. IV, s.108

³⁰³ İbn Kuteybe, *el-Me'arif*, s. 601

³⁰⁴ Nûkhet Varlık, *Tâun*, DİA, 2011, C. XXXX, s. 175-177

gün vefat etmişlerdir.³⁰⁵ Muâz b. Cebel, eşi ve oğlu, Yezîd b. Ebû Süfyân, Hâris b. Hişâm, Süheyl b. Amr bu hastalıkta vefat eden sahâbilerdendir.³⁰⁶ Bazı kaynaklarda Ebû Ubeyde ve Yezîd b. Ebû Süfyân'ın vefat haberi halifeye ulaşınca halifenin Muaviye b. Ebû Süfyân'ı kardeşinin yerine Dımaşk valisi, Şûrahbîl b. Hasene'yi Ürdün valisi olarak atadığı ve haraçlarını toplama görevini de valilere verdiği dolayısıyla Ebû Ubeyde ve Şûrahbîl'in aynı gün vefat etmediği aktarılmaktadır.³⁰⁷ Ürdün bölgesinin fethinin daha erken dönemde gerçekleştiği, ordu komutanının fethettiği bölgenin yönetimi ve haracını toplamakla vazifelendirildiği ve tâunun başlangıç zamanında Şûrahbîl b. Hasene'nin halife Hz. Ömer tarafından görevden azledilmiş olduğu bilgilerinden dolayı bu rivayete ihtiyatla yaklaşılmalıdır.

Hz. Ömer Şam'a gitmek için yola çıkmış, veba salgınını haber alınca Serğ kasabasında konaklamış ve Resûlullah'ın "Bir yerde veba salgını baş gösterdiğini haber aldığınız zaman oraya gitmeyiniz, eğer sizin bulunduğunuz bölgede ortaya çıkarsa da kaçmak için oradan dışarı çıkmayınız." hadisini işitince Medine'ye geri dönmeye karar vermiştir. Ebû Ubeyde'nin "Allah'ın kaderinden mi kaçıyorsun?" sorusuna "Allah'ın kaderinden yine Allah'ın kaderine kaçıyorum." cevabını veren halife Şam'a girmeden geri dönmüştür.³⁰⁸

Amvâs Tâunu bölgeyi etkisi altına almaya başladığında Amr b. el-Âs ve Şûrahbîl b. Hasene arasında bir tartışma yaşanmıştır. Amr b. el-Âs'ın bu bulaşıcı hastalık için insanlara hitaben "Bu tâun pis birşeydir. Bu vadi ve halkından kaçın." dediğini duyan Şûrahbîl b. Hasene, sinirlendi ve ayakkabısını eline alıp elbisesini çekerek topluluğun karşısına geldi ve Amr için şöyle dedi: O daha ailesinin merkebinden bile şaşkın bir halde iken ben Resûlullah'ın ashâbı arasında idim. Fakat o tâun Rabbinizin rahmetidir. Peygamberin duasıdır. Sizden önce de bu hastalıktan dolayı pek çok salih kimse öldü.³⁰⁹ Şûrahbîl b. Hasene, Resûlullah'tan duyduğu bu bilgilere dayanarak bölge halkının oradan ayrılmasını engelleyip hastalığın çok daha geniş bir coğrafyaya yayılmasının önüne geçerken aynı zamanda hastalığa yakalanan şahısların psikolojilerini de iyi yönde

³⁰⁵ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, C.XXII, s. 478; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, C.II, s. 620; İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. III, s. 199

³⁰⁶ Halife b. Hayyât, *Târîh-u Halife b. Hayyât*, s. 138; Ebû Nasr el-Mutahhar b. Tâhir el-Makdisî, *el-Bed' ve Târîh*, Kahire, Mektebetu's-Sikâfetü'd-Diniye, t.y., C. V s. 186; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C.II, s. 399

³⁰⁷ Taberî, *Târîhu'l-Ümem*, C. IV, s. 58-62; İbn Hibban, *Es-Sîretü'n-Nebeyye*, s. 275; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C.II, s.401

³⁰⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C.II, s.400

³⁰⁹ Ahmed b. Hambel, *Müsned*, C.XXIX, s.288; İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, C.XXII, s. 475

etkilenmesini sağlayıp bu hastalıktan vefat etmenin kötü bir durum olmadığını anlatmıştır.

Bu tâunda Şam fethiyle vazifelendirilen ordulardan çok sayıda müslümanın ve özellikle ordu komutanlarının vefat etmiş olması İslâm fetihlerinde kısa süreli bir yavaşlamaya neden olmuştur.

3) El-Cârif Tâunu: Hicrî 69 yılı Şaban ayında Basra'da vuku bulan tâun, Abdullah b. Zübeyr'in halifelik iddiası ile ortaya çıkıp Müslümanlardan biat aldığı döneme denk gelmektedir. Üç gün süren tâunda her gün yetmiş bin kişinin öldüğü, ölenler arasında Enes b. Mâlik ve Abdurrahman b. Ebû Bekir'in olduğu rivayet olunmaktadır.³¹⁰ İnsanları çok çabuk öldürdüğü için "sel gibi şiddetli akan" anlamındaki Cârif kelimesiyle isimlendirilmiştir.³¹¹

4) Feteyât Tâunu: Hicrî 87 senesi Şaban ayında vuku bulan tâun, Basra, Vâsıt, Kûfe ve Şam taraflarında ortaya çıkmıştır. Bu veba salgınından dolayı çok sayıda genç kız öldüğü için bu isimle anılmıştır. Bu bulaşıcı hastalık döneminde makam sahibi, şerefli kişilerden de çok sayıda kayıp verildiği için Tâunu'l-Eşrâf olarak da anılır.³¹²

5) Müslim b. Kuteybe Tâunu: Hicrî 131 yılı Recep ayında baş gösteren tâun, Şaban ve Ramazan aylarında daha da şiddetlenerek yayılmış ve üç ay sonunda Şevval ayında hafiflemeye başlamıştır. Basra'da vuku bulan bu hastalıkta günlük bin kişinin öldüğü rivayet olunmaktadır. Tâbiîn neslinden olan hadis âlimi Eyüp es-Sahtiyânî de bu tâunda hayatını kaybedenler arasındadır.³¹³

3.2 ŞÜRAHBÎL B. HASENE'NİN KİLİS'TE BULUNAN KABRİ

Ülkemizin Güneydoğu Anadolu bölgesindeki bir sınır şehri olan Kilis, 1995 yılında Gaziantep'ten ayrılarak il olmuştur. Türkiye'nin Suriye sınırında bulunan bu küçük şehrin tarihi çok eskiye dayanmaktadır ki milattan önce binli yıllarda Asur krallığının hâkimiyeti altındaki Kilizi isimli yerleşim yerinin Kilis olması ihtimal dâhilindedir.³¹⁴

³¹⁰ İbn Kuteybe, *el-Me'arif*, s. 601; İbn Allân, *Fütûhât*, C. IV, s. 109

³¹¹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, C. II, s. 254

³¹² İbn Kuteybe, *el-Me'arif*, s. 601; İbn Allân, *Fütûhât*, C. IV, s. 109

³¹³ İbn Kuteybe, *el-Me'arif*, s. 602; İbn Allân, *Fütûhât*, C. IV, s. 109

³¹⁴ Metin Tuncel, *Kilis*, DİA, 2002, C. XXII, s. 5-8

Azâz'a bağlı küçük bir köy olan Kilis'in³¹⁵ ismi İslâm Tarihi kaynaklarında zikredilmese de Bizanslıların hâkimiyeti altında bulunan bölge, Kinnesrîn'in fethinden sonra Halep tarafına yönelen Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh komutasındaki İslâm orduları tarafından Hz. Ömer döneminde fethedilmiştir. Ebû Ubeyde'nin komutası altındaki ordunun öncü kuvvetlerinin başında İyâz b. Ganm bulunuyordu. İyâz b. Ganm, kalelere sığınmış olan Halep halkıyla evlerinin ve kiliselerinin yarısını Müslümanlara verilmesi karşılığında musalaha yapmıştır.³¹⁶ Fethedilen yer İslâm Devleti ile Bizans arasındaki sınır bölgesinde kurulan, düşman saldırılarına karşı korunak olarak ayarlanıp Avâsım olarak isimlendirilen bölgelerden biri olarak belirlenmiştir.³¹⁷

Halep bölgesinin İslâm orduları tarafından muhasarası esnasında ele geçirilen Azâz'ın fethi Antakya'nın İslâm topraklarına katılmasından önce gerçekleşmiştir. Belâzürî, bölgenin ismini Tel-Azâz olarak verir ve Kûrus kalesini fethetmek için giden Ebû Ubeyde'nin Tel-Azâz ile Cibrin arasında bir yerde bulunduğu sırada buranın rahibi ile musalaha yaptığını aktarmaktadır.³¹⁸ Azâz'ı fetheden ordunun komutanının ismini Mâlik b. Eşter olarak veren rivayetler de vardır.³¹⁹

Hız. Ömer döneminde İslâm topraklarına katılan şehir Osmanlı döneminde de Müslüman halkın yaşadığı yerleşim yerlerinden biri olmuştur. Hicrî 1310 yılına ait Halep Salnamesi'nde, şehrin merkez kazalardan biri olan Kilis'in nüfusu 37000 civarında verilirken bu rakamın içerisinde Ermeniler, Museviler, Rumlar ve Araplar da azınlık olarak yerlerini almışlardır. O tarihte şehirde 37 adet Cami bulunurken birer adet Ermeni, Katolik, Rum ve Protestan kiliselerinin varlığından da bahsedilmektedir.³²⁰

Kilis şehrinde sahâbîlere ait olduğu iddia edilen çok sayıda kabir bulunmaktadır. Bu kabirlerden çoğunun makam olma ihtimali yüksektir. "Sahabeler Şehri" olarak isimlendirilen Kilis'te medfun olduğu iddia edilen sahâbîler arasında Talha b. Ubeydullah, Zübeyr b. el-Avvâm, Şürahbîl b. Hasene'nin isimleri de zikredilmektedir. Cennetle müjdelenen on sahâbî arasında isimleri zikredilen Talha b. Ubeydullah ve Zübeyr b. el-Avvâm, Hız. Ali döneminde vuku bulan Cemel Vak'asında 656 yılında

³¹⁵ Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, C. IV, s. 476

³¹⁶ Belâzürî, *Fütûh*, s. 199

³¹⁷ Hakkı Dursun Yıldız, *Avâsım*, DİA, 1991, C. IV, s. 111

³¹⁸ Belâzürî, *Fütûh*, s. 203

³¹⁹ Vâkıdî, *Fütûhü's-Şam*, C.I, s. 267

³²⁰ Halep Vilâyeti Salnâmesi, 1310/1893, s. 196,197

şehid olmuşlardır.³²¹ Kilis'te Abdi Oymağı Caddesi'nde bu sahâbîler adına inşa edilen türbeler birer makam olsa da halk bunu kabul etmeyip, bu iki sahâbînin burada medfun olduğuna inanmaktadır.³²² Bu iki sahâbînin Kilis'e geldiğine dair İslâm tarihi kaynaklarında herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Kilis ilini tanıtım için basılan broşürlerde, şehirde adına kabir yapılan sahâbîlerden biri olan Şürahbîl b. Hasene hakkında İslâm tarihi kaynaklarında geçen rivayetlerden farklı bilgiler verilmektedir. Bu broşürlerdeki bilgi ve Kilis halkının Şürahbîl hakkındaki inanışları şu şekildedir: Kilis'in Meşhedlik ismiyle anılan bölgesinde kanlı bir savaş gerçekleşmiş ve 6 ay süren bu savaşta ordunun komutanı olan Şürahbîl b. Hasene şehid olmuştur. Bu bilginin akabinde farklı bir rivayet aktarılmaktadır ki bu farklı aktarı da Şürahbîl b. Hasene'nin bu şiddetli mücadele esnasında yaralanıp hastaneye (?) kaldırıldığı ve durumu ağırlaşınca eliyle şuan kabrinin bulunduğu yeri göstererek buraya defnedilmek istediği bildirilmektedir. Komutanları ile birlikte şehid olan 24 sahâbînin caminin alt kısmında bulunan mezarlığa defnedildiği bilgisi de bu beyan ile birlikte verilmektedir.

Cami duvarında bulunan, Kilis tarihçisi Vahab Güldal tarafından yazıldığı altına not düşülmüş olan kitâbede Şürahbîl b. Hasene'nin Peygamberin ilk vahiy kâtibi olduğu ve Ebû Ubeyde komutasındaki ordunun liva komutanı olarak geldiği Kilis'te hicrî 24 yılında vefat ettiği yazılmaktadır. (Resim1)

Şürahbîl b. Hasene, Kilis halkının mitolojik anlatılarına maruz kalmıştır. Şürahbîl b. Hasene'nin baş edilemeyen yangınları söndürdüğüne inanılmakta olup halk arasında şu şekilde bir mit anlatılmaktadır: Halep bölgesinde çıkan, önüne geçilemeyecek dereceye ulaşan büyük bir yangın, bir anda olay mevkiinde bir şahsın belirmesiyle sönmüştür. Gaipten gelip yangının önlenmesini sağlayan bu zat kendisinin Sultan Şörhâbil (Kilis halkı Şürahbîl ismini Şörhâbil olarak telaffuz etmektedir.) olduğunu ve kabrinin Kilis'te bulunduğunu orada bulunan halka bildirmiştir.

Halkın bu efsanevi yaklaşımları farklı boyutlara ulaşmıştır. Taş duvarlı caminin içerisinde bulunan kabrin sağ tarafındaki duvarda bir taş üzerindeki lekeyi bir asker silüetine benzeten halk, Şürahbîl b. Hasene'nin emrindeki bir askerın kabrin başında nöbet tuttuğuna inanmaktadır. (Resim2)

³²¹ Detaylı bilgi için bkz. İbn Abdilber, *el-İstiâb*, s. 261,359

³²² Sahabeler Şehri Kilis'i Geziyorum, edt. Servet Hoşaf, Hakan Bozgeyik, Kilis Belediyesi, 2015, s. 102

Cami içerisinde Şürahbîl'e atfedilen kabir haricinde avlu içerisinde de bir kabir bulunmaktadır. Halk arasında Altın Baba olarak bilinen şahıs, cami avlusundaki kuyudan -günümüzde hâlâ kullanılmaktadır- kovayla su çekip abdest almak istemiş fakat kovası altın dolu olarak çıkmıştır. Abdest almak isteyen zât, dünya malına tamah etmemiş altın dolu kovayı geri kuyunun içine salmış ve arzu ettiği suya ulaşmıştır. Halk arasında söylenen bu anlatılar göstermektedir ki Şürahbîl b. Hasene'ye atfedilen insanüstü yaklaşımlar sadece kendisiyle sınırlı tutulmamış etrafındakilere de yayılan bir güce inanılmıştır.³²³

İslâm tarihi kaynaklarında Halep bölgesinin fethine giden ordular arasında Şürahbîl b. Hasene'nin ismi zikredilmemektedir. Dolayısıyla bu komutan Kilis'e hiç gelmemiş olabilir. Şam fetihlerinin komutanlarından biri olan Şürahbîl b. Hasene'nin Şam'ın yerleşim yerlerinden bir olan Halep'in fethine katıldığı farz edilse dahi "Vefatı" başlığı altında verilen bilgiler göz önüne alındığında bu savaş esnasında şehid olduğu bilgisine ulaşılamamaktadır. Kilis'teki bu kabrin Şürahbîl b. Hasene'ye ait olmadığı delillerle ispat edilmiş olmasına rağmen halk bunu kabul etmeyip kesin bir dille aidiyetini iddia etmektedir.

3.2.1 Arşiv Vesikalarında Şürahbîl Zaviyesi

Kilis ilinin Karataş Tepesi'nin kuzey tarafında, Demirciler mahallesinde Şürahbîl Cami içerisinde Şam fetihleri ile vazifelendirilen komutanlardan biri olan Şürahbîl b. Hasene'ye atfedilen bir kabir mevcuttur.

Günümüzde cami olarak faaliyet gösteren mekânın Osmanlı döneminde zaviye olduğu ve şeyh olarak Mevlana Şeyh Abdullah'ın tayin edildiği 1026/1617 tarihli Osmanlı arşiv belgesinde bildirilmektedir.³²⁴ (Resim3) Zaviye olan mekânın ilerleyen süreçte medreseye çevrildiği, halkın bu durumdan şikâyetçi olduğu ve zaviyeden dağıtılan yemekle karnını doyuran fakir fukaranın aç kaldığı Kilis kadılarına hitaben yazılan ve tarihi belli olmayan belgeden anlaşılmaktadır. Aynı yazının devamında ise medresenin yanına Kapıcıbaşı Hasan Ağa isimli şahsın yeni bir zaviye inşa ettirdiği

³²³ Aktarılan rivayetler, bölge halkı ile yapılan söyleşilerden elde edilmiştir.

³²⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA): AE.SAMD.I, Dosya No:5, Gömlek No:433

bilgisi verilmektedir.³²⁵ Şürahbîl Zaviyesinin o dönemde Kilis halkı için önem arzeden mekânlardan biri olduğu anlaşılmaktadır.

Şürahbîl zaviyesi muhtelif dönemlerde tamir edilmiştir.³²⁶ Zaviyeye 1875-1902-1913-1947-1975 ve son olarak 2008 yılında restorasyon çalışmaları yapıldığı tespit edilmiştir. 1292/1875 tarihli arşiv vesikasında zaviyenin 11.900 kuruş harcanarak tamir edildiği bildirilmektedir ki bu mekân için yapılan ilk tamir çalışmasıdır.³²⁷ (Resim4) Camide bulunan kitâbelerden birinde 1320/1902 tarihinde Abdulhamid döneminde tamir edildiği yazılırken (Resim5) diğer bir kitâbede ise 1332/1913 tarihinde Rakka valisinin emri ile Hüseyin Ağa isimli şahıs tarafından yapılan bir yenilenmeden bahsedilmektedir.³²⁸ Camiyi çevreleyen avulunun dış duvarında bulunan kitâbede Fetih Suresinin ilk âyeti yazılmış ve bu âyetin altına yenilenme tarihi olarak 1367/1947 yılı not düşülmüştür. (Resim6) 1975 yılında ise Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restorasyon çalışması yapılmıştır.³²⁹ Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yapmış olduğu en son restorasyon ise avluya açılan giriş kapısında bulunan kitâbenin altına asılan tabelada bildirildiğine göre 2008 yılındadır.

Bu caminin ve kabrin ne zaman inşa edildiği net olarak bilinmemektedir. Bununla birlikte 1008/1600 tarihli bir arşiv vesikasında Mustafa isimli bir şahsın Şürahbîl türbesinin yanına bir namazgâh inşa ettirip dönemin padişahına hediye ettiği bildirilmektedir.³³⁰ (Resim7) Yapılan araştırmalar neticesinde Şürahbîl türbesinden bahseden en eski tarihli belgenin bu vesika olduğu görülmüş ve daha ileri tarihli belgelerde bu mekândan Şürahbîl zaviyesi olarak bahsedildiği saptanmıştır. Bu bilgilerden yola çıkılarak bu zaviyenin 1600 tarihinde inşa edilmiş olması olası gözükmemektedir. Lakin kabrin yapım yılına dair herhangi bir bilgiye ulaşılabilmemiş değildir.

³²⁵ BOA: A.DVNSMHM.d, Dosya No:72, Gömlek No:809

³²⁶ Detaylı bilgi için bkz. Abdulkadir Dündar, *Kilis'teki Osmanlı Devri Mimarî Eserleri*, 1. b., Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., t.y., s. 336-340

³²⁷ BOA: İ.DH, Dosya No:705, Gömlek No:49331

³²⁸ İbrahim Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitâbeleri ile Kilis Tarihi*, İstanbul, Nur-u Osmaniye, 1968, s. 513

³²⁹ Vakıflar ve Vakıf Hizmetlerimiz Dergisi, Ankara, 1978, s. 83

³³⁰ BOA: TS.MA.e, Dosya No: 26, Gömlek No:478

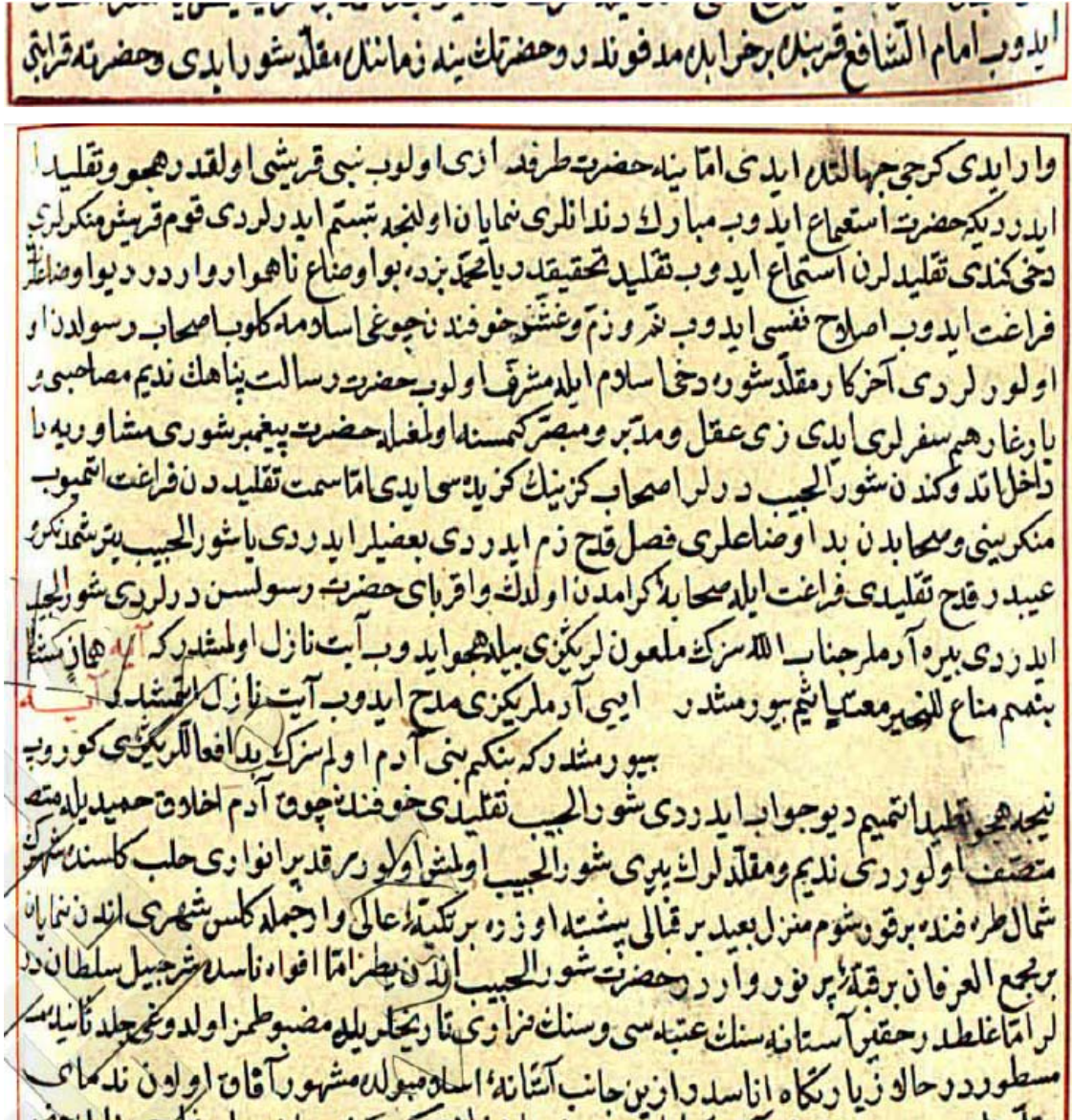
3.2.2 Evliya Çelebi Seyahatnâme'sinde Şürahbîl b. Hasene ve Kilis'teki Kabri

Evliya Çelebi ismiyle meşhur olan seyyahın gerçek ismi bilinmemekle birlikte 1611 yılında doğduğu ve 1684 yılında vefat ettiği bilgisi aktarılmaktadır. Gördüğü bir rüya üzerine İstanbul'u sokak sokak gezip hatıralarını kaleme aldıktan sonra 1640 yılında tüm Anadolu'yu karış karış gezeceği yolculuğunun ilk adımını Bursa'ya yaptığı gezi ile atmıştır. 40 yıllık yolculuğu boyunca kaleme aldığı 11 ciltlik Seyahatnâme'sinin hikâyesi de böylece başlamıştır.

Evliya Çelebi, Seyahatnâme'sinde Anadolu seyahati esnasında halk tarafından kabul gören makamlara, türbelere vs.ye ve orada medfun olduğu iddia edilen zat-ı muhteremlere dair bilgiler vermiştir. Seyahatnâme'nin iki ayrı cildinde Şürahbîl b. Hasene'den bahsetmektedir. Genelde İstanbul'dan bahsettiği birinci cildinde “Esnâf-ı Hoş Sohbet, Nedîmân-ı Mukallidân” başlığı altında taklitçi esnaflardan bahsettiği bölümde Şürahbîl b. Hasene hakkında da bilgi vermektedir. Metnin orijinal el yazması ve günümüz Türkçesine yapılan çevirisini burada aktarıyoruz.

“ Resûlullah döneminde taklitçi Şevr vardı ki bu adamın Resûlullah'a akrabalığı vardı. Henüz Müslüman olmamıştı ama yine de Resûlullah'ın tarafında olup Kureyşlileri kötüyerek taklid ederdi. Resûlullah bu taklitleri işittiği vakit mübarek dişleri görününceye kadar gülerdi. Kureyşli kâfirler de bu taklidi duyduklarında “Bu taklitler yanlıştır Ya Muhammed bu durum bizde mevcut değildir.” diye feryat edip bu hallerinden vazgeçip nefislerini ıslah edip çoğu Müslüman olurlardı. Sonunda taklitçi Şevr de İslâm ile şereflenip Resûlullah'ın sohbet arkadaşı, mağara ve yol arkadaşı oldu. Akıllı, tedbirli davranan ve gözlemci biri olan Hz. Peygamber, Şevr'i danışmanları arasında dâhil ettiği için Şevr'ü'l-Habîb denilirdi ve ahabın seçilmişlerindendi. Ama taklitçilik huyundan vazgeçememiş, kâfirleri ve sahâbîlerden kötü davranışları olanları hicvetmiştir. Bazıları derdi ki “Ey Şevr'ü'l-Habîb şimdiden sonra ayıptır, bu kötü taklitten vazgeç, Müslüman oldun, Resûlullah'ın akrabasıdır.” derlerdi. Şevr'ü'l-Habîb; “ Ey âdemler Cenab-ı Allah sizin en kötülerinizi bile ayıplayıp ayet indirmiştir ki âyet; “Kalem suresi 11 ve 12. âyeti” İyilerinizi medhedip âyet indirmiştir. (Buraya ayet yazılmamıştır.) buyurmuştur ki, ben insanoğlu olarak sizin kötü davranışlarınızı görüp niye onları kötüyüp taklit etmeyeyim.” diye cevap verirdi. Şevr'ü'l-Habîb'in taklidi insanların korkudan çok güzel ahlakla ahlâklanmalarını sağlardı.

Taklitçilerin piri Şevrû'l-Habîb olmuştur. Nurlar içindeki kabri Haleb'in Kilis'inde, şehrin kuzeyinde bir kurşun menzili uzaklıkta, kayalı bir tepe üzerinde ulu bir türbededir. Bütün Kilis şehrini oradan gören bilginlerin toplandığı nurlu bir kubbe vardır. Hazreti Şevrû'l-Habîb orada yatar. Ama halk Şürahbîl sultan derler lakin yanlıştır. Küçük türbesinin atabesi ve mezar taşının tarihini ikinci cildimize yazdık. Hala insanlar ziyaret ediyor.”³³¹

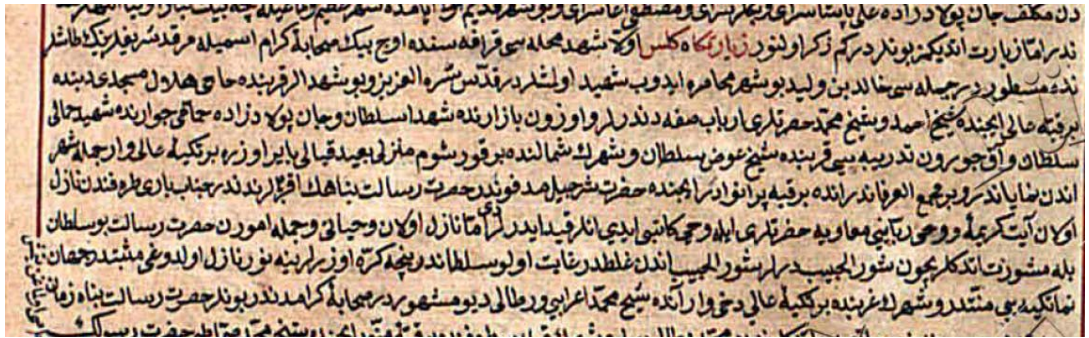

³³¹ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Hacı Beşir Ağa Koleksiyonu, No: 448, s.205-206

Evliya Çelebi, Seyahatnâme'nin ikinci cildinde bu konunun devamı mahiyetinde kabrin ne zaman yapıldığına dair bilgi vereceğini bildirirse de ikinci ciltte Şürahbîl b. Hasene veya kabri hakkında herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır.

Şürahbîl'in isminin danışma anlamına gelen “شورى” ve sevgili, arkadaş anlamına gelen “حبيب” kelimelerinden oluşan Şevrü'l-Habîb olduğunu iddia eden Evliya Çelebi'nin bu iddiasını delillendirmek mümkün değildir.³³² Evliya Çelebi, Şevrü'l-Habîb için Yar-u Gâr (mağara arkadaşı) sıfatı kullanmıştır lakin bu sıfat sadece Hz. Ebû Bekir için kullanılmaktadır. Seyahatnâme'de aktarılan bu anekdotta Şürahbîl b. Hasene'nin taklitçiliğine vurgu yapılmakta ve tarihte bu özelliğiyle bilindiği aktarılmaktadır. Lakin İslâm tarihi kaynaklarında Şürahbîl'in taklitçiliğine dair herhangi bir bilgi mevcut değildir. Evliya Çelebi merhumun Şürahbîl b. Hasene'den değil de başka bir sahâbîden bahsettiği düşünülse dahi İslâm Tarihi kaynaklarında Şevrü'l-Habîb isminde bir sahâbîye rastlanmamıştır.

Evliya Çelebi, Seyahatnâme'nin 9. cildinde de Şürahbîl b. Hasene ve Kilis'teki kabrinden bahsetmektedir. Metnin orijinal el yazması ve günümüz Türkçesine çevrilmiş hali şu şekildedir:

³³²

Şürahbîl ismi için bkz. İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, C. VII, s. 73,74

dolayı yanlıştır. Gayet ulu bir sultandır. Çoğu kere üzerlerine nur indiği bilinmektedir.”³³³

Seyahatnâme'nin ikinci cildinde verilen bilgilerle benzerlikler olsa da dokuzuncu cildinde anlatılan Şürahbîl daha farklıdır. İkinci ciltte taklitçi olarak bahsedilen Şürahbîl burada vahiy kâtibi olarak aktarılmış ve taklitçiliğinden bahsedilmemiştir. Resûlullah'ın danıştığı bir sahâbî olduğu için Şevrû'l-Habîb ismiyle anıldığı iddiası burada da aktarılmaktadır lakin çalışmamızın ilk iki bölümünde hayatına dair bilgiler verdiğimiz Şürahbîl b. Hasene'nin böyle bir eylem içerisinde bulunduğu dair herhangi bir rivayet mevcut değildir. Kilis'te bulunan kabrin yerine dair verilen bilgiler ise -her iki ciltte-günümüzde Kilis'te bulunan Şürahbîl b. Hasene'nin makamı ile aynı yeri tarif etmektedir.

3.3 ŞÜRAHBÎL B. HASENE'NİN IRAK'TA BULUNAN KABRİ

Şürahbîl b. Hasene adına Kilis'teki kabri haricinde muhtelif bölgelerde de kabirler inşa edilmiştir. Bu kabirlerden biri de Irak'ın Bakûba şehrinde bulunmaktadır. 18 Mayıs 2006 tarihinde Şîî milisler tarafından gerçekleştirilen eylem sonrası Şürahbîl b. Hasene'nin Bakûba şehrinde bulunan kabrinin yerle bir olduğu haber sitelerinde aktarılmaktadır. Irak'ın başkenti Bağdat'ın kuzeyinde bulunan Bakûba şehrinin 20 kilometre güney tarafında gerçekleşen patlamada Şürahbîl b. Hasene'nin yanı sıra Enes b. Mâlik'e ait olduğu iddia edilen bir kabir de tamamen yok olmuştur.³³⁴ Yapılan araştırmalar neticesinde bu haber haricinde kabre dair herhangi bir bilgiye veya görsele ulaşamamıştır.

Tarihte Şürahbîl b. Hasene'nin Şîîlerin öfkesine maruz kalmasına neden olacak bir eylemde bulunduğu dair bilgi mevcut değildir. Dolayısıyla Şîî milislerin gerçekleştirdiği bu saldırının Şürahbîl b. Hasene'nin şahsına yönelik bir eylem olmayıp genel anlamda bu teröristlerin içlerinde bulundurdıkları öfkeden kaynaklandığı düşünülmektedir.

³³³ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Hacı Beşir Ağa Koleksiyonu, No:452, s. 75

³³⁴ <http://www.albainah.net/index.aspx?function=Item&id=11230&lang=>

3.4 ŞÜRAHBÎL B. HASENE'NİN SURİYE'DE BULUNAN KABRİ

Şürahbîl b. Hasene'ye nisbet edilen kabirlerden bir tanesi de Suriye'nin başkenti Şam'da bulunmaktadır. Hristiyan halkın çoğunluğu oluşturduğu Bab Touma mahallesinde bulunan kabir, Şeyh Reslân Camisi ile Bab Touma Meydanı arasındadır. Bu kabir hakkında detaylı bilgi bulunmamakla birlikte kabre dair internet ortamında bazı resimler mevcuttur.³³⁵

3.5 ŞÜRAHBÎL B. HASENE'NİN ÜRDÜN'DE BULUNAN KABRİ

Ürdün bölgesinin tamamı Ürdün Fatihî Şürahbîl b. Hasene tarafından fethedilmiş ve bölgenin valisi olarak da şehri fetheden komutan vazifelendirilmiştir. Günümüz Ürdün sınırları içinde yer alan bölgede pek çok sahâbî kabri bulunmaktadır. Amvâs Tâunu'nda vefat eden Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ın kabri Ürdün'de kendi adıyla anılan bir köydedir. Ebû Ubeyde ile aynı gün vefat ettiği rivayet olunan ordu komutanlarından Şürahbîl b. Hasene'nin kabri de Ürdün'de bulunmaktadır. İslâm tarihi kaynaklarında Şürahbîl b. Hasene'nin vefat yeri olarak Şam denilmekte³³⁶ ise de o dönemde Filistin, Suriye, Lübnan ve Ürdün'ü içine alan bölge Bilâdüşşâm olarak anıldığı için kabrinin Ürdün'de olması kuvvetle muhtemeldir.

Şürahbîl b. Hasene'nin kabri, Kuzey Ürdün'de Aclûn şehrinin kuzeyinde, İrbid şehrinin batısında yer alan Vâdi'l-Yâbis köyünde bir caminin son cemaat mahallinde özel bir bölümde bulunmaktadır.³³⁷ Yâbis vadisi diye anılan bölge şimdilerde Reyân vadisi ismiyle bilinmektedir.

³³⁵ <https://naseemalsham.com/subjects/view/8766>

³³⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. IX, s.397

³³⁷ Efendioğlu, *Şürahbîl b. Hasene*, DİA, 2010, C. XXXIX, s. 268

SONUÇ

Çalışmamızda İslâm tarihinde yeni fetihlerle Arap Yarımadası'nın dışına çıkılmaya ve İslâm'ın hızla yayılmaya başladığı bir dönemde bu kutsal görevler için vazifelendirilmiş olan Şürahbîl b. Hasene'nin hayatının yanında Resulullah döneminden başlayıp Hz. Ömer döneminin ilk yıllarını ihtiva eden süreçte cereyan eden, bu komutanın aktif rol aldığı hadiseler incelenmiştir.

Şürahbîl b. Hasene'nin kabilesine dair birbirinden farklı pek çok rivayet bulunsa da Arap yarımadasının büyük kabilelerinden biri olan Kinde kabilesine mensup olması kuvvetle muhtemeldir. Ma'mer b. Habîb'in mevlâsı, Bahreynli olan annesi Hasene'ye nisbetiyle meşhur olan sahâbînin kendisi küçük yaşta iken vefat eden babası Yemen ehlinden Abdullah b. Muta'dır. Arap yarımadasında soylu ve zengin aile bireylerinin ön plana çıkarılması geleneğinden dolayı babası küçük yaşta ölmüş olan, annesinin azatlı bir köle olduğu sahâbînin müslüman olmadan önceki hayatında hangi mesleği icra ettiğine, hangi dine mensup olduğuna dair kaynaklarda herhangi bir bilgi mevcut değildir. Annesinin Süfyân b. Ma'mer ile olan evliliği sebebiyle Kureyş kabilesinin kollarından, Mekke idaresinde söz hakkı bulunan Cumahoğulları arasında büyümüş ve mensubu gibi büyüdüğü kabilenin otoritesinin etkisiyle Mekke nüfusuna göre azınlığı oluşturan okuma-yazma bilen şahıslar arasında varlık göstermiştir. Okuma-yazma biliyor oluşu hasebiyle Müslüman olduktan sonra Resûlullah'ın kâtipliğini yapmıştır.

Resûlullah'ın nübüvvetinin ilk yıllarında İslâm ile şereflenen Şürahbîl, annesi, annesinin eşi Süfyân b. Ma'mer, anne bir kardeşleri Câbir ve Cünade ile birlikte Habeşistan hicretine katılmıştır. Resûlullah'ın 23 yıllık İslâm'ı tebliğ döneminin yaklaşık 14 yılını Habeşistan'da geçiren Şürahbîl, Hayber'in fethinin akabinde Medine'ye dönmüş ve dönüş yolunda önemli bir görev ile vazifelendirilip Resûlullah'ın eşlerinden Ümmü Habîbe'ye yolda eşlik edip sağ salım Medine'ye ulaşmasını sağlamıştır. Hicretin 7. yılında Medine'ye döndükten sonra Mısır'a elçi olarak gönderilen sahâbînin bu görevden dönüşü ise Resûlullah'ın vefatından sonra olmuştur. Resûlullah ile birlikte çok zaman geçiremediğinden dolayı o dönemki olaylarda aktif rol oynamamış ve siyer kaynaklarında ismi nadir olarak zikredilmiştir. İki tanesi tâun ile ilgili olan dört hadis rivayetinde bulunmuştur.

Hz. Ebû Bekir'in halife seçiminden sonra İslâmî bütünlüğü bozmak için ortaya çıkan yalancı peygamberlerle yapılan Ridde Savaşları'na komutan olarak katılan

Şürahbîl b. Hasene, görevden azledilene kadar komutanlık görevini sürdürmüştür. İslâm'ın tüm dünyaya yayılması hedefiyle başlatılan cihat hareketlerinin ilk adımı olan Şam fetihlerinde sancak verilen komutanlardan biri olup Ürdün'ün fethiyle vazifelendirilmiştir. Ürdün'ün tamamını fethederek bir şöhrete ulaşan Şürahbîl b. Hasene, Ürdün Fatihi olarak bölgenin valiliği ve haracını toplama görevini de üstlenmiştir. Sadece bu bölgenin fethinde değil Bilâdüşşâm diyarında vuku bulan Busrâ, Ecnadeyn, Yermuk, Dımaşk, Kinnesrîn, Filistin'de yapılan savaşlarda da aktif görev almıştır. Hz. Ebû Bekir'in vefatından sonra görevi devralan Hz. Ömer döneminde de komutanlık görevini hakkıyla yerine getirmek için gece gündüz uyumayıp düşmanın korkulu rüyası haline gelmiş ve savaş meydanlarının cengâveri olmuştur.

Amvâs bölgesinde ortaya çıkıp binlerce sahâbînin ölümüne neden olan tâunda vefat etmeden kısa bir süre önce Hz. Ömer tarafından görevden alınmış ve yerine Muaviye b. Ebû Süfyân vazifelendirilmiştir. Tâunun baş göstermesinin akabinde Amr b. el-Âs'ın pis olarak nitelendirdiği hastalık nedeniyle bölgenin terk edilmesi gerektiğini söylediğini işiten Şürahbîl, hiddetlenerek halkın karşısına çıkmış ve bu hastalığın Allah'ın rahmeti olduğu, pek çok salih kimsenin bu hastalıktan dolayı vefat ettiğini Resûlullah'tan duyduğunu hatırlatmış ve insanların bölgeyi terk etmemelerini sağlamıştır. Bölgeyi hızla etkisi altına almaya başlayan hastalık sebebiyle Şürahbîl b. Hasene, Şam fetihlerinin başkomutanı olan Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh ve Muâz b. Cebel ile aynı gün vefat edip birbirlerine yakın bölgelere defnedilmişlerdir.

Şürahbîl b. Hasene adına muhtelif bölgelerde dört adet kabir inşa edilmiştir. Ülkemiz sınırları içinde bulunan Kilis ilinde, Irak'ın Bakûba kentinde, Suriye'nin başkenti Şam'da ve Ürdün'nün Vâdi'l-Yabîs köyünde bu sahâbî adına yapılmış kabirler bulunmaktadır. Osmanlı dönemi arşiv vesikalarında Şürahbîl Zaviyesi olarak bahsedilen Kilis'deki türbe hakkında, gördüğü rüya neticesinde tüm Anadolu'yu karış karış gezen ülkemizin meşhur seyyahlarından Evliya Çelebi'nin Seyahatnâme'sinin iki farklı bölümünde bilgi verilmektedir. Kilis halkı tarafından efsanevi anlatılara maruz kalan sahâbînin bu bölgeye geldiğine dair herhangi bir bilgi mevcut değildir. Irak'ta adına yapılan kabir, Şîî teröristler tarafından gerçekleştirilen bir saldırı sonucunda yıkılmıştır. Kilis, Irak ve Suriye'deki kabirlerin sahâbîye aidiyetleri konusundaki bilgilere ihtiyatla yaklaşılmalı beraber Ebû Ubeyde ve Muâz b. Cebel'in de kabirlerinin bu bölgede olması sebebiyle Ürdün'deki kabrin Şürahbîl'e ait olması kuvvetle muhtemeldir.

Ömrünün büyük bir kısmını at üstünde savaş meydanlarında geçiren Şürahbîl b. Hasene, Ürdün Fatihî olma şerefine nail olmuştur.

KAYNAKLAR

ABDULLAH b. MÛSÂ, Muhammed b. Ebû Bekir b. Abdullah b. Mûsâ el-Ensârî, *el-Cevhere fî Nesebi'n-Nebi ve Ashâbi'l Aşera*, thk. Mahmud Tûnûsî, Riyad, Dârü'r-Rıfâî, 1983

AHMED b. HANBEL, Ebû Abdillâh, *Müsnedu'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Şu'ayb Arnavut, Adil Mürşîd, C. L, 1. b., Beyrut, Müessesetu'r-Risale, 1999

ALGÛL, Hüseyin, *Hadramut*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Vakfı (İSAM), 1997

ALTAN, Ebru, *Sûr*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Vakfı (İSAM), 2009

APAK, Âdem, *İslâm öncesi Arap Târîhi ve Kültürü*, 1. b., İstanbul, Ensar Neşriyat, 2012

----- İslâm Târîhi, C, IV, 8. b., İstanbul, Ensar Kitapevi, 2012

----- *İslâm Siyaset Geleneğinde Amr b. el-Âs*, 3. b., Ankara, Ankara Okulu yay. 2017

ARAS, Ömer, *İslâm Öncesinden Hz. Muhammed'in Vefatına Kadar Kinde Kabilesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015

ARI, Mehmet Salih, *Hz. Ebû Bekir ve Ridde Savaşları*, Yüksek Lisans Tezi, Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 1995

AYCAN, İrfan, *Muaviye b. Ebû Süfyân*, 4. b., Ankara, Ankara Okulu yay. 2014

----- *Urve b. Zübeyr*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Vakfı (İSAM), 2012

AYDIN, Mehmet Akif, “*Aile*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Vakfı (İSAM), 1989

BAYRAKTUTAR, Muammer, “Temel Kaynaklardaki Yeri ve Hayatı Bağlamında Kilis’te Tanıdık bir Sahâbî; Şürahbîl b. Hasene”, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014

BELÂZÜRÎ, Ahmed b. Yahya b. Câbir el-Belâzürî, *Ensâbu’l-Eşrâf*, C. XIII, 1. b., Beyrut, Dârü’l-Fikr, 1992

----- *Fütûhu’l-Büldân*, 10. b., Beyrut, Mektebetü’l-Meârif, 1987

BUHARÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm b. el-Muğire el-Buhârî, *et-Târihu’l-Kebîr*, C. XII, thk. Muhammed Abdulmuid Han, Beyrut, Dârü’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1986

CEHŞİYÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdûs b. Abdillâh el-Cehşiyârî, *Kitâbu’l-Vuzerâ ve’l Küttâb*, thk. Mustafa es-Sakâ, İbrahim el-Ebyârî, Abdulhafız Şelbî, Matua Musta el-Banî, 1. b., Kahire, Mustafa el-Babî, 1938

CEVAD ALÎ, *el-Mufasssal fi Târihi’l-Arab Kable’l-İslâm*, C. X, 2. b., Bağdat, Saidet Camia, 1993

ÇAKAN, İsmail Lütfü, *Cemîl b. Ma’mer*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Vakfı (İSAM), 1993

DEMİRCAN, Adnan, *Nebevî Direniş Hicret*, 3. b., İstanbul, Beyan yay., 2017

DEMİRCİ, Mustafa, *Sevâd*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Vakfı (İSAM), 2009

DÜNDAR, Abdulkadir, *Kilis’teki Osmanlı Devri Mümarî Eserleri*, 1. b., Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., t.y.,

EBÛ UBEYD, Kâsım b. Sellam, *Kitâbu’l-Emvâl*, thk. Ebû ibn Seyyid b. Receb, C. II, 1. b., Mısır, Dârü’l-Hâdî en-Nebî, 2007

EFENDİOĞLU, Mehmet, *Şürahbîl b.Hasene*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Vakfı (İSAM), 2010

el-A'ZAMÎ, Muhammed Mustafa el-A'zamî, *Küttâbü'n-Nebî*, 3. b., Beyrut, el-Kütübü'l-İslâmî, 1978

El-EZRAKÎ, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Abdillâh b. Ahmed el-Ezrakî, *Ahbâru Mekke Mâ Cae Fi-ha Mine'l-Asâr*, 2. b., Kahire, Mektebetü's-Sekâfetü'd-Diniyye, 2005

El-İSFAHÂNÎ, Ragıp, *el-Müfredât*, çvr. Abdulbaki Güneş, Mehmet Yolcu, 4. b., İstanbul, Yarın yay. 2015

El-KÂTİB, Seyfettin, *Şürahbîl b. Hasene, Ürdün Fatihi*, Beyrut, Dâr-u İkra, t.y.

El-MÜBERRED, Ebû'l-Abbas Muhammed b. Yezid b. Abdulkber Müberred, *Nesebü Adnân ve Kahtân*, Kâhire, Lecnetü't Telif ve't-Terceme, 1936

EMECAN, Ferudun, *Akkâ*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Vakfı (İSAM), 1989

en-NEVEVÎ, Ebû Zekeriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref en-Nevevî, *Tehzibu'l-Esma ve'l-Lugat*, Beyrut, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiye, t.y.,

EZDÎ, Ebû İsmail Muhammed b. Abdillâh el-Ezdî, *Fütuhu's-Şam*, Kalküta, Baptist Mission Press yay., 1854

FAYDA, Mustafa, *Busrâ*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Vakfı (İSAM), 1992

----- *Nesî*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Vakfı (İSAM), 2006

----- *Yermûk Savaşı*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Vakfı (İSAM), 2013

FIĞLALI, Ethem Ruhi, *İbâziyye*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Vakfı (İSAM), 1999

GÜNALTAY, Şemsettin, “İslâm Öncesi Araplar Arasında Kadının Durumu, Aile ve Nikâh Şekilleri”, *Marife*, y. 1, S. 3

GÜNDÜZ, Şinasi, “İslâm Öncesi Dinlerde ve Medeniyetlerde Aile”, *Küreselleşen Dünyada Aile 2009 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu*

HÂKİM en-NÎSÂBÛRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Nîsâbûrî el-Hâkim, *el-Müstedrek ala's-Sahîhayn*, C. V, 1. b., Kahire, Dârü'l-Harameyn, 1997

Halep Vilâyeti Salnâmesi, 1310/1893

HALİFE b. HAYYÂT, *Târîh-u Halife b. Hayyât*, thk, Ekrem Ziya' el-Ömerî, 2. b., Riyad, Dâr-u Taybe, 1985

HALÎL B. AHMED, Ebû Abdurrahman Halîl b. Ahmed b. Amr Ferahidî Halîl b. Ahmed, *Kitâbü'l-Ayn*, thk. Mehdi Mahzumî, İbrâhim Semerrâî, C. VIII, Beyrut, Müessesetü'l-A'lemi li'l-Matbuât, 1988

HEMEDÂNÎ, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. İshâk b. İbrahim el-Hemedânî, *Kitâbu'l-Büldan*, thk. M. J. De Goeje, Leiden, 1885

HEVAŞ, Ahmed Sa'id, “Şürahbîl b. Hasene” el-Mevsû'atu'l-Arabiyye, Dımaşk, el-Cumhuriyetü'l-Arabiyyetu's-Sûriye, 2005

İBN ABDÛLBER, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdülber en-Nemerî, *el-İstiâb fi Ma'rifeti'l-Ashâb*, 1. b., Amman, Dârü'l-A'lam, 2002

İBN ABDÛLHAKEM, Abdurrahman b. Abdullah b. Abdülhakem El-Kureşi El-Mısri, *Fütûh-u Mısır ve Ahbâruha*, Leiden, Metbuat-ı Beril, 1960

İBN ABDÛRABBÎH, Ebû Ömer Şihabüddîn Ahmed b. Muhammed b. Abdürabbih b. Habîb el-Kurtubî el-Endelüsî, *el-İkdü'l-Ferîd*, thk. Abdulmecid et-Terhînî, C. IX, 1. b., Beyrut-Lübnan, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiye, 1983

İBN ALLÂN, Muhammed Ali b. Muhammed Allân b. İbrâhîm el-Bekrî es-Siddîkî, *Fütûhâtü'r-Rabbâniye*, thk, Abulmumin Halîl İbrâhîm, Beyrut, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiye, t.y

İBN ASÂKİR, Ebû'l-Kâsım Alî b. Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh el-Şâfi, *Târîh-u Medînet-ü Dîmaşk*, thk. Muhibbuddîn Ebî Sa'îd el-'Umerî, C. XXXVII, 1. b., Beyrut, Dârü'l-Fikr, 1995

İBN HACER, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahabe*, C. IX, 1. b., Beyrut-Lübnan, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiye, 1853

----- *Tehzîbü't-Tehzîb*, thk. İbrahim ez-Zeybek, Adil Mürşid, C. IV, Beyrut, Müessesetü'r-Risale, t.y.,

İBN HAVKAL, *İslâm Coğrafyası*, çvr. Ramazan Şeşen, 2. b., İstanbul, Yeditepe yay. 2017

İBN HAZM, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endulusî, *Cemheret-ü Ensâbu'l-Arap*, thk. Abdusselam Muhammed Harun, 5. b., Kahire, Dârü'l-Mearif, 1982

İBN HİBBÂN, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*, thk. Said Kerîm, b.y.y., Dâ-u İbn Halzun, t.y.

----- *Kitabü's-Sikât*, thk. Muhammed Abdulmuıt Han, 1. b., b.y.y., Dairetü'l-Mearifu'l-Osmanî, 1973

İBN HİŞÂM, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısrî, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Ömer Abdusselam Tedmuri, C. IV, 3. b., Beyrut, Dârü'l-Kütübu'l-Arab, 1990

İBN HUDEYDE, Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Hudeyde, *el-Misbâhu'l-mudî fî Küttâbi'n-Nebî*, 2. b., Beyrut, Âlemu'l-Kütüb, 1985

İBN HURDÂZBİH, Ebû'l-Kâsım Ubeydullah b. Abdillâh b. Hurdâzbih, *Kitabü'l-Mesâlik ve'l-Memâlik*, çvr. Murat Ağarı, İstanbul, Kitabevi yay., 2008

İBN İSHÂK, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. Hıyâr el-Muttalibî el-Kureşî el-Medenî, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Ahmed Ferid el-Mezidi, 1. b., Beyrut-Lübnan, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2004;

İBN KÂNÎ, Ebû'l-Huseyn Abdulbâkî b. Kânî el-Bağdâdî, *Mu'cemu's-Sahâbe*, thk. Ebû Abdurrahman Salâh b. Sâlim, Medine, Mektebetü'l-Gurabai'l-Eseriyye, 1996

İBN KESÎR, İmâdüddîn İsmail b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk. Abdullah b. Abdulmuhin, C. XXI, 1. b., b.y.y., Dârü'l-Esâsu'l-Arabiyye, 1999

İBN KUTEYBE, Ebû Muhammed Abdillâh b. Müslüm b. Kuteybe ed-Dîneverî, *el-Me'arif*, thk. Servet Ukkâşe, 4. b., Kahire, Dârü'l-Me'arif, 1981

İBN MÂKÛLÂ, Ebû Nasr Alî b. Hibetillâh b. Alî el-İclî İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl fî ref'i'l-İrtiyâb 'anil-Mü'telif ve'l-Muhtelif fî'l-Esmâi ve'l-Küna ve'l-Ensâb*, thk. Abdurrahman b. Yahya el-Muallimî, C. VII, 2. b., Kahire, Dârü'l-Kütübü'l-İslâmiyye, 1993

İBN MANZÛR, Ebû'l-Fazl Cemâlidün Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arap*, thk. Emin Muhammed Abdulvehâb, Muhammed es-Sadık el-Ubeydî, C. XVIII, 3. b., Beyrut-Lübnan, Dâr'ul-İhyaü't-Terasü'l-Arabiyye, 1999

İBN SA'D, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, thk. Ali Muhammed Ömer, C. XI, 1. b., Kahire, Mektebetü'l-Hancı, 2001

İBN ŞİHAB EZ-ZÛHRÎ, Ebû Bekr Muhammed b. Müslim b. Ubeydillâh İbn Şihab ez-Zuhrî, *el-Meğazi en-Nebeviyye*, thk. Süheyl Zekkâr, Dımeşk, Daru'l-Fikr, 1981

İBNÜ'L_ESÎR, İzzuddîn b. el-Esîr Ebî'l-Hasen Alî b. Muhammed el-Cezerî, *Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, thk. Ali Muahmmmed Muavviz, Ahmed Abdülmecid, C. VIII, 1. b., Beyrut, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1996

----- *el-Kâmil fî't-Târîh*, thk. Ebû'l-Fidâ Abdullah Kâdî, C. XI, 1. b., Beyrut, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1987

İBNÜ'L-CEVZÎ, Cemalüddin Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ali Muahammed, *el-Muntazam fî Târihi'l-Mülük ve'l-Ümem*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata- Mustafa Abdulkadir Ata, C.XIX, 1. b. Beyrut, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiye, 1992

İBNÜ'L-KELBÎ, Ebü'l-Münzir Hişâm b. Muhammed b. Sâib el-Kelbî, *Nesebü Ma'ad ve'l-Yemeni'l-Kebir*, thk. Nâci Hasan, 1. b., Beyrut, Âlemü'l-Kütub, 1988

KALLEK, Cengiz Kallek, *Meks*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Vakfı (İSAM), 2003

----- *Benî Eş'ar*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Vakfı (İSAM), 1995

KAPAR, Mehmet Ali, Lahmîler, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Vakfı (İSAM), 2003

KEHHALE, Ömer Rıza, *Mu'cemu Kabâili'l-Arabi'l-Kadîme ve'l-Hadîse*, C. V, 8. b., Beyrut, Müessetü'r-Risâle, 1998

KELPETİN, Mahmut, *İslâm Öncesi Güney ve Kuzey Arabistan*, 1. b., İstanbul, Kuramer, 2016

KETTÂNÎ, Muhammed Abdul Hay b. Abdul Kebir el-Huseynî el-Kettânî, *Nizâmu'l- Hukûmeti'n-Nebeviyye et-Terâtîbu'l-idâriyye*, thk. Abdullah el-Hâlidî, C. II, 3. b., Beyrut, Dâru'l- Erkâm b. Ebû Erkâm, 2013

KONYALI, İbrahim Hakkı, *Âbideleri ve Kitâbeleri ile Kilis Tarihi*, İstanbul, Nuru Osmaniye, 1968

KÜÇÜKAŞÇI, Mustafa Sabri, *Kinde*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Vakfı (İSAM), 2002

----- *Mudâr*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Vakfı (İSAM), 2005

MAKDÎSÎ, Ebû Nasr el-Mutahhar b. Tâhir el-Makdisî, *el-Bed' ve'Târih*, C, VI, Kahire, Mektebetu's-Sikâfetü'd-Dinîye, t.y.

MARSHALL, Gordon, *Sosyoloji Sözlüğü*, çvr. Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Ankara, Bilim ve Sanat, 1999

MEMMEDZADE, Elçin, *Vahiy Kâtipliği ve Peygamber'in Vahiy Kâtipleri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1999

MERTOĞLU, M. Suat, *Vahiy Kâtibi*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Vakfı (İSAM), 2012

ÖNKAL, Ahmet, *Hicret*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Vakfı (İSAM), 1998

ÖZ, Mustafa, *Muhammed b. Hanefiyye*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Vakfı (İSAM), 2005

ÖZEN, Şükrü, *Velâ*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Vakfı (İSAM), 2013

ÖZTÜRK, Levent, *Etiyopya*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Vakfı (İSAM), 1995

PALABIYIK, Hanefi, "Cahiliye Dönemi ve İslâm'ın İlk Döneminde Okuma-Yazma Faaliyetleri", Erzurum, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.27

SAFEDÎ, Salahuddin Halil b. Aybek es-Safedî, *Kitâbü'l Vâfi bi'l-Vefeyât*, thk. Helmut Ritter, C. XXII, 2. b., Beyrut, Dâr-u Sâdir, 1991

Sahabeler Şehri Kilis'i Geziyorum, edt. Servet Hoşaf, Hakan Bozgeyik, Kilis Belediyesi, 2015

SEHÂVÎ, Şemsuddîn Ebû'l-Hayr Muhammed b. Abdirrahmân es-Sehâvî, *et-Tuhfetu'l-Latîfe fi Tarihi'l-Medîneti's-Şerife*, C. III, Kahire, Dâr-u Neşru'l-Sikâfe, 1979

ŞAHİN, Cemalettin, *Ürdün*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Vakfı (İSAM), 2012

ŞEHREZÛRÎ, Ebû Amr Takıyyüddîn Osmân b. Salâhiddîn Abdirrahmân b. Mûsâ eş-Şehrezûrî, *Ulumu'l-Hadîs*, thk. Nureddin Itr, Beyrut, Dârü'l-Fikr, 1986

ŞULUL, Zeynep, *Hz. Peygamber Tarafından İslâm'a Davet İçin Gönderilen Elçiler*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa, 2013

TABERANÎ, Ebû'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b.Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, thk. Hamdî Abdulmecîd es-Selefi, C. XXV, 2. b., Kahire, Mektebet-ü ibn Teymiyye, 1983

TABERÎ, Ebi Ca'fer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, thk. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrahim, C. XI, 5. b., Beyrut, Dârü'l-Mearif, 1992

TİRMİZÎ, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî, *Sünen-i Tirmizî*, thk. Muhammed Fuad Abdulbaki, 2. b., 1968

TOMAR, Cengiz, *Şâm*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Vakfı (İSAM), 2010

----- *Taberiye*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Vakfı (İSAM), 2010

TUNCEL, Metin, *Kilis*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Vakfı (İSAM), 2002

URALER, Aynur, *Şifâ bnt. Abdullah*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Vakfı (İSAM), 2010

VÂKIDÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkid el-Vâkidî el-Eslemî el-Medenî, *Fütuhu's-Şâm*, thk. Abdullatîf Abdurrahman, C. II, 1. b., Beyrut, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiye, 1997

----- *Kitab-u Ridde*, thk. Yahya el-Cebûrî, 1. b., Beyrut, Dârü'l-Garb'l-İslâmî,1990

----- *Kitâbü'l-Meğazî*, thk. M. Jones, C. II, 3. b., Beyrut, Âlemü'l-Kütüb,1974

Vakıflar ve Vakıf Hizmetlerimiz Dergisi, Ankara, 1978

VARLIK, Nükhet, *Tâun*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Vakfı (İSAM), 2011

YA'KÛBÎ, Ebü'l-Abbâs b. Ebü Ya'kûb İshâk b. Ca'fer b. Vehb b. Vâzih el-Ya'kûbî, *Kitâbü'l-Büldan*, thk. Muhammed Ali Beyzûn, 1. b., Beyrut, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiye, t.y.

----- *Târîhu'l-Yakubî*, thk. Abdulemir Muhina, C. II, 1. b., Beyrut, Şeriketü'l-Âlami'l-Metbuat, 2010

YÂKÛT el-HAMEVÎ, Ebü Abdullah Şihâbeddîn Yâkût b. Abdullah Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, C. V, Beyrut, Dârü's-Sadr, 1977

YILDIZ, Dursun, *Ecnâdeyn Savaşı*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Vakfı (İSAM), 1994

YILDIZ, Hakkı Dursun, *Avâsım*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Vakfı (İSAM), 1991

YİĞİT, İsmail, *Kinnesrîn*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Vakfı (İSAM), 2002

ZEHEBÎ, Ebü Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyer-u Âlami'n-Nübelâ*, C. III, 2. b., Beyrut, Meessetü'r-Risâle, 1982

ARŞİV VESİKALARI

AE.SAMD.I, 5_433

A.DVNSMHM.d, 72_809

İ.DH, 705_49331

TS.MA.e, 26_478

İNTERNET SİTELERİ

<http://www.albainah.net/index.aspx?function=Item&id=11230&lang=>

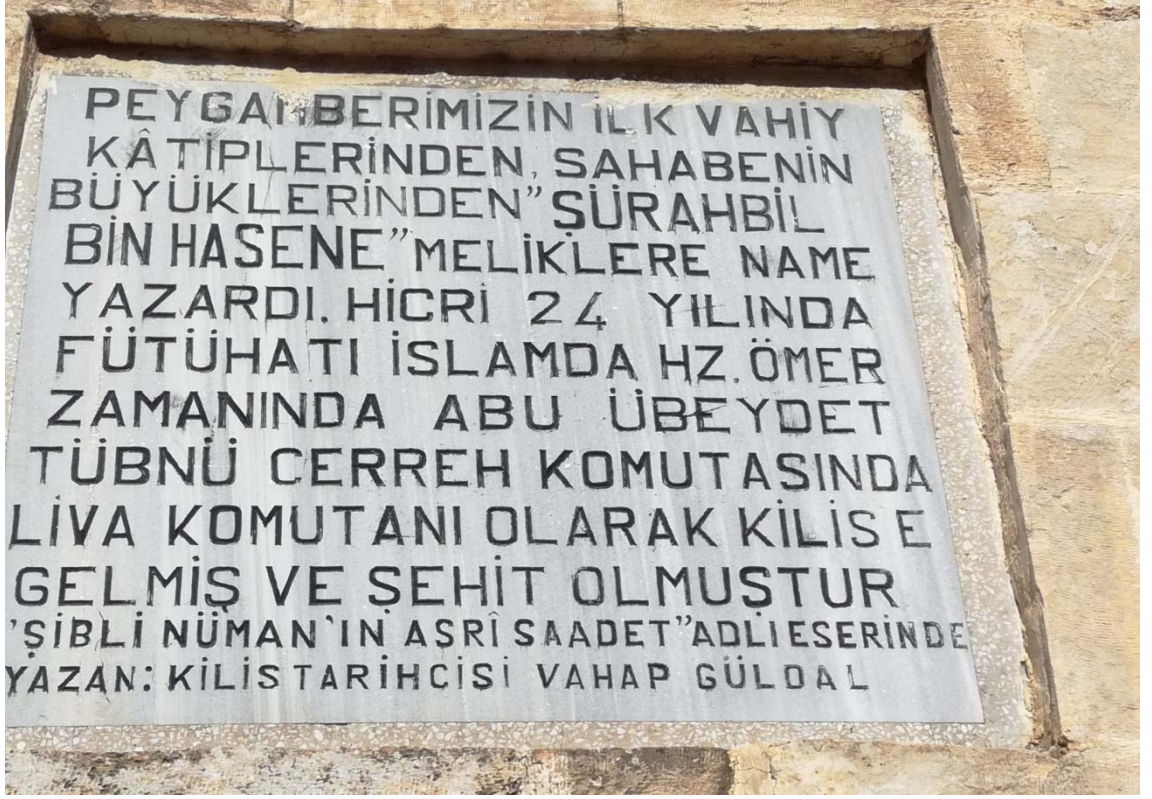
<https://naseemalsham.com/subjects/view/8766>

YAZMA ESER

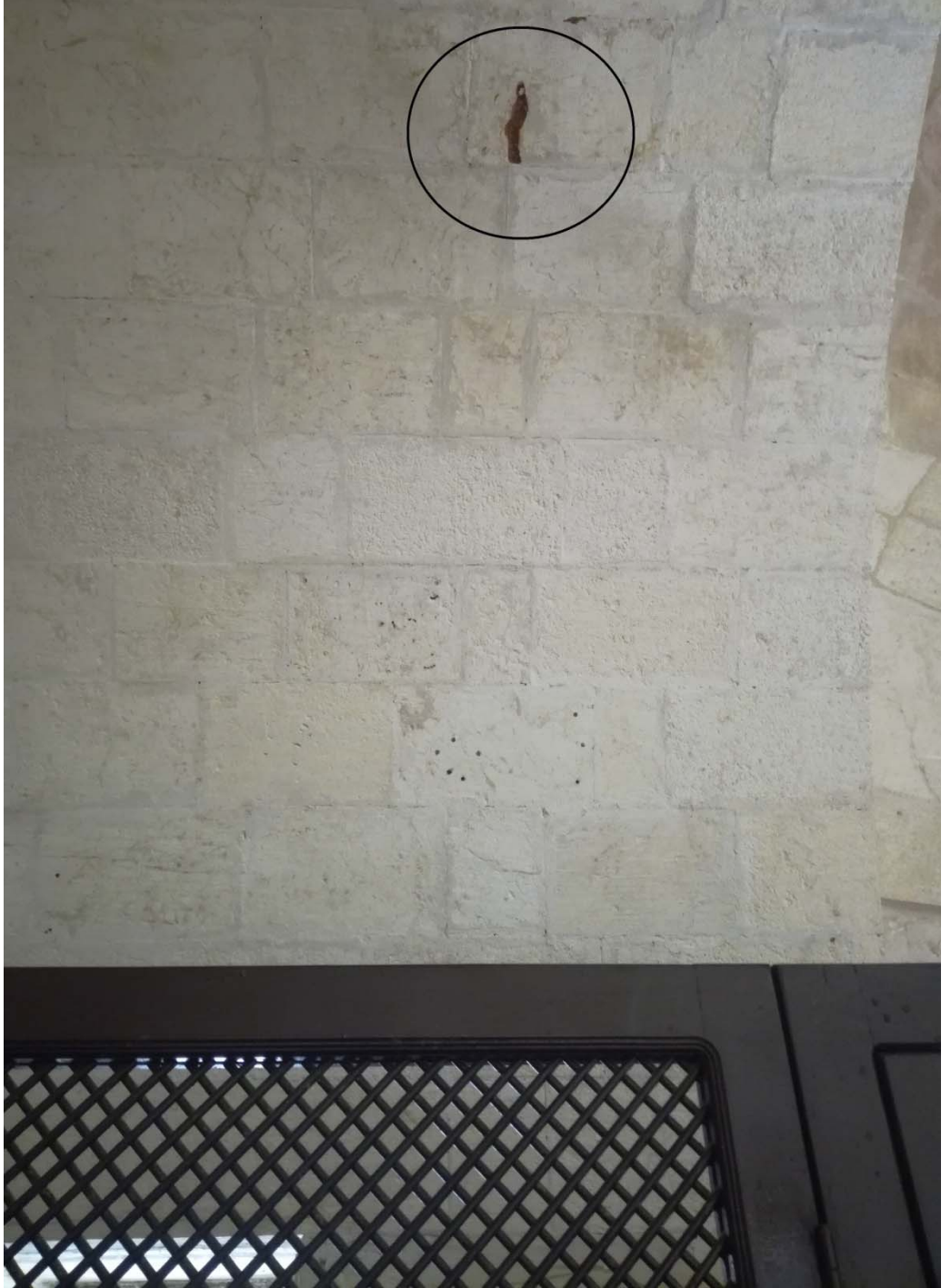
EVLIYA ÇELEBİ, *Seyahatnâme*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Hacı Beşir Ağa Koleksiyonu, No: 448

EVLIYA ÇELEBİ, *Seyahatnâme*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Hacı Beşir Ağa Koleksiyonu, No:452

RESİMLER

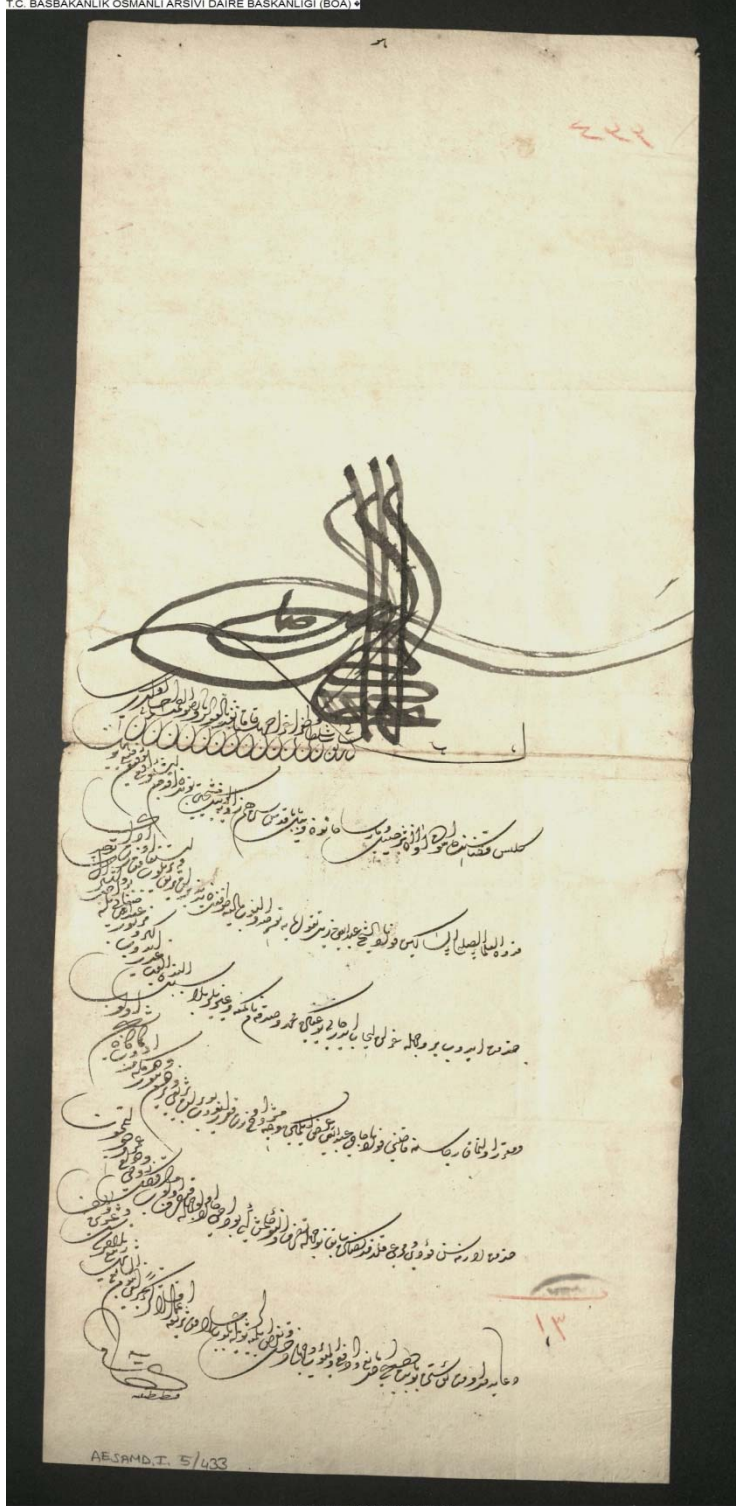

Resim1: Kilis Şürahbîl Cami duvarındaki kitabelerden biri

Resim2: Şürahbil b. Hasene'nin kabrinin yan duvarında bulunan Kilis halkı tarafından asker silüetine benzetilen ve Şürahbil b. Hasene'nin kabri başında nöbet tuttuğuna inanılan asker.

AE.SAMD.1.00005.00433.001

Resim3: Şürahbil zaviyesine yapılan şeyh atamasına dair yazılmış 1026/1617 tarihli belge

۴

عظمتو
اشتم
حضری

صاحب کرامت سرحیل به حدی شجاع تمام عنده حضرتیک حب و ولایتی کجی قضی جوارحی کانه زاویه سنک وضعه فضله موجوده و آیه سوره تسوی لایحه
اونه برینیک طغور بوز غریب مرتبه تعوی خصیسه دار اوقاف نقره جیل سنده بمعیت نقره نفا عصبه و نقره لایحه موافق و زمانه هر دو به حساب
مواکات بوز لیس حالک موجب ابقای تقضای نقره ساریه حواله ابریکجا افاده سینه نکره ساری نقره او لری قلم ابریکجا

مردم و کارکنان
هاب بیای تقیم
پاراهی بیو لری
سارایا بر سولای شلی
نظور بنسبت اوله و سولای شلی
اولاده اسود و اوله نظور و لی الایسکس

مردم و کارکنان
هاب بیای تقیم
پاراهی بیو لری
سارایا بر سولای شلی
نظور بنسبت اوله و سولای شلی
اولاده اسود و اوله نظور و لی الایسکس

i.DH 705/49331

I.DH.00705

Resim4: Şürahbil Zaviyesinin tamirine dair 1292/1875 tarihinde yazılan belge

Resim5: Kilis'teki kabrin h. 1320 yılında tamir edildiğine dair yazılan kitabe

Resim6: Kilis'teki kabrin tamir edilmesine dair yazılmış kitabe

نفعی کلس فرین اسود. اولاد ان محاب کرامدن اولوب خورار تالاش
صلواته تعالی علیه و سلمت علم داری اولان شیخ شرجیل
قدسی تر نکت بزیه ترغیری عظیم زیارتگاه اولوب اولون بکدن
زیاده آدم جمع اولوب صلوات عید اعون محل فرورد. کتدم
ایله بر مصلا بنا ایدوب حاله دتر اولسان مصلا
عادتو پادشاه حفرلرته هبه صحیح ایله هبه ایله مضمون
ترغیری اولون بایده غنایت ایجا ایدر ماتی قرآن عربی اولون بکدن

مصلا

TSMA-E 478/26

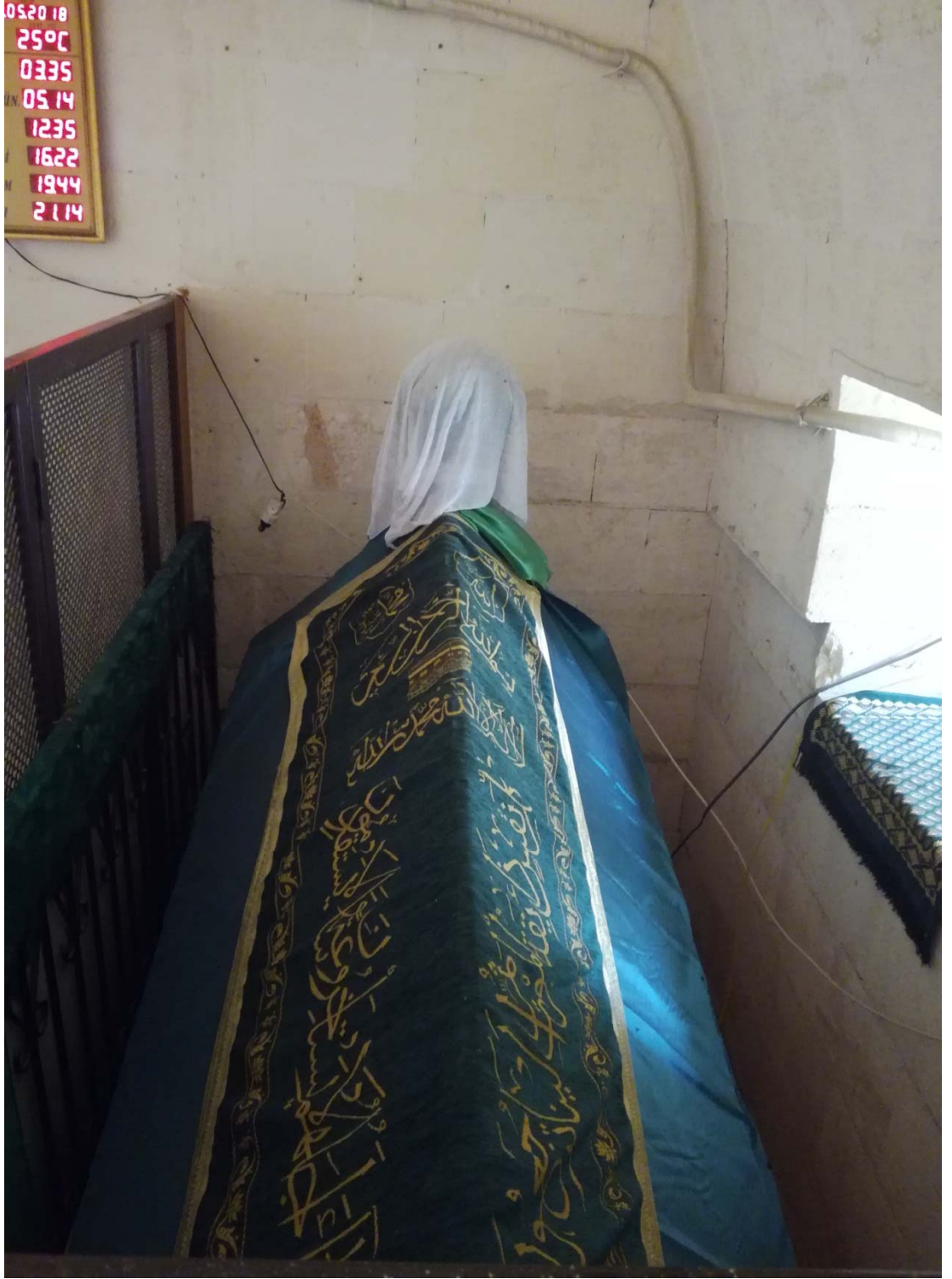
TSMA.E.0478

Resim7: Şürahbîl türbesinin yanına namazgâh inşa ediliğine dair yazılan 1008/1600 tarihli belge

Resim8: Kilis'teki Şürahbîl b. Hasene'nin kabri bulunan cami

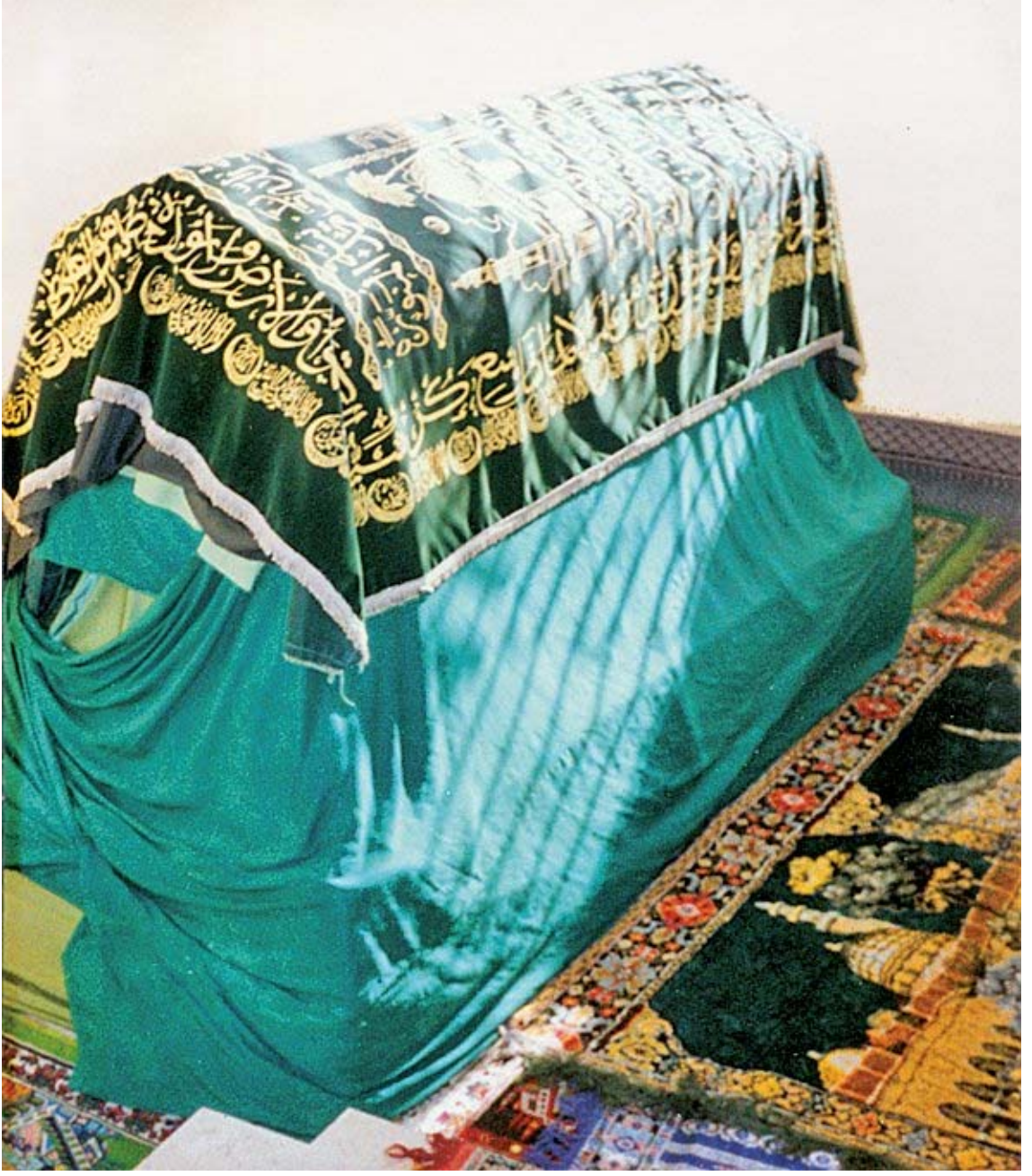

Resim9: Kilis'te Şürahbîl b. Hasene Cami içinde bulunan Şürahbîl b. Hasene'nin kabri

Resim10: Suriye'nin başkenti Şam'da bulunan Şürāhbīl b. Hasene'nin kabri

Resim11: Şürahb'il b. Hasene'nin Ürdün'de bulunan kabri

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Hatice Dokgöz
Tez Adı	İslam Siyasi Tarihinde Şürahbil b. Hasene
Enstitü	Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı	İslam Tarihi ve Sanatları
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışman(lar)ı	Prof. Dr. Adem Apak
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) İzni Kısıtlama	☐ Patent Kısıt (2 yıl) ☐ Genel Kısıt (6 ay) ☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum.

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 01.07.2019

İmza :